

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARLA İLGİLİ
PANEL VERİ ARAŞTIRMASI**

Funda UNCU

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Filiz ELMAS

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin
Ekonometri Anabilim Dalı İçin Yazılmasını Öngördüğü **Yüksek Lisans Tezi** Olarak
Hazırlanmıştır.

MALATYA, Şubat, 2009

İnönü Üniversitesi

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Enstitümüz yüksek lisans öğrencisi Funda UNCU tarafından Yrd. Doç. Dr. Filiz ELMAS danışmanlığında hazırlanan “DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARLA İLGİLİ PANEL VERİ ARAŞTIRMASI” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Ekonometri Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

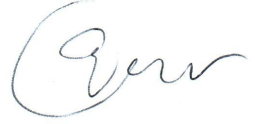
Başkan : Doç.Dr. Murat KARAGÖZ

Üye : Yrd.Doç.Dr. Filiz ELMAS

Üye: Yrd.Doç.Dr. Rabia Ece OMay

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

16 / 02 / 2009

Enstitü Müdürü
Prof.Dr. Mehmet TİKİCİ

ONUR SÖZÜ

“Yrd. Doç. Dr. Filiz ELMAS’ın danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARLA İLGİLİ PANEL VERİ ARAŞTIRMASI**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Funda UNCU

CANIMDAN ÇOK SEVDİĞİM AİLEME...

ÖNSÖZ

Yabancı yatırımlar; bir ülkenin karşılığını sonradan ödemek üzere dış kaynaklardan elde edip, ekonomik gücüne eklediği mali veya teknik olanakları ifade eder. Yabancı sermaye yatırımları, bir ülkede sabit sermaye stokunun artmasına katkıda bulunması, teknoloji ve işletmecilik bilgisi getirmesi, istihdam yaratması, rekabeti geliştirmesi, ödemeler dengesi açığını azaltması, iç piyasaya dinamizm kazandırması, teknik eleman ve yönetici açığını azaltması nedeniyle pek çok katkıda bulunmaktadır. Bu olanaklardan dolayı, dünyada yabancı sermaye yatırımlarının önemi gittikçe artmaktadır. Söz konusu gelişim, özellikle dış ticaretin büyümesi ve gelişmesinin eklenmesi ile bu yatırımların büyüme ve kalkınma yönündeki etkisini de belirginleştirmiştir.

Yabancı yatırımlar sadece yatırımın yapıldığı ülkede büyüme ve kalkınma üzerinde etkiye bulunmaz, bunun dışında yatırım yapan ülkede de çeşitli avantajlar sağlar. Yabancı bir piyasaya girmek için yatırımı yapacak firmaların önünde üç seçenek vardır: Bunlardan birincisi mallarını kendi ülkesinde üreterek yabancı ülkeye satmaktır. Böylece malı üreten ülke ihracat yapmış olur. İkincisinde, yatırımı yapacak ülke piyasaya girmek istediği ülkedeki bir firmaya kendi teknolojisini ve marka ismini kullanma izni verir. Bu yolla firmalar lisans anlaşması yapmış olurlar. Son olarak yabancı firmalar doğrudan sermaye yatırımı yaparak yabancı bir piyasaya girebilirler.

Doğrudan yabancı yatırımlar; bir şirketin, yatırımını ülke sınırları dışına yaymak üzere, ana merkezin dışındaki ülkelere üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması biçiminde tanımlanabilir. Doğrudan yabancı yatırımlar uzun dönemli yatırımlardır.

Dünya ekonomisi özellikle son yıllarda hızlı bir biçimde değişmektedir. Her alanda kendini gösteren küreselleşme, iktisadi etkiler de yaratmaktadır. Bu durum, dışa kapalı bir ekonomide kendini ulusal tasarruflar ile gösterirken, dışa açık bir ekonomide yabancı sermaye yatırımları ile belirginleşmektedir. Ülkeler bu nedenle finansal olarak dışa açılmanın iki faydasını görürler. Bunlardan ilki, yabancı sermaye ile yurtiçi yatırımların artması, ikincisi ise yurtiçi yatırım ve tüketim harcamalarındaki dalgalanma riskinin ortadan kalkmasıdır. Bunun yanı sıra doğrudan yabancı yatırımlar gittiği ülkeye makine, teçhizat, diğer üretim araçları, lisans anlaşması¹, teknoloji, risk taşıma ve organizasyon aktarımını da sağlamaktadır. Böylece kaynak dağılımı etkinliğini arttırması, gelişmekte olan ülkelerin ulusal finans piyasalarını güçlendirmesi, işletmecilik ustalığı ve know-how² gibi gayri maddi hakları (intangible assets)

¹ Lisans Anlaşması: Bir işletmenin mallarını ve ismini yabancı bir ülkede üretip satması konusundaki yasal izin.

² Know-how: Ticari sırlara ya da ilgili kişiler tarafından bilinmeyen ya da hakkında kolayca bilgi edinilemeyen ve bir işletmeye rekabet avantajı sağlayan, teknik, ticari ya da mali gibi çeşitli olan bilgi türleri.

da beraberinde getirmektedir. Yatırımcının yatırımını kontrol etme yetkisiyle birlikte, rekabet faktörünü de ülkeye sokarak verimlilikte iyileşme sağlamaktadır.

Türkiye de dünyanın gelişmekte olan ülkeleri arasında yer almaktadır. Özelleştirme çalışmalarının tamamlanması, çok uluslu şirketlerin ülkemize ilgilerinin artması, dış tanıtma ve bilgi eksikliğinin giderilmesi, ürün geliştirme ve inovasyon (ekonomik ve toplumsal fayda yaratmak için ürünlerde, hizmetlerde, bunların sunumu ve pazarlanmasında değişiklik, farklılık ve yenilik yapma süreci) çalışmalarına ağırlık verilmesi ile uzun vadeli mevduat, ekonomik yapı ve siyasi hedefler oluşturulması bakımından dış yatırımlar için cazip bir pazara dönüşmüştür. Türkiye için yabancı yatırımlar, tarihsel süreç içerisinde zaman zaman kötü bir takip seyir etmiş olmasına rağmen, son dönemlerde gittikçe artmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, panel veri analizi ile Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde hangi faktörlerin, ne ölçüde ve hangi dönemde etkili olduğunu analiz etmek amaçlanmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) tanımlanıp, DYY'lerin belirleyicileri incelenmiş ve ilgili konu hakkında daha önce yapılmış olan ampirik çalışmalar ve sonuçları özetlenmiştir. İkinci bölümde, dünyadaki ve Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımlarının tarihsel süreci ele alınıp, Türkiye için sektörel ve bölgesel gelişimler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde panel veri analizi, modelleri ve türleri ifade edilmiş ve bu analizin avantajları ve dezavantajları belirtilmiştir. Son bölümde ise, 1998–2007 yılları arasındaki seçilmiş ülkeler için Türkiye'ye yönelen yıllık DYY talep miktarları dikkate alınarak, bu miktarları etkileyeceği varsayılan reel gayri safi yurtiçi hasıla, faiz oranları ve seçim yılları ile aralarındaki ilişki belirlenmeye çalışılmış olup elde edilen sonuçlar diğer çalışmalarla karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmanın gerek doğrudan yabancı yatırımlar için yapılacak olan araştırmalara, gerekse panel veri çalışmaları için yapılacak olan araştırmalara faydalı olmasını temenni ederim.

Tez süresince, verilerin toplanması, bulguların değerlendirilmesi, araştırmanın sistematize edilmesi ve çalışmanın bir bütün olarak ortaya çıkmasında her zaman yardım ve desteğini gördüğüm danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Filiz ELMAS'a çok teşekkür ederim.

Funda UNCU

Şubat, 2009, MALATYA

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARLA İLGİLİ PANEL VERİ ARAŞTIRMASI

Funda UNCU

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi:

Şubat-2009

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Filiz ELMAS

ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) Türkiye ekonomisi için önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada söz konusu yatırımları etkileyen faktörlerin belirlenebilmesi için diğer ülkelerden Türkiye'ye yönelen DYY talep miktarlarının modellenmesi yapılmaya çalışılmış ve Türkiye'deki reel gayri safi yurtiçi hasıla, faiz oranları ve seçim yılları incelemeye dahil edilmiştir. Çalışmada, Türkiye'ye yönelen doğrudan yabancı yatırım talebinde etkili olduğu düşünülen ve çalışma dönemi olan 1998-2007 yıllarında veriye sahip olan yedi ülke (Fransa, Hollanda, Almanya, ABD, İngiltere, İtalya, Kanada) ele alınmıştır.

Çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Bu yaklaşım zaman serisi ve kesit verisinin ortak yapımı olduğundan ortaya çıkabilecek ardışık bağımlılık sürecini bertaraf etmekte ve tahminlerin daha etkin ve güvenilir olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla sadece bir zaman serisinin ya da yatay kesit verisinin cevap vermekte yetersiz kalacağı karmaşık bir modele, panel veri analizi aracılığıyla daha kolay yanıt alınabilir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY), Panel Veri Analizi

A PANEL DATA INVESTIGATION ON DIRECT FOREIGN INVESTMENT

Funda UNCU

Master Thesis Submitted Department of Econometri, Social Sciences

Institute, Inonu University, Malatya, Turkey: February, 2009

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Filiz ELMAS

ABSTRACT AND KEY WORDS

Foreign direct investment (FDI) takes very important place in Turkish economy. In this study, the amount of demand for investment from other countries was modeled in order to asses the factors effecting the mentioned investments. With this study, the variables considered affecting the amount of direct foreign investment to Turkey were evaluated.

For this reason, real Gross Domestic Product, interest rates and election years were separately analyzed. Additionally, seven countries (France, Netherland, Grmany, USA, England, Italy, Canada) which are considered influential in managing direct foreign investment and have complete data for working period of 1998–2007 were particularly evaluated.

In this study is used the panel data approach which is become important recently. This approach is come into existence of time series and cross-section data. Therefore, it is going to demolish the autoregressive process. With this way our guesses are going to be effective and reliable. Thus, it will be easier to have a response when a time series or a cross section data can not be able to a sufficient reply.

KEY WORDS: Foreing Direct Investment (FDI), Panel Data Analyz

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın, bütün aşamalarında bana rehberlik eden, her türlü eğitici ve öğretici desteğini esirgemeyen, sürekli bir hoşgörü ve sabırla çalışmayı yönlendiren tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Filiz ELMAS'a, çok teşekkür ederim. Araştırma süresince her türlü yardım ve desteğini gördüğüm, bütün sorularımı sabır ve nezaketle cevaplayan hocam Sayın Doç. Dr. Murat KARAGÖZ'e ve analiz çalışmalarına yardımcı olan Sayın Doç. Dr. Mehmet BALCILAR'a minnettarım.

Tez dönemi boyunca yanımda olan ve desteğini hiç esirgemeyen, beni daima motive edip teşvik eden aileme, dostlarıma ve iş arkadaşlarıma her şey için çok teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız, iyi ki hep yanımda oldunuz.

TEŞEKKÜRLER...

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARLA İLGİLİ PANEL VERİ ARAŞTIRMASI

Funda UNCU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Onay Sayfası.....	iii
Onur Sözü.....	iv
İthaf Sayfası.....	v
Önsöz	vi
Özet ve Anahtar Sözcükler.....	viii
Abstract and KeyWords.....	ix
Teşekkür.....	x
İçindekiler.....	xi
Tablolar Dizini.....	xiii
Kısaltmalar Dizini.....	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TANIMI VE BELİRLEYİCİLERİ.....	3
1. 1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Tanımı ve Kapsamı.....	3
1. 2. Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri.....	7
İKİNCİ BÖLÜM	14
TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞİMİ.....	14
2.1. Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişimi ve Türkiye.....	14
2.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi.....	17
2.3. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel ve Bölgesel Gelişimi.....	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	30
PANEL VERİ ANALİZİ, TÜRLERİ VE MODELLERİ.....	30
3.1. Panel Veri Analizi.....	30
3.2. Panel Veri Analizinin Avantajları.....	32
3.3. Panel Veri Analizinin Dezavantajları.....	33
3.4. Panel Veri Analizinde Hata Eğilimleri.....	34
3.4.1. Heterojenlik Eğilimi.....	34
3.4.2. Seçkinlik (Örnek Seçim)Yanlılığı.....	35
3.5. Panel Veri Modelleri.....	36
3.5.1. Sabit Etkiler Modeli.....	36

3.5.2. Rastsal Etkiler Modeli (Hata Bileşen Modeli).....	37
3.5.3. Etki Modelinin Seçimi	38
3.6. Panel Veri Modellerinde Regresyon Modelleri.....	39
3.6.1. Klasik En Küçük Kareler Modeli.....	39
3.6.2. Tek Faktörlü Modeller	39
3.6.2.1. Tek Faktörlü Sabit Etkiler Modeli.....	40
3.6.2.2. Tek Faktörlü Rastsal Etkiler Modeli.....	41
3.6.3. İki Faktörlü Modeller.....	42
3.6.3.1. İki Faktörlü Sabit Etkiler Modeli.....	42
3.6.3.2. İki Faktörlü Rastsal Etkiler Modeli.....	42
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	43
BULGULAR VE SONUÇ.....	43
4.1. Bulgular.....	43
4.2. Sonuç.....	57
EKLER.....	61
EK 1: Veriler.....	61
EK 2: Doğrudan Uluslararası Yatırım Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı.....	63
EK 3: Doğrudan Uluslararası Yatırım Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı.....	64
KAYNAKÇA.....	65

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa No
Tablo 2.1.: DYY'lerin Yıllar İtibariyle Türkiye ve Dünya'daki Gelişimi (1998- 2007). 16	
Tablo 2.2.: Türkiye'deki DYY'lerin Sektörel Dağılımı..... 24	
Tablo 2.3.: Türkiye'deki DYY'lerin Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı..... 27	
Tablo 3.1.: Panel Veri Tablosunun Hazırlanışı 31	
Tablo 4.1.: Panel Birim Kök Testi 43	
Tablo 4.2.: Pedroni Eş-bütünleşim Testi 45	
Tablo 4.3.: Hausman Testi..... 47	
Tablo 4.4.: Ülkelerin Rastasal Etki Modeli..... 48	
Tablo 4.5.: Ülkelerin Sabit Etki Modeli 49	
Tablo 4.6.: Kesit Verisi Rastasal Etkiler Testi İçin Panel En Küçük Kareler Modeli 50	
Tablo 4.7.: Kesit Verisi Sabit Etkiler Testi İçin Panel En Küçük Kareler Modeli 51	
Tablo 4.8.: Birleştirilmiş Model – Panel En Küçük Kareler Yöntemi..... 52	
Tablo 4.9.: Panel EGLS (Kesit Veri Rastasal Etkisi)..... 53	
Tablo 4.10.: Panel EGLS (Kesit Verisi Ağırlıklı)..... 55	

KISALTMALAR DİZİNİ

DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
GSYİH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	:Uluslararası Para Fonu
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
RGSH	:Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
SECM	:Seçim Yılları
TCMB	:Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE	:Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	:Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansları
YASED	:Uluslararası Yatırımcılar Derneği
YFAİZ	:Faiz Oranı Yüzdeleri

GİRİŞ

Ülkelerin mevcut kaynakları ile yapabileceği yatırımlar sınırlı, yerli tasarrufların oluşturduğu ülke kaynaklarının ise yetersiz kaldığı durumlarda, gerekli olan ilave kaynak ihtiyacı dış tasarruflarla başka bir deyişle yabancı sermaye ile karşılanmaktadır.

Dünya ekonomisi özellikle son yıllarda hızlı bir şekilde değişmektedir. Her alanda kendini gösteren küreselleşme, iktisadi anlamda da etkili olmaktadır. Gelişen iktisadi süreç içerisinde, doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla, hem yatırımı yapan ülke, hem de yatırımın yapıldığı ülke ve sektörün önemi artmaktadır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansları (UNCTAD)'ın 2007 yılı için açıkladığı ortalama yatırım değerlerine göre, dünyadaki DYY girişleri 1.833 milyar \$ seviyesinde seyretmektedir. Bu değer, özellikle iniş çıkışların yaşandığı 2000–2005 döneminin, en düşük düzeyde olduğu 2003 yılı (557 milyar \$) değerine göre % 330 artış göstermiştir.

Türkiye de dünyanın gelişmekte olan ülkeleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle Türkiye'de özelleştirme çalışmalarının tamamlanması, çok uluslu şirketlerin ülkemize ilgilerinin artırılması, dış tanıtma ve bilgi eksikliğini giderilmesi, ürün geliştirme ve inovasyon çalışmalarına ağırlık verilmesi ile yine uzun vadeli mevduat, ekonomik yapı ve siyasi hedefler oluşturulması ile dış piyasalarca cazip bir pazara dönüşmüştür. Özellikle 2005 yılından sonraki dönemde rekor yatırım düzeyi ile dünya toplam DYY girişleri içerisindeki payını artıran Türkiye'nin, dünya sıralamasındaki yeri 2006'da 16'ya ulaşmıştır. DYY gelen sektörler farklılaşmaya başlamış, imalat sektörü önemini mali aracı kuruluşlar ile bilişim-iletişim sektörlerine bırakmıştır. Bu farklılaşmada, ülkelerin tercihleri yanında, DYY'leri ülkelere çeken ya da çıkışı engelleyen çeşitli faktörlerin de etkisi olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu bu nedenleri, ekonomik değişkenlerin (kâr, gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) ve/veya gayri safi milli hasıla (GSMH), ödemeler dengesi, ücret düzeyi, verimlilik ve döviz kurları) etkileri olarak değerlendirirken, bazı araştırmacılar ise sadece politik faktörleri analiz etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'ye yönelen DYY'lerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi panel veri analizi kullanılarak yapılmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde DYY'ler tanımlanmış olup belirleyicileri incelenmiştir. Konu ile ilgili önceden yapılmış olan çalışmalar ve sonuçları analiz edilmiştir. İkinci bölümde ise dünyadaki ve Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımların tarihsel gelişimi ele alınmış olup Türkiye için sektörel ve bölgesel gelişimler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde panel veri analizi, türleri ve bu analizin avantajları-dezavantajları üzerinde durulmuş olup panel veri analizinin hata eğilimleri ve modellerinden bahsedilmiştir. Son bölümde ise 1998–2007 yılları arasındaki seçilmiş ülkeler için, Türkiye'ye yönelen yıllık DYY talep miktarları dikkate alınarak bu miktarları etkileyeceği varsayılan reel gayri safi yurtiçi hasıla, faiz oranları ve seçim yılları ile aralarındaki ilişki belirlenmeye çalışılmış ve elde edilen sonuçlar diğer çalışmalarla karşılaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TANIMI VE BELİRLEYİCİLERİ

1.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Tanımı ve Kapsamı

Ülkelerin mevcut kaynakları ile yapabileceği yatırımlar sınırlı, yerli tasarrufların oluşturduğu ülke kaynakları ise yetersiz kaldığı zamanlarda, gerekli olan ilave kaynak ihtiyacı dış tasarruflarla başka bir deyişle yabancı sermaye ile karşılanmaktadır.

Yabancı sermaye yatırımları genel olarak bir ülkenin sonradan karşılığını ödemek üzere dış kaynaklardan elde edeceği ve ekonomik gücüne ekleyebileceği mali veya teknik kaynaklar biçiminde tanımlanabilir (Zengin, 2003, 52). Yabancı sermaye yatırımları bir ülkenin sabit sermaye stokunun artması, teknoloji ve işletme bilgisi getirmesi, istihdam yaratması ve rekabeti geliştirmesi, ödemeler dengesi açığını azaltması, iç piyasaya dinamizm kazandırması, teknik eleman ve yönetici açığını azaltması yönüyle katkıda bulunmaktadır. Günümüzde dünya ekonomisinde küreselleşme boyutunda gelişmekte olan ülke ekonomilerinin büyüme ve kalkınmasına olumlu etkileri sebebiyle yabancı sermayeye doğru bir eğilim vardır. Fakat yabancı yatırımlar sadece yatırımın yapıldığı ülkede değil, aynı zamanda yatırımı yapan ülkede de çeşitli avantajlar sağlamaktadır.

Yabancı sermaye bir ülkeye farklı şekillerde gelebilir. Bunlardan ilki, finansal gelişmelerle hareket eden sermaye piyasası yatırımlarıdır. Portföy yatırımları olarak da adlandırılabilir bu tür mali yatırımlar, hisse senedi ve tahvil gibi menkul değerleri kapsar. İkinci olarak ülke, kendi ülkesinde ürettiği malları yabancı ülkeye satar, yani ihraç eder. Üçüncü şekil ise yatırımcı piyasaya girmek istediği ülkedeki bir firmaya kendi teknolojisini ya da marka ismini kullanma izni verir, yani firmalar lisans anlaşması gerçekleştirir. Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) olarak adlandırılan türde ise sermaye stokuna yönelen ve üretime dönük reel yatırımlar söz konusudur (Alpar, 1978, 1). Bu tür yatırımlar sermaye piyasası yatırımlarına göre daha istikrarlı bir yapıya sahiptir.

DYY konusunda literatürde pek çok tanım yer almaktadır. Oksay (1998, 1)'a göre yabancı sermaye, hem yatırım yapan ülke hem de yatırımın yapıldığı ülke dikkate alınarak tanımlanmalıdır. Yukarıda geçen çalışmada yabancı ülkede edinilen şirkete yavru şirket (subsidiary), yabancı sermaye şirketi, tabi şirket veya şube adı verilmektedir. Yavru şirket genellikle, ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret unvanı ve öteki kolaylıklardan yararlanma ayrıcalığına sahiptir. Karşılığında ise, kazanılan kârlar, kısmen veya tamamen ana şirkete kalmaktadır. Bu bağlamda yerel bir firmaya oranla, yabancı

firma her zaman ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunlardan bazıları kültürel sorunlar, dil ve yerel piyasaya ait uygulamalardaki farklılıklardan oluşan sorunlardır. İşte bu gibi nedenlerden dolayı firmalar, ihracat ve lisans anlaşması³ yoluyla elde edemeyeceği bazı avantajlara sahip olmak için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelirler.

Candemir (2007, 1–2) ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını amaçlarına göre bir sınıflamaya tabi tutmuştur. Candemir'e göre, bunlar yatırım yapılacak ülkenin iç pazarının etkinliği için gelen yatırımlar, ülke dışına yönelik yatırımlar ve yatırım yapılacak ülkenin merkez olarak ele alınıp uluslararası pazarlara yönelik olarak faaliyet gösteren yatırımlar olarak tanımlanmaktadır. Anılan çalışmada DYY, yatırım şekline göre yeni yatırımların yapılması ya da var olan bir işletmenin satın alınması şeklinde olabilir.

Karagöz (2007b, 2), Moosa (2002, 4–5) ve Çalışır (2001, 12–13) doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını sermaye akışına göre değerlendirmekte ve üç biçimde gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Bunlar yatay (piyasa öncelikli-horizon) yatırımlar, dikey (kaynak öncelikli-vertical) yatırımlar ve yatay-dikey yatırımlar olarak adlandırılmaktadır. Yatay yatırımlar, bir firmanın yatırım yaptığı ülkelerde, kendi ülkesi ile aynı üretimin gerçekleşmesidir. Burada yatırımcı sahip olduğu tesislerin bir benzerini ev sahibi ülkeye kurarak, ev sahibi ülkenin doymamış piyasasına arzda bulunur. Bu yatırımda amaç tarife ve nakliye gibi maliyetlerden kurtulmaktır. Dikey yatırımlar, yatırım yapılan ülkede, kaynak ülkedeki ürünlerin işlenmesi ve bu ürünlerin satışı ile ilgili olarak ileriye/piyasa (tüketici) (downstream) veya geriye/üretim (hammadde) (upstream) kaynağına yakın olmak amacıyla gerçekleşen yatırımlardır. Amaç üretim sürecini dünyanın farklı yerlerine dağıtarak maliyet unsurlarının azaltılmasıdır. Yatırımların çoğu ihracata yöneliktir. Yatay-dikey yatırımlar ise hem yatay hem de doğrudan yabancı yatırım özelliklerini içinde barındıran holding (conglomerate) yatırımlarıdır.

Saatçioğlu (2002, 1) DYY'leri, sermaye piyasası araçlarına veya kısa süreli para piyasası araçlarına yapılan dış yatırımlar şeklinde tanımlarken, Bal (2000, 2) bir merkezden çok uluslu şirketler tarafından yapılan ve çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyen yatırımlar olarak ifade etmektedir.

Doğrudan yabancı yatırım kavramını uluslararası kabul gören ölçütlere göre tanımlamak istersek OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) tarafından geliştirilen tanım temel olarak alınabilir (Demirel, 2006, 11). Genel olarak doğrudan yabancı yatırım,

³ Lisans Anlaşması: Bir işletmenin mallarını ve ismini yabancı bir ülkede üretip satması konusundaki yasal izin.

doğrudan yatırımcı⁴ tarafından başka bir ülkede yerleşik olan bir teşebbüste kalıcı bir bağ (uzun dönem bağlılığı) oluşturmak amacıyla yapılan bir uluslararası yatırım kategorisidir (IMF, 1993, 86; OECD, 1996, 7–8). Burada yatırım teşebbüsü, en az %10 hisse oranı veya aynı oranda borsada işlem gören ve oy hakkı veren hisse senedi yoluyla sahip olunan bir adi şirket veya ticaret şirkettir ve bunlara bağlı ortaklıklar, iştirakler ve şubeler şeklindedir (Delice, 2005, 3).

Türkiye’de kullanılan doğrudan yabancı yatırım tanımı ise OECD’nin kullandığı ortak tanımından biraz farklılık göstermektedir. Türkiye’deki tanımda makine ve teçhizat, sınaî ve fikri mülkiyet hakları, yurt içinden sağlanan haklar gibi iktisadi kıymetler vurgulanmışken, ortak tanımın belirtmiş olduğu uzun dönem bağlılığından bahsedilmemiştir.

Türkiye’de Hazine Müsteşarlığı’nın 2005 yılında yayınlamış olduğu Yabancı Sermaye Raporu’na göre 17 Haziran 2003 tarihinde 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile belirtilen tanımların uluslararası biçimlere uygun olarak yeniden düzenlenmiş olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye, 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununa göre yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının yanı sıra, yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş olan tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları yabancı yatırımcı olarak tanımlamaktadır.

Bu durumda DYY, yabancı yatırımcı tarafından getirilen (Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Raporu, 2005):

- “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nca alım satımı yapılan konvertibl⁵ para şeklinde nakit sermaye
- Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç)
- Makine ve teçhizat
- Sınaî ve fikri mülkiyet hakları⁶

⁴ Avrupa Merkez Bankası’na göre doğrudan yatırımcı, yerleşik buldukları ülkelere başka bir ülkede faaliyet gösteren bir doğrudan yatırım teşebbüsüne sahip olan bireyler, tüzel kişiliği olan/ olmayan kurum veya özel teşebbüsler, tröstler veya diğer organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır.

⁵ Konvertibilite: Bir ülke parasının döviz piyasasında öteki ülke paralarına serbestçe dönüştürülebilmesini ifade eder. Geniş anlamıyla konvertibilite, serbest piyasa ekonomisinde ödemeler bilançosu dengesini sağlayan sistem olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifade ile bir paranın konvertibl olması için, ilgili para ülkesinin, uluslararası ticaretinde (mal ve hizmet) sınırlamaların ve ayrımcılığın, uluslararası sermaye hareketlerinde sınırlandırmaların ve iki taraflı ödeme anlaşmalarının uygulanmaması gerekmektedir (Yıldız, 1987, 13)

⁶ Fikri Mülkiyet: Telif hakları veya fikri haklar, bir eser üzerinde sahip olunabilecek maddi ve manevi hakların tamamını ve komşu haklarını ifade eder. Sınaî Mülkiyet ise sanayide ve tarımdaki buluşların, yeniliklerin, yeni tasarımların ve özgün çalışmaların ilk uygulayıcıları adına; ticaret alanında üretilen ve satılan malların üzerlerindeki üreticisinin veya satıcısının ayırt edilmesini sağlayacak işaretlerin sahipleri adına kayıt edilmesini ve böylece ilk uygulayıcıların ürünü üretme ve satma hakkına belirli bir süre sahip olmalarını sağlayan gayri maddi bir haktır.

- Yurt içinden sağlanan, yeniden yatırımda kullanılan kâr, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırım ile ilgili diğer haklar
- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar, gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla:
 - a) Yeni şirket kurmak ve şube açmak
 - b) Menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi, menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı (IMF'nin istatistiksel çalışmalarda kullanılmak üzere olan tanım) olarak yabancı bir ülkede şirket yönetiminde uzun vadede söz sahibi olmayı sağlayan en az hisse alım düzeyi) ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmak”

biçiminde ifade edilmektedir.

Bu çalışmada Hazine Müsteşarlığı verileri ile çalışılmış ve bu nedenle de 4875 sayılı kanunda yapılan tanım temel alınmıştır. En genel ifade ile doğrudan yabancı yatırımlar, bir şirketin yatırımını ülke sınırları dışına yaymak üzere ana merkezinin dışındaki ülkelere üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması veya sermayesini arttıracak kendine bağlı bir şirket durumuna getirilmesi olarak ifade edilebilir. Bu yatırımlar çoğunlukla çok uluslu şirketler (ÇUŞ) tarafından yapılan uluslararası sermaye akışlarıdır (Seyidoğlu, 2001, 397).

Bu bağlamda da doğrudan yabancı yatırımlarının gerçekleşmesinde yatırım yapılacak ülkenin sosyal ve ekonomik koşulları önem kazanmaktadır. Yabancı yatırımcı öncelikle sosyal ve kültürel açıdan kendi koşullarına benzer ülkeleri seçmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu ekonomik değişkenlerin (kâr, gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH)⁷ ve/veya gayri safi milli hasıla(GSMH)⁸, ödemeler dengesi, büyüme oranı, enflasyon oranı, ücret düzeyi, verimlilik ve döviz kurları) etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda ilk sırayı pazar büyüklüğünün almasıyla birlikte pazar büyüme hızı, ulaşım kolaylığı, altyapı tesislerinin varlığı, doğal kaynak mevcudiyeti, ekonomik ve politik istikrar, idari ve ticari engeller, düşük ücret maliyeti, uygun döviz kurları, ihracat olanakları, dışa açıklık ve demokratikleşme de önemli etkiler olarak ele alınmaktadır.

⁷ Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla-GSYİH: Bir ekonomide yerleşik olan üretici birimlerin belli bir dönemde, yurtiçi faaliyetleri sonucu yaratmış oldukları tüm mal ve hizmetlerin üretim değerleri toplamından bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdiler toplamının düşülmesi sonucu elde edilen değerdir (<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SOZLUK/data.html>, 23.11.08).

⁸ Gayri Safi Milli Hâsıla-GSMH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya Dış Âlem Net Faktör Gelirleri değerinin eklenmesiyle elde edilir. (<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SOZLUK/data.html>, erişim: 23.11.08).

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri

Doğrudan yabancı yatırımları ülkelere çeken ya da çıkışını engelleyen çeşitli faktörler vardır. Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu ekonomik değişkenlerin (kâr, GSYİH ve/veya GSMH, ödemeler dengesi, ücret düzeyi, verimlilik ve döviz kurları) etkileri üzerine yoğunlaşırken, bazı araştırmacılar politik faktörleri de dikkate almıştır. Literatürde öne çıkan ekonomik ve politik değişkenler ise piyasa büyüklüğü, doğal kaynak mevcudiyeti, ekonomik ve politik istikrar, idari engeller, düşük ücret maliyeti, uygun döviz kurları, ticari engeller, ihracat olanakları, dışa açıklık, demokratikleşme, altyapı tesislerinin yeterliliği, risk ve ilave olarak zamana ya da ülkeye özgü etkilerdir (Bozkurt ve Dursun, 2006, 40).

UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansları – World Investment Report, 1998) 1998 yılı Dünya Yatırım Raporu'nda, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörlere ilişkin bir analiz yapmıştır. Söz konusu belirleyicileri, üç ana başlıkta toplamıştır: Bunlar; ekonomik faktörler, yatırım ortamına ait faktörler ve politik faktörlerdir. UNCTAD (1998)'in belirtmiş olduğuna göre ev sahibi ülkelerdeki belirleyiciler şu şekilde gruplandırılmıştır:

1) Politik faktörler

a) Ekonomik, politik, sosyal ve hukuki istikrar bir bütün olarak önemli ön şartlardır. Yatırım ve işletme stratejisini belirlemek isteyen yatırımcıların yatırım yaptıktan sonra hoş olmayan sürprizlerle karşılaşmamak konusunda kendilerini güvende hissetmeleri gerekir. Burada ilişkileri belirtmek gerekirse:

- Ekonomik istikrarda özellikle kur, enflasyon ve faizle ilgili gelişmeler bu anlamda önemlidir (özellikle istikrarlı bir döviz kurunun olması).
- Siyasi istikrar için koalisyon hükümetlerinin anlaşmazlıkları ve sık tekrarlan seçimler risk oluşturmaktadır.
- Yasal düzenlemelerin niteliği politik faktörler çerçevesinde önemlidir.

b) Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar, uluslararası ticaret ve yatırım anlaşmaları, yabancı yatırımcı için olumlu bir nitelik olarak görülmektedir. Yabancı yatırımcı başka bir pazar hedeflemiş olsa bile diğer konulardaki üstünlüğü nedeniyle hedef ülkede yatırım yapmayı göze

alabilecektir. Özellikle gümrük birliği⁹ ya da serbest ticaret anlaşmaları yapmış bir ülke veya ithalat kısıtlaması ya da kota uygulaması yapmamış bir ülke ticari engelleri olmamasından dolayı daha çok tercih edilecektir. Çünkü bazı girdileri dışarıdan getirmek zorunda kalacak olan yatırımcılar, gümrüklerden kaynaklanacak maliyet artışına ya da zaman kaybına önem vereceklerdir.

- c) Vergi Politikası: Vergi politikasında vergi teşviklerinin kullanılıyor olması yatırımı olumlu etkilerken özellikle yatırımcının net getirisini yurtdışına çıkarmasına engel olacak bir vergi politikası uygulanması yatırımcıyı olumsuz yönde etkileyecektir.
- d) Ticaret Politikası: Ticaret engellerinin (ithalat kısıtlaması, kota uygulaması vb.) bulunmaması ve ülkede ticaret açığının olmaması da olumlu etkileyecektir.
- e) Özelleştirme Politikası: Hükümet hem devletin ekonomideki ağırlığı ile ilgili yaklaşımını hem de bununla ilgili şekilde serbest piyasanın işleyişi ile ilgili tavrını göstererek yabancı sermaye girişini teşvik konusunda ne kadar istekli olduğuna dair işaretler verir.
- f) Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (rekabet ve şirket satınalma ve birleşme politikaları),
- g) Yabancı kaynaklı kuruluşların anlaşma standartları

2) Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler

- a) Yatırımların Özendirilmesi (imaj yaratılması, ülkenin pazarlanması vb.): Önemli olan yatırım yapmayı planlayanlara değil, yatırım konusunda şüpheli ya da mesafeli olanlara yönelik, iç rekabet ortamını bozmayan, ülkenin beşeri sermayesinin ve altyapısının kalitesini geri dönülmez bir şekilde yükseltecek olan seçici politikaların belirlenmesi ve uygulanmasıdır.
- b) Yatırım Teşvikleri: Gelişmekte olan ülkelerin uyguladıkları özendirici politikaların, bu tür yatırımların ülkeler arasındaki dağılımını önemli ölçüde etkilediği söylenebilir.

⁹ Gümrük birliği; taraf ülkelerin mallarının tek bir gümrük alanı içinde, her çeşit tarife ve eşdeğer vergiden muaf biçimde, serbestçe dolaşabilmeleri ve tarafların, üçüncü ülkelere gelen ithalata yönelik olarak da aynı tarife oranlarını ve aynı ticaret politikasını uygulamalarıdır. Üçüncü ülkelere yönelik olarak benzer ticaret politikaları benimsendiğinden, gümrük birliği, serbest ticaret bölgesinden daha ileri bir ticari bütünleşme modelidir.

c) Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb): uzun vadeli karşılaştırmalı üstünlük sağlayan bölgelerde, ana şirketin üretim faaliyetlerini destekleyen diğer üretim faaliyetlerinin yoğunlaştırılması, maliyetleri azaltan bir etkidir.

d) Yatırım Sonrası Hizmetler

e) Sosyal Etkenler (yaşam kalitesi vb.)

3) Ekonomik Faktörler

Yatırım Stratejileri

a) Pazara Yönelme

- Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir, yabancı yatırım GSYİH'deki artışlarla da ilgilidir.
- Piyasaların yapısı, piyasaların büyümesi özellikle de piyasa hacminin geniş olması
- Bölgesel ve küresel piyasalara giriş imkânları, işletmelerin daha geniş pazarlara ulaşabilmesinin amaçlanması
- Tüketici tercihleri.

b) Kaynağa-Stratejik Varlığa Yönelme

- Hammaddeler, doğal kaynaklara erişilebilirliğin kolay olması
- Düşük ücretli vasıfsız işgücü, gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları ucuz işgücü arzı uluslararası ticarete, özellikle emek-yoğun mallarda, karşılaştırmalı üstünlüğünü oluşturmaktadır. Bu üstünlük doğrudan yabancı yatırımları da özellikle emek-yoğun malların üretimi etkileyebilmektedir.
- Vasıflı işgücü, yetişmiş işgücüne ve esnek işgücü piyasalarına olan ihtiyaç, bilgiye dayalı teknolojilerin uygulanmasında ve tüketiciye yönelmiş girişimci ve satış kabiliyetleri olan işgücü talebini arttırmaktadır.
- Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon) ve yabancı yatırımcıyı motive eden diğer faktörler olarak taşımacılık, enerji, iletişim, sanayileşmede ulaşılan aşama gibi dışsal ekonomiler ve alt yapı kalitesini de belirtebiliriz.
- AR-GE

- Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.), bilgiye dayalı endüstrilerin gelişmesi bu alanda rekabetin oldukça yoğun olması nedeniyle yeniliklerin, bilginin ve enformasyonun bulunduğu yerlere yatırım yapma arzusu vardır.

c) Etkinliğe Yönelme

- Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği
- Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar)
- Bölgesel bütünleşme anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi.

Yabancı yatırımcının bir ilgi alanı da, gideceği ülkede var olan yabancı sermaye hacmi ve iş kollarıdır. Bunu, işletme ortamı açısından başarılı çalışıp çalışmadıklarını tespit amacıyla izlemektedirler. Yabancı yatırımcıları motive eden unsurlar arasında nispi maliyetler ve ülke riskinin yanı sıra yapısal faktörler de önemlidir.

Politik faktörlere göre yapılan çalışmalarda; Erdal, Tatoğlu (2002) ve Yılmaz, Barbaros (2004) çalışmalarında gerek ekonomik istikrarsızlığın gerekse siyasi istikrarsızlığın DYY'leri olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Erdal, Tatoğlu (2002) ve Yılmaz, Barbaros (2004) dışa açıklığı dikkate alarak yaptıkları çalışmalarda ise DYY'leri olumlu yönde etkileyeceği sonucuna varmışlardır. Yılmaz ve Barbaros (2004)'un enflasyonu ölçü olarak yapmış oldukları çalışmada enflasyonun DYY'ler üzerinde negatif bir etki yaptığı sonucuna ulaşılmıştır, Atik (2004)'de enflasyonun istatistiksel olarak anlamsız olduğunu vurgulamıştır.

Agarwal (1980) ve Erden (1996) piyasa hacmini ölçü olarak aldıkları çalışmalarında bu ölçütün DYY'leri olumlu, Erden(1996) çalışmasında işgücü maliyetlerinin ise DYY'leri olumsuz yönde etkileyeceği sonucuna ulaşmıştır. Özağ, Atan ve Kaya (1994) ise GSYİH ve ülkeye tanınan teşviklerin DYY'leri olumlu, reel döviz kuru ve işgücü maliyetlerinin ise olumsuz yönde etkileyeceği sonucuna ulaşmıştır. Ormanoğlu (2004) çalışmasında üretim ve genişleme stratejilerine uygun olan teşviklerin DYY'leri olumlu yönde etkileyeceğini belirtmiştir. Alpar (1978) ve Asiedu (2002) çalışmalarında ucuz emeğin ve düşük maliyetlerin ülkedeki DYY'leri pozitif olarak etkileyeceğini belirtmiştir. Yılmaz ve Barbaros (2004)'un yaptığı çalışmaya göre ise, sermaye maliyetlerin artması ve karlılığın azalması DYY'leri olumsuz yönde etkilemiştir. Dunning (1995) çalışmasında ucuz enerji ve ucuz hammaddeyi ölçü olarak almış ve etkiyi pozitif bulmuştur.

Halicioğlu (2001, 1-7) yaptığı çalışmasında Türkiye için 1975-1999 yıllarını kapsayan bir kümeleme testi yapmıştır. Araştırmasında pazar büyüklüğünü, GSYİH'yi,

ücretleri ve döviz kurlarını ele almıştır. Çalışmanın sonunda Halıcıoğlu, GSYİH'nin DYY'ler üzerinde olumlu etkisi olduğunu, düşük ücret maliyetlerinin etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve son olarak da döviz kurlarının etkisinin yansız olduğunu vurgulamıştır.

Güngör (2002), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Yabancı Direkt Sermaye Politikaları” adlı çalışmasında ülkedeki yatırım indirimlerinin, vergi muafiyetleri ve ucuz kredi gibi teşviklerin ülkedeki DYY'leri pozitif yönde etkileyeceğini kabul etmiştir.

Erdal ve Tatoğlu (2002, 6) çalışmalarında Türkiye için 1980 – 1998 yıllarını ölçü alan bir zaman serisi analizi yapmıştır. Araştırma sonucunda ev sahibi ülkenin pazar büyüklüğünün, dış ticarete açıklığının ve altyapı yatırımlarının pozitif bir etkiye sahip olduğu, buna karşılık döviz kuru istikrarsızlığının ise yerli para karşısında negatif bir etkiye sahip olduğu vurgulanmıştır.

Deichmann, Karidis ve Sayek (2003, 10–15) yaptıkları çalışmada, GSMH'yi, yüksek gelir düzeyini, ulaşımı, tarımsal değerleri, altyapı yatırımlarını, kaliteli işgücünü ve banka kredilerini ele almıştır. Bu çalışmada GSMH, yüksek gelir düzeyi, altyapı yatırımları ve işgücü için sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

Yılmaz ve Barbaros (2004, 20–21) çalışmalarında İrlanda ve İspanya'ya karşı Türkiye'yi 1980 ve 2001 yıllarındaki verilere göre ölçü olarak değerlendirmiştir. Çalışmada iki tür analiz kullanılmıştır. Birinci analizde firma düzeyinde, ikincisinde ise ülke düzeyinde çalışılmıştır. Türkiye ülke düzeyindeki çalışmalarda dikkate alınmıştır. Kişi başına reel GSYİH'nin, ekonomik ve politik istikrarın, ücretlerin ve doğal kaynağın Türkiye için DYY'yi olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Buna karşılık enflasyonun ve gerek yerli gerekse yabancı borçların DYY'leri olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir.

Atik (2004, 1–18) çalışmasında 1991–2003 dönemine ait yıllık verileri dikkate almış ve AB'nin tüm ülkelerinden, Hollanda ve Fransa'dan Türkiye'ye yönelen DYY'leri etkileyen faktörleri belirlemeyi hedeflemiştir. Panel veri yöntemini kullanarak GSYİH'yi, altyapı hizmetleri, uluslararası örgütlerden alınan krediler, vergiler, ücretler ve borç oranları dikkate alınmıştır. Çalışmada özellikle GSYİH istatistik olarak anlamlı ve büyük bir etkiye sahipken, pazar büyüklüğü, altyapı yatırımları, vergiler, ücretler ve borç oranlarının da istatistiksel olarak etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Berköz ve Türk (2005, 4–12) çalışmalarında 1990–2003 yılları arasında Türkiye'ye yönelen DYY'lerin bölgesel dağılımlarının il düzeyinde belirleyicilerini değerlendirmek ve DYY'lerin sektörlere bağlı yatırım faktörlerini incelemeyi hedeflemiştir. Çalışmada, 2002 Aralık dönemine ait İstanbul'daki sermaye açısından en büyük 50 hizmet firması ve yine en büyük 50 sanayi firması temel alınarak işletmelere anket çalışması uygulanmıştır. Böylece

sektörlerin yer seçimi önceliklerinin farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonunda Türkiye’deki yer seçimi konusunda illerin nüfus büyümesi, daha önceki yatırımlar, altyapı hizmetleri, bankaların sağladığı kredi hizmetleri ve bölgesel piyasa büyüklüğünün etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Karaköy (2006, 15) çalışmasında, Orta Asya ve Kafkas ekonomilerini dikkate almış ve 1991–2003 dönemine ait bir panel veri analizi yapmıştır. Çalışma sonunda piyasa büyüklüğünün, ekonomik ve siyasi istikrarın DYY girişlerinde etkin olduğu vurgulanmıştır.

Açıkalm, Gül ve Yaşar (2006, 10) çalışmalarında zaman serisi analizini (durağanlık ve eş-bütünleşim testleri ile nedensellik analizi) kullanarak ücretlerle GSMH arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada ücretler ile GSMH’nin uzun dönemde DYY’ler ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapraklı (2006, 18) ise Türkiye ekonomisi için 1970–2006 dönemine ait yıllık verileri kullanarak zaman serisi analizi (çok değişkenli eş-bütünleşme analizi ve hata düzeltme modeli) yapmıştır. Çalışmada, makro ekonomik değişken olarak GSYİH, dışa açıklık, işgücü maliyetleri, reel döviz kuru ve dış ticaret açığı ele alınmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre, uzun dönemde DYY’ler ile GSYİH ve dışa açıklık arasında pozitif ilişki bulunmuşken, işgücü maliyetleri, reel döviz kuru ve dış ticaret açığı arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Bu bulgular doğrultusunda DYY’ler ile makro ekonomik değişkenler arasında reel döviz kuru hariç diğer tüm değişkenlerin katsayıları beklenen yöndedir. Yine DYY ile reel döviz kuru arasındaki ilişkinin negatif olması, Türkiye’deki yabancı yatırımcıların çok fazla ithal girdi kullanmasının sonucu olduğu tespit edilmiştir.

Demirel (2006, 147) çalışmasında 1984–2005 döneminde Türkiye’ye yönelen DYY’leri etkileyen faktörleri üç aşamalı en küçük kareler yöntemi ile test etmiştir. Çalışmada, GSYİH ile DYY arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buradaki modelleme sonucunda GSYİH ile DYY arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Bozkurt ve Dursun (2006, 47) Türkiye için 1980–2004 yıllarını temel alan bir zaman serisi analizi (Geliştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri) yapmıştır. Çalışmada, bilgi ve iletişim teknolojileri ile DYY’lerin ekonomik büyümeye olan uzun dönem etkileri incelenmiştir. Bu araştırmada, son dönemde yapılan çalışmaların daha çok bilgi ve iletişim teknolojileri altyapılarına dair olduğunu ve bu doğrultuda yapılan yatırımların DYY’ler üzerine olan etkilerinin pozitif yönde olduğu vurgulanmıştır. Türkiye için incelenen dönemde istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır. Bu nedenle de daha fazla bilgi ve iletişim teknolojileri altyapılarının yapılan DYY’leri artıracığı hipotezi reddedilmiştir.

Karagöz ve Karagöz (2006, 2, 9) çalışmasında Türkiye için 1980–2002 yıllarını temel alan bir panel veri analizi (eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi) yapmıştır. Testlere göre ihracat, GSYİH'nin büyümesi için anlamlı bir neden oluşturmaktadır. Yabancı sermayeden ihracat ve büyümeye doğru bir nedensellik beklentisi olmasına rağmen Türkiye için bu beklenti gerçekleşmemiştir.

Batmaz ve Tunca (2007, 24) çalışmalarında Türkiye için 1992–2003 dönemini ölçü alan bir zaman serisi analizi (eş-bütünleşme analizi) kullanarak GSYİH'yi, altyapı yatırımlarını, dışa açıklığı, döviz kurlarını, ücretleri ve faiz oranlarını ele almışlardır. Çalışma sonunda GSYİH, altyapı yatırımları ve dışa açıklık ile DYY arasında pozitif bir ilişki, döviz kurları, ücretler ve faiz oranları arasında ise negatif bir ilişki saptanmıştır. Negatif ilişkiye sahip değişkenlerdeki artışların Türkiye'deki üretim maliyetlerini arttırarak rakip ekonomiler karşısında rekabet gücünü azalttığını ve DYY'ler üzerinde olumsuz etkileri olduğu vurgulanmıştır. Olumlu etki eden değişkenlerin ise yurtiçi piyasaları genişletmesi ve ithalat-ihracat imkânı sağlaması bakımından DYY'leri etkin hale getirdiğini belirtmişlerdir.

Karagöz (2007b, 13) çalışmasında 1970 ve 2005 dönemine ait yıllık verileri kullanarak eş-bütünleşme ve nedensellik incelemesinden oluşan bir zaman serisi analizi yapmıştır. Burada piyasa hacmi için GSYH, dışa açıklık, beşeri sermaye, sermaye stoku, altyapı, politik istikrar ve yapısal değişimler değişken olarak alınmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'de DYY girişlerinin bir önceki yatırım düzeyinden ve küresel piyasalarla olan ilişkilerden etkilendiği ve yine dışa açıklığın DYY'yi anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Öztürk ve Kalyoncu (2007, 6) çalışmalarında Türkiye ve Pakistan için 1975–2004 yılları arasını kapsayan bir Granger eş-bütünleşim ve Granger nedensellik testi yapmışlar ve DYY ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak Türkiye için bu iki değişken arasında güçlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu vurgulanmıştır. GSMH'nin DYY'leri çekmede etkin olduğunu belirtmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞİMİ

2.1. Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişimi ve Türkiye

Dünya ülkelerinin, dolaysız yabancı sermaye yatırımları ile tanışması, İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme tekabül etmektedir. Özellikle 1960'lardan itibaren, uluslararası ekonomi yön değiştirmiş ve DYY'ler, çok uluslu şirketler ve diğer uluslararası üretim şekilleri önem kazanmaya başlamıştır (Hosseini, 2005, 528). Bu gelişime rağmen genel olarak gelişmekte olan ülkelerde 1990'lı yıllara kadar yabancı yatırımcılara karşı güvensiz bir ortam söz konusu olmuştur (DPT, 2000, 3).

1958'de özellikle Avrupa Birliği (AB)'nin kurulması ile DYY'lerde çok hızlı bir artış yaşanmıştır. Bu artışta özellikle AB'nin gümrük birliği esasına dayanarak uyguladığı ticari engellerden kurtulmak isteyen Amerikan yatırımları önemli olmuştur (Şimşek ve Behdioğlu, 2006, 54). Bahsedilen dönemde, az gelişmiş ülkelere yönelik DYY'ler daha ziyade petrol ya da doğal kaynak zengini olan birkaç ülkede gerçekleşmiştir. Dünya petrol krizinin çıkmasıyla DYY'ler yavaşlamış ve mevcut yatırımların büyük bölümü Amerika kaynaklı olmuştur.

1980'li yıllardan sonra DYY'ler artmaya başlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra, bu bölgeye ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik yabancı sermaye yatırımlarında bir artış gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde hizmetler sektörü DYY girişlerinden % 40'lık bir pay almış ve DYY'lerde yap-işlet-devret modeli gibi¹⁰ çeşitlenmeler olmuştur.

1990'lı yıllarda ise gelişmekte olan ülkeler çeşitli düzenlemeler yoluyla uluslararası yabancı sermaye hareketlerinden daha fazla pay alma çabasına girmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan bir araştırmaya göre 90'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde yatırım iklimiyle ilgili düzenlemelerin (toplam 750 adet) % 94,2'si DYY'lerin lehine olmuştur (DPT, 2000, 4). 90'ların ortalarından itibaren DYY'ler hızla artmış ve 202 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artış eğilimine rağmen bölgesel dağılıma bakıldığında, gelişmekte olan ülkelere yapılan DYY'lerin birkaç bölgede yoğunlaştığı söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelere yönelik DYY'lerin yaklaşık olarak % 65'i Asya (özellikle Uzak Doğu'da Çin Halk Cumhuriyeti, Güney Kore, Tayvan gibi ülkeler arasında), % 30'u Latin Amerika ve Karayipler'e (Latin

¹⁰ Yap-İşlet-Devret Modeli (build-operate-transfer): Bir ülkede temel altyapı yatırımlarının yapılmasında, özel kesime açılmayı ve yabancı sermayenin katkısını sağlamayı amaçlayan bir DYY modelidir.

Amerika’da özellikle Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika gibi ülkeler arasında) ve % 3’ü ise Afrika ülkelerine yapılmıştır (Öztürk, 2004, 111). Bu dönemde imalat sanayinin ve hizmetler sektörünün yaklaşık olarak aynı oranda olduğu görülmüştür (UNCTAD, 2007, 14).

1997 Uzak Doğu Krizinden sonra ise doğrudan yatırımların gelişmekte olan ülkelere yönelik toplam sermaye girişleri içerisindeki payı sürekli azalmıştır. 1997’de dünyadaki toplam 478 milyar dolarlık yatırımın % 43’ü gelişmekte olan ülkelere gitmiştir.

2000 yılında rekor seviyeye ulaşan DYY’ler içinde bu ülkelerin oranı Asya Krizi, Rusya Krizi ve diğer küresel krizlerin etkisiyle son 10 yılın en düşük düzeyi olan % 18’e gerilemiştir (Çalışkan, 2002, 2–3). 2000 yılında dünyadaki DYY miktarı 1,4 trilyon dolara ulaşmıştır.

2001 yılı DYY açısından en büyük gerilemenin yaşandığı dönemdir. DYY’ler 2000 yılına göre % 51 küçülme göstererek 735 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Gelişmiş ekonomilerdeki durgunluk, sınır ötesi satın alma ve birleşmelerdeki gerilemeler, bu ülkelerin borsalarında ve özellikle de bilgi teknolojisi ağırlıklı sektörlerindeki sorunlar ve kısmen de 11 Eylül olayı bu düşüşte önemli rol oynamıştır. Buna rağmen gelişmekte olan ülkeler bu olumsuzluktan fazla etkilenmemiştir (Çalışkan, 2002, 2–3).

2002 yılında 716 milyar dolarlık bir DYY girişi olmuştur. Bu tutarın % 22’lik kısmını gelişmekte olan ülkeler oluşturmaktadır. (UNCTAD, 2006, 2).

2003 yılında 557 milyar dolarlık olan DYY girişlerinin % 31’lik kısmı gelişmekte olan ülkelere aittir. (UNCTAD, 2006, 2).

2004 yılında 711 milyar dolarlık DYY girişi olmuştur. Bunların yaklaşık % 39’luk kısmını gelişmekte olan ülkeler almıştır (UNCTAD, 2006, 3). Dünya sıralamasında ABD 1. sırayı alırken Türkiye sıralamada 35. olmuştur (UNCTAD, 2005, 4).

2005 yılında dünya genelinde 916 milyar dolarlık DYY yapılmıştır. Bunun yaklaşık % 34’lük payını gelişmekte olan ülkeler almıştır. Yatırım politikalarının ve ticaret rejimlerinin liberalizasyonu, birleşme ve satın almalarındaki artış yine hisse senedi fiyatları ve şirket kârlarındaki artışlar, bu dönemde DYY’lerin artmasını sağlamıştır. 2005 yılında İngiltere, dünya sıralamasında 1. sırada yer almışken, Türkiye 22. sırada yer almıştır. Yine bu dönemde, sektörel çeşitlilik de artmıştır. En büyük DYY akışları finans, telekomünikasyon, gayrimenkul, altyapı gibi hizmet sektörleri ile petrol, doğalgaz ve madencilik gibi temel girdi sektörlerine olmuş ve hedef bölge olarak da Afrika alınmıştır (UNCTAD, 2006, 2–11).

2006 yılı DYY’ler açısından 2000 yılındaki seviyeye yaklaşan bir yıldır. DYY miktarı 1,3 milyar dolar olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin de uluslararası yatırımlarda kaynak ülke konumuna gelmesi, yeniden yatırıma dönüştürülen kazançların artması ve yine satın alma ve

birleşmelerin artan rolü son dönemde uluslararası yatırımların önemli özellikleri arasında yer almıştır. Bu dönemde ABD, Fransa ve İngiltere en fazla yatırım çeken ülkeler olmuşken gelişmekte olan ülkeler arasında Çin birinci sırada yer almıştır. Türkiye bu dönemde 20,1 milyon dolarlık girişiyle dünya genelinde 16. sırada, gelişmekte olan ülkeler arasında ise 5. sıradadır. Gelişmiş bölgelerin DYY'lerden aldığı pay azalırken, gelişmekte olan bölgelerin payı artmıştır. Avrupa en fazla payı alan bölgedir. Batı Asya bölgesinde yer alan Türkiye ise kendi bölgesinde 1. sırada yer almıştır (UNCTAD, 2007, 13–18).

2007 yılında DYY girişleri bir önceki yıla göre % 30 artış göstererek 1,8 milyar dolara ulaşmıştır. Gelişimde Amerikan Doları'nın değer kaybetmesi, yüksek büyüme rakamları, yeniden yatırıma dönüştürülen kazançların etkisi ile yüksek riskli piyasalarda yaşanan krizin henüz satılma ve birleşmelere yansımamış olması etkindir. Bu dönemde dünya sıralamasında ABD yine 1. sırayı alırken, Türkiye 22 milyar dolarlık giriş ile 23. sırada yer almış, ancak buna rağmen gelişmekte olan ülkeler arasında ise 5. sıradan 9. sıraya gerilemiştir. Gerçekleşen DYY girişlerinin yaklaşık % 28'i gelişmekte olan ülkeler tarafından yapılmıştır. Bölgesel olarak Avrupa DYY'lerden en fazla payı alan bölgedir. Batı Asya ülkeleri arasında yer alan Türkiye ise bölgesinde 2. sıradadır. Sektörel olarak imalat sanayisinin payı gittikçe azalmış ve hizmetler sektörü en büyük paya sahip olmuştur (UNCTAD, 2008, 3–6).

Tablo 2.1.: DYY'lerin Yıllar İtibariyle Türkiye ve Dünya'daki Gelişimi (1998- 2007)

Yıl	Türkiye'de DYY Girişleri (Milyon \$)	Dünya'da DYY Girişleri (Milyar \$)	Türkiye'deki Girişlerin Dünya Toplamında Ortalama Payı (%)
1998	940	693	0,1
1999	783	1092	0,06
2000	982	1396	0,1
2001	3,352	826	0,4
2002	1,137	716	0,2
2003	1,752	557	0,3
2004	2,837	710	0,4
2005	9,886	916	1,0
2006	20,100	1306	1,5
2007	22,000	1833	1,2

Kaynak: UNCTAD, 2006, 2007, 2008

Bu çalışmada alınan değişkenler, GSYİH'ye (1998 yılı baz olarak alınmış olan değerleri) dönem olarak uyum sağlanması için 1998–2007 yılları dikkate alınarak seçilmiştir.

Tablo 2.1. DYY'lerin yıllar itibariyle Türkiye ve dünya'daki gelişimini göstermektedir. 1997- 2007 yılları arasındaki dönemde Türkiye'deki girişlerin, yaklaşık 1997-2000 döneminde ortalama % 5,5 olduğu ve 2000 döneminden sonra yukarıda bahsedilen gelişimler nedeniyle, ortalama % 94,5 oranına yükseldiği görülür. Bu dönemlerde, dünyada DYY'lerin artış hızı % 13,5 iken Türkiye'deki artış hızı % 33 dolaylarında seyretmiştir.

2.2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi

Türkiye, dünyanın gelişen en büyük 20 pazarından biridir. Hem ulaşım, enerji ve yeterli teknolojik altyapı olanakları nedeniyle, hem de insan kaynakları açısından, yatırımcı açısından cazip koşullara sahiptir. Kolay eğitilebilen vasıfsız işgücünün yanı sıra, çok iyi eğitim görmüş bir yönetici sınıfı ve ortaklık yapabilecek dinamik bir girişimci kesime sahiptir. İşgücü ve üretim faktörleri maliyetleri de diğer ülkelere göre nispi olarak ucuzdur.

Türkiye için DYY'lerin tarihsel gelişimine bakılırsa yabancı sermaye girişlerinin başlangıcının Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1838 Ticaret Anlaşması'na kadar uzanmakta olduğu görülür. Gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de demiryolu yapımı için yapılan ilk teşebbüsler, İngiliz firmaları tarafından 1856 yılında gerçekleştirilmiştir. İngiltere'ye verilen bu ilk imtiyazlar, Köstence-Çernova (66 km) hattı ve İzmir –Aydın (131 km) hattı imtiyazlarıdır (Kütükoğlu, 1992, 124) (Çetinkaya, 2004, 6).

Doğrudan dış yatırımların Türkiye'deki geçmişi Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki yabancı sermayeli kuruluşların faaliyetlerine dayansa da Cumhuriyet Dönemiyle birlikte bu kuruluşların gerek devletleştirilmesi gerekse kapitülasyonlardan elde edilen ayrıcalıklarının sona ermesi nedeniyle kârlarının azalması sonucunda (devletçilik politikasının da etkisiyle) 1920'li yıllardan sonra yabancı yatırım girişi sınırlı olmuştur (Saatçioğlu, 2002, 2).

1920'li yıllarda hükümetlerin yabancı yatırımlara sıcak baktığı, kurulan yabancı sermayeli firma sayısının arttığı ve bu dönemde çıkarılan Sanayi Teşvik Kanunu'ndan yabancı sermayeli firmaların da yararlandığı bir ortam mevcut olmuştur.

1930'lu yıllardan sonra dünya buhranı ve savaş koşulları nedeniyle uluslararası yatırımlarda ciddi bir düşüş olması nedeniyle Türkiye'ye yönelik yabancı yatırım girişi durma noktasına gelmiştir. Dünya buhranının olumsuz etkilerinden kurtulmak amacıyla 1930'ların başında hükümetin döviz kontrolü uygulaması getirmesi, yabancı sermaye giriş ve çıkışının

maliye bakanlığı iznine tabi tutulması ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun çıkarılması gibi gelişmeler yeni yatırım girişini iyice zorlaştırmıştır. Buhran ve savaş yıllarında dışa kapanan ekonomide, sanayileşme sürecinde devletin lider olarak gerekli kaynak ihtiyacını sağlaması, kalkınma sürecinde yabancı sermayenin öneminin giderek azalmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada yabancı yatırım hareketleri hızlı bir şekilde artış gösterirken, Türkiye çıkarmış olduğu teşvik kanunlarına rağmen bu yatırımlardan yararlanamamıştır (Dumludağ, 2006, 7).

1954'te 6224 sayılı Yabancı Sermaye Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle Türkiye, sermaye çekmeye yönelik bir hukuki yapı hazırlamayı amaç edinmiştir. Ancak bu girişimlere rağmen, yabancı yatırımlar genellikle düşük seviyelerde kalmıştır.

Türkiye'de 1970'lerin sonuna kadarki süreçte yalnızca düşük maliyetli tarım girdilerine dayalı belirli birkaç sektörde yatırım gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye içe dönük bir ithal ikamesi stratejisi uygulamıştır. Burada ithalatın rekabeti fiilen söz konusu olamamıştır. İç pazardaki rekabet ise KİT¹¹lerin sübvansiyonu¹² ile bastırılmıştır. Yabancı paralar için 1'den fazla ve yüksek kur değerleri uygulanması, Türk Lirası'nın konvertibl olmaması yanında politik ve ekonomik istikrarsızlık, Türkiye'nin yabancı sermaye için çekiciliğini azaltmıştır. Özellikle de ihracat amaçlı yabancı sermaye, tercihini Türkiye için kullanmamıştır.

Bu sorunlara rağmen 70'li yıllar boyunca 250 milyon dolar tutarındaki yabancı sermaye, iç piyasaya yönelik olarak Türkiye'ye gelmiştir. 1970'lerin ortalarından sonra borç krizinin ciddi olarak yaşanmaya başlaması ve iç pazardaki büyük durgunluk kredi sisteminin çöküşüne neden olmuştur. Bu olaylara 1978'de Güney Amerika ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz de eklenince yabancı yatırımcı, kaynaklarının bir kısmını yurt dışına çıkarmıştır. Bu dönemin tek faydası düşen iç talep nedeniyle kazanılan ihracat başarıları olmuştur. Hükümet, şirketlere çok düşük faizli destek kredileri sağlayarak zor durumdan çıkmayı amaçlamıştır.

1980'lerin başında ciddi borç krizi yaşayan pek çok gelişmekte olan ülkede, hükümetler istikrarlı bir ekonomik büyüme için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelmiştir. 1980 yılı ile birlikte hükümetler öncülüğünü özel sektörün yaptığı ihracata yönelik bir ekonomik dengeleme ve yapısal düzenleme programını uygulamaya koymuştur.

¹¹ KİT (Kamu İktisadî Teşebbüsü): Genel olarak kamusal kaynakları kullanmak yoluyla ekonomik alanda faaliyet gösteren devlet kuruluşlarını ifade eder.

¹² Sübvansiyon, devlet tarafından toplum çıkarlarını gözetererek üretimi veya ihracatı çeşitli şekillerde etkilemek ve yerine göre üreticileri/ihracatçıları korumak ve teşvik etmek amacıyla para ya da para olarak ifade edilebilecek diğer maddi şekillerde karşılıksız verilen mali yardımlara denir.

Bu dönemde Türkiye yabancı yatırım çekmeyi başarmıştır. Esnek kur ve ihracat teşvik politikası, yurtiçi tasarrufların artırılması amacıyla faiz oranlarının serbest bırakılması, ithalattaki miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve gümrük vergilerinin indirilmesi programın başlıca reformları arasındadır. Reformlar 1981 yılından itibaren yabancı sermaye girişlerini önemli ölçüde arttırmaya başlamış ve yabancı sermaye girişi 1981–1987 yılları arasında ortalama 93 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemdeki en önemli reform ise 1983 yılında konvertibiliteye geçilmesidir.

1990'lı yıllar ekonomik açıdan durgun geçmiştir. Yatırımlar 684 milyon dolara yükselmiştir. Bu yatırımların büyük bir kısmı kârların yeniden yatırıma dönüştürülmesi biçiminde gerçekleşmiş ve dışarıdan gelen sıcak para niteliğinde yabancı yatırımların oranı giderek azalmıştır. 1992 yılında Türkiye'ye giren yabancı sermaye miktarı 1,820 milyon dolar olmuşken, 1993 yılında artma eğilimi göstererek 2,124 milyon dolara yükselmiştir. 1994'te patlak veren kriz ve devalüasyon¹³ olayından sonra enflasyon¹⁴ yükselmeye başlamıştır. Enflasyonu aşağı çekmedeki başarısızlık, Türkiye'de yatırımcılar için istikrarsız ve güvensiz bir ortam yaratmıştır. Yatırım miktarında düşüşler yaşanmış ve yatırımlar 1,484 milyon dolar seviyesinde seyretmiştir.

Yine 1997 yılında Güneydoğu Asya'da başlayan, 1998 yılında da Rusya'da baş gösteren krizler, Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. 17 Ağustos depreminin de olmasıyla, yabancı sermaye girişleri asgari seviyeye inmiştir. Aralık 1999'da hükümet, kredibilitiyi yükseltmek, enflasyonu azaltmak ve yapısal reformları uygulamak amacıyla IMF ile 3 yıllık stand-by antlaşması¹⁵ yapmıştır. Bu anlaşma kapsamındaki reformlar, bankacılık, tarım, enerji, sosyal güvenlik ve özelleştirme gibi geniş kapsamlı düzenlemelerdir.

2000 yılında Türkiye 982 milyon dolar olan yabancı yatırımla dünya ölçeğinde 52.sırada yer almıştır. Bu dönemde yürütülen özelleştirme programlarının sonuçlarına bağlı olarak ciddi artışlar olduysa da yabancı yatırım girişinde istenilen düzeye ulaşamamış. Yatırımlar yılın Kasım-Aralık aylarında yaşanan krizlerden etkilenmiştir.

¹³ Devalüasyon: Sabit kur sistemlerinde, ödemeler dengesi açık veren ülkenin ulusal parasının dış satılma gücünün, hükümetçe alınan bir kararla düşürülmesidir. Başka bir deyişle, bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesidir. Bu yolla ithal malları pahalılaştırırken yerli malların fiyatı da aşağı çekilmiş olur.

¹⁴ Enflasyon: Fiyatlar genel ve özel seviyesinde görülen sürekli artıştır. Fiyatların genel seviyesi, ekonomide seçilen belli bir mal ve hizmet kümesinin(sepetinin) parasal karşılığıdır. Fiyatlar, mal ve hizmetlerle dolaşımdaki para miktarı arasındaki dengeye göre oluşur. Para miktarındaki artış (emisyon), mal ve hizmet miktarındaki artış (büyüme) ile dengeli olursa fiyatların genel seviyesi değişmez. Ama bunlardan biri diğerinden fazla üretilirse az üretilen kıymetli hale gelir.

¹⁵ Stand-by Antlaşması (Destekleme Anlaşması): Uygulanacak bir istikrar programının gerektirdiği döviz ihtiyacının karşılanması amacıyla üye ülkelerin IMF ile önceden vardıkları anlaşmaya denir.

2001 yılında Bakanlar Kurulu tarafından “Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı” kabul edilmiş, idari engellerin ve bürokratik işlemlerin azaltılması hedeflenmiştir. Bu dönemde Türkiye için doğrudan yabancı yatırımlar son 15 yılın en iyi değerlerine ulaşmış (fiili giriş 3,352 milyon dolar) ve dünya sıralamasında 32. sırada yer almıştır. İş-Tim tarafından gerçekleştirilen Aria GSM yatırımı (1,5 milyar dolar), Demirbank Tic. A.Ş. (HSBC) (350 milyon dolar) ve ToyotaSa Toyota Sabancı Oto. Tic. A.Ş.’nin ihracata yönelik otomotiv yatırımları 2001 yılının en önemli yatırımları olmuştur.

2002 yılına bakıldığında bir önceki yıla göre yüzde 32,5 oranında bir düşüş olduğu görülür. 2002 yılının ilk 9 ayında, Hazine Müsteşarlığı tarafından izin verilen DYY miktarı 1,5 milyar dolar iken fiili giriş Temmuz ayı itibariyle 180 milyon dolar gibi oldukça düşük bir seviyede gerçekleşmiştir. Bu azalmanın nedeni, yurt içindeki siyasi ve ekonomik ortamdaki belirsizliğinin yabancı yatırımcıların güvenini olumsuz etkilemesidir (TCMB, 2002, 55) (Bozkurt ve Dursun, 2006, 41)

2003 yılında 4875 Sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”nun (17 Haziran 2003 tarihinde) yürürlüğe girmesiyle yabancı yatırım girişi için gerekli olan izin ve asgari sermaye şartı kaldırılmıştır. Bu dönemde şirket sayılarında yüzde 139,6 artış gözlenmiş ve Türkiye uluslararası yatırımcılar arasında 53. sırayı almıştır. Bu dönemde dikkati çeken bir başka gelişme de, yerleşikler tarafından yurtdışında yapılan doğrudan yatırımların bir önceki yıla göre 4 kat artış göstermesidir (TCMB, 2004, 55) (Bozkurt ve Dursun, 2006, 41)

2004 yılında T.C. Merkez Bankası tarafından yayımlanan ödemeler dengesi istatistiklerine göre 2,883 milyon dolar fiili giriş gerçekleşmiştir. Türkiye bu dönemde dünya sıralamasındaki sırasını 37’e yükseltmiştir.

2005 yılı Ocak-Ağustos dönemine ait T.C. Merkez Bankası tarafından yayımlanan ödemeler dengesi istatistiklerine göre 3,060 milyon dolar olan fiili girişle 22. sıradadır. 2005 yılında 9,7 milyon dolara ulaşan yatırımların bileşenlerine bakıldığında ise 7,9 milyon dolarlık kısmı sermaye transferi ve kalan 1,8 milyon dolarlık kısmı ise emlak alımları olduğu görülür. Bu artışta, makro ekonomik ve siyasi istikrar ile özelleştirme ve banka birleşmeleri önemli rol oynamıştır.

2006 yılında Türkiye çektiği doğrudan yabancı yatırımları ile rekor seviyeye ulaşmış ve OECD üyeleri içinde, son 10 yılda en çok net doğrudan yabancı sermaye çeken 7 ülke arasında yer almıştır. 2006 yılının Ocak-Ağustos dönemindeki girişler 2005 yılının aynı dönemine oranla 4 kat artış göstererek 12,407 milyon dolara ulaşmıştır (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2006). Yılsonunda ise bu rakam yaklaşık 20,1 milyar dolara yaklaşmış ve dünya sıralamasında 16. sırada yer almıştır. Bu dönemde Türkiye’deki yabancı

yatırımcılar özelleştirme ve banka birleşmelerini kısa vadede kâr elde edici ve verimli olarak gördüğü için ağırlıklı olarak yatırım tercihlerini de bu alanlarda oluşturmuşlardır.

2007 de UNCTAD tarafından yayınlanan Dünya Yatırım Raporu'na göre; en fazla uluslararası yatırım çeken ülkeler ABD ve İngiltere olmuştur. Yine aynı rapora göre, Türkiye en fazla uluslararası yatırım yapan ülkeler arasında 51'inci, en fazla uluslararası doğrudan yatırım stoku olan ülkeler arasında ise 27'nci sırada yer almıştır (UNCTAD, 2007, 8–10). 2007 yılında Türkiye'nin uluslararası DYY'lerden aldığı pay dünya genelinde % 1,2 iken gelişmekte olan 180 ülke toplamında ise % 4,4 olmuştur.

2.3. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel ve Bölgesel Gelişimi

Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye hareketlerinde en belirgin özellik, çok sayıda ve küçük ölçekli firmaların bulunması, büyük ölçekli yatırımların ise az olmasıdır. Yatırımlar genelde imalat ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

Dünya ekonomisinde meydana gelen değişimlere bağlı olarak Türkiye'de sektörel dağılımda değişiklikler meydana gelmiştir. 1950'li yıllarda doğrudan yabancı sermaye yatırımları birincil ürünler ve doğal kaynağın mevcut olduğu sektörleri tercih ederken, sonraki yıllarda hizmet ve teknolojinin yoğun olduğu imalat sektöründe yoğunlaşmaya başlamıştır. Hizmetler sektöründe yatırımlarının artmasının en önemli nedeni, birçoğunun ihraç edilemez niteliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Sonraki yıllarda yabancı sermaye yatırımları geleneksel yapısına göre farklılaşarak yeni sektörlerle yönelmiştir. Geleneksel sektörler turizm, elektronik, otomotiv, hazır giyim ve yiyecek iken; yeni sektörler telefon, yazılım ve bilgisayar teknolojisi, internet, bankacılık, elektronik parçalar, ortak servis ve şirket yönetim merkezleri, işlenmiş malzeme ve parçaları, back-office¹⁶ faaliyetleri, geliştirilmiş lojistik operasyonları, eczacılık ve biyoteknoloji sektörleri olmuştur (Çetinkaya, 2003, 7). Özellikle de bankacılık sektöründe yabancı sermaye yatırımları yoğunlaşmaktadır.

1924 yılında Türkiye'ye gelen yabancı sermayeli şirket sayısı 94'tür. Bu şirketlerden 23'ü bankacılık, 11'i elektrik, 12'si imalat sanayi, 35'i ticaret ve 6'sı da denizcilik alanında faaliyette bulunmuştur (DPT, 1983, 12). Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra yatırımlar genellikle gıda, çimento, dokuma gibi alanlarda ortaklık şeklinde gerçekleşmiştir. 1929 yılında yabancı sermayeli şirket sayısı 114'e yükselmiş ve bu yükselişle 30 milyon dolarlık bir sermaye ülkeye girmiştir (Şahinöz, 1998, 336).

¹⁶ Back Office, doküman ve proje saklama-arşivleme hizmeti.

1957 yılında ekonomide bir takım sıkıntılarının olması, 1960 yılında da siyasi bir belirsizlik yaşanması yabancı sermayeyi olumsuz yönde etkilemiştir (Şahin, 1978, 64).

1970'lerin sonuna kadarki süreç içinde ise yalnızca düşük maliyetli tarım girdilerine dayalı belirli birkaç sektörde yatırım gerçekleşmiştir. 70'li yıllar boyunca 250 milyon dolar tutarındaki yabancı sermaye, iç pazarda satış yapma amaçlı olarak Türkiye'ye girmişti. Bu dönemde çok düşen iç talep nedeniyle ihracata yönelim artmıştır. Söz konusu dönemde hükümet, şirketlere çok düşük faizli destek kredileri sağlayarak yardımcı olmaya çalışmıştır.

1980 yılı ile birlikte hükümet, ihracata yönelik bir ekonomik dengeleme ve yapısal düzenleme programını yürürlüğe koymuştur. Bu dönemde ülke ciddi anlamda yabancı yatırım çekmeye başlamıştır. Özellikle imalat sektörü, sektörler arasında % 92 gibi büyük bir pay alarak tavan yapmıştır. Bu dönemde hizmetler sektörü az da olsa bir pay almışken, tarım ve madencilik sektörünün payı tamamen sıfıra yakın gerçekleşmiştir. 80'li yıllar boyunca imalat sektörü hep baskın sektör olarak kalmıştır. Bunu her geçen yıl payını arttırarak ilerleyen hizmetler sektörü takip etmiştir. Tarım ve madencilik sektörü oranları ise % 1 ile % 5 arasında değişerek varlığını sürdürmeye çalışmıştır.

1990'lı yıllarda yapılan reformlara rağmen yabancı sermaye yatırımlarının büyümesi devam etmemiş ve durgun bir süreç yaşanmıştır. Yatırımlar 684 milyon dolar civarında seyretmiştir. 1992 ve 1993 yılında yapılan yatırımlarla yabancı sermaye artma eğilimi göstermiştir. Bu dönemde, özellikle de 1993 yılında, imalat sektörü en etkin sektör iken, 1996 yılında tarım sektörü tavan yaparak yapılan yatırımlar içinde % 81'lik pay ile en önemli sektör olmuştur.

2000 ve 2001'de sektör olarak bilgi ve iletişim teknolojileri ön plana çıkmıştır. Bu gelişimde İş Bankası ve Telecom Italia Mobile ortaklığıyla 3. GSM operatörü Aria'nın kurulmasında etkili olmuştur.

17 Haziran 2003'de 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte şirket sayılarında hızlı bir artış yaşanmış ve sektörler çeşitlenmiştir.

2004 yılında sektörel bakımdan imalat sanayi başı çekerken, onu takip eden sektörler arasında toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıt, kişisel ve ev eşyalarının onarımı yer almıştır.

2006 yılında finansal hizmetler % 39 pay ile en fazla uluslararası doğrudan yatırım girişinin olduğu sektördür. Haberleşme, taşımacılık ve depolama sektörleri ise % 37 pay ile en fazla nakit sermaye girişinin olduğu sektörler olmuştur. Vodafone-Telsim anlaşması (Hollanda), Dexia Bank'ın Denizbank hisselerini alması (Belçika), NBG (National Bank of Greece)-Finansbank anlaşması (Yunanistan), özelleştirme kapsamında Türk Telekom

hisselerinin Oger Telecom tarafından satın alınması (Birleşik Arap Emirlikleri) ve Petrol Ofisi-OMV anlaşması (Avusturya) dönemin en önemli yatırımlardır.¹⁷

2007 yılında ise yine en yüksek girişi sağlayan sektör finansal hizmetler olmuşken, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri, toptan ve perakende ticaret, inşaat ile imalat sanayisi sektörlerinin de önde gelen faaliyet alanları olduğu görülmektedir. İmalat sanayinde ilk sırayı tekstil ürünleri alırken, bunu makine-teçhizat ürünleri izlemektedir. Bunlara ek olarak kimya sektörü, depolama ve madencilikte öne çıkan sektörler arasında yer almaktadır. Hazine Müsteşarlığı'nın yayınladığı 2007 Raporu'na göre UDY'nin % 81,4'ü; mali aracı kuruluşların faaliyetleri (% 59,5) ile imalat (% 21,9) sektörlerinde gerçekleşmiştir. Bunları ulaştırma, depolama ve haberleşme (% 5,8) sektörleri ile gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri (% 4,7) ile elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ile dağıtımını (% 2,9) izlemektedir. Toplam şirket sayısı 2007 sonu itibariyle 18.308'e yükselmiştir. Bu dönemin en önemli üç yatırımı olarak Citibank'ın Akbank'tan % 20 oranında pay almasını, ING Bank'ın Oyak Bank'ı satın almasını ve National Bank of Greece tarafından Finansbank'ın satın alınmasını söyleyebiliriz.

Tablo 2.2. 1980–2002 yılları arasında Türkiye'deki DYY'lerin sektörel dağılımını göstermektedir. Söz konusu dönemde 1980'den 1985 yılına kadar ağırlıklı olarak imalat sektörü ve hizmetler sektörü etkin olmuştur. Genel olarak tarım ve madencilik sektörü olabildiğince durgun seyretmiştir. 1985 yılından sonra takip eden üç yıl için tarım değerleri 16,86 milyon \$, 13,00 milyon \$ ve 27,35 milyon \$ seviyesinde olmuştur. Bu dönem tarım sektörü için önceki dönemlere oranla iyi bir düzeyde seyretmişken, madencilik sektörü için fazla bir hareketlilik söz konusu olmamıştır. 1990–1995 yılları arasında imalat sektörünün yaklaşık %13 kadar arttığı görülmektedir. Bu çıkıştan sonra devamındaki birkaç yıl için imalat sektöründe düşüşler olmasına rağmen, artış trendini 1998–2001 yılları arasında devam ettirmiştir. Hizmetler sektörü için ise 1996 yılı DYY girişleri için oranların en yüksek olduğu dönemdir. Bu yılda hizmetler sektörü gerek imalat, gerekse de tarım ve madencilik sektörünü geride bırakmıştır. Fakat bu dönemden sonraki birkaç yıl için hizmetler sektörü büyük düşüşler sergilemiştir. Tarım ve madencilik sektörü ise genel olarak istikrarsız bir yapı sergilemişlerdir.¹⁸

¹⁷ http://www.patronlardunyasi.com/news_detail.php?id=32128, YASED (Erişim: 22/ 05/ 08)

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için Hazine Müsteşarlığı 4875 sayılı Kanundan önceki Bülten ve İstatistikler, İzin Verilen Sermayenin Sektörel Dağılımı 1980-2003'e bakınız.

Tablo 2.2.: Türkiye'deki DYY'lerin Sektörel Dağılımı

İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı					(Milyon \$)
Yıllar	İmalat	Tarım	Madencilik	Hizmetler	TOPLAM
1980	88,76	-	-	8,24	97,00
1981	246,54	0,86	0,98	89,13	337,51
1982	98,54	1,06	1,97	65,43	167,00
1983	88,93	0,03	0,02	13,76	102,74
1984	185,92	5,93	0,25	79,26	271,36
1985	142,89	6,37	4,26	80,97	234,49
1986	193,47	16,86	0,86	152,81	364,00
1987	293,91	13,00	1,25	347,08	655,24
1988	490,68	27,35	5,62	296,87	820,52
1989	950,13	9,36	11,69	540,59	1.511,77
1990	1.214,06	65,56	47,19	534,49	1.861,30
1991	1.095,48	22,41	39,82	809,55	1.967,26
1992	1.274,28	33,59	18,96	493,13	1.819,96
1993	1.568,59	21,05	11,37	462,38	2.063,39
1994	1.107,29	28,27	6,20	335,85	1.477,61
1995	1.996,48	31,74	60,62	849,48	2.938,32
1996	640,59	64,10	8,54	3.122,74	3.835,97
1997	871,81	12,22	26,70	767,48	1.678,21
1998	1.017,29	5,75	13,73	609,67	1.646,44
1999	1.123,22	16,19	6,76	553,40	1.699,57
2000	1.105,49	59,74	5,01	2.307,18	3.477,42
2001	1.244,59	134,38	29,11	1.317,20	2.725,28
2002	892,01	32,82	17,29	1.300,81	2.242,93
TOPLAM	18.641,60	616,37	442,38	15.502,93	35.203,27

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Not: 17.06.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yabancı sermayeli şirketlerin ve şubelerin kuruluşu ve faaliyetlerine ilişkin izin sistemi kaldırılmış olduğundan izine dayalı istatistikler artık yayınlanmamaktadır.

2002 yılından sonra ise 17 Haziran 2003 tarihinde kanun değişikliğinin olmasıyla birlikte 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten önce Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlükte bulunmaktaydı ve yabancı sermaye izin sistemi ile gerçekleşmekteydi. Haziran 2003 tarihinden sonra 4875 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle hem 6224 sayılı kanun hem de yabancı sermaye izinleri yürürlükten kaldırılmıştır. 2003 sonrası verilerine göre sektörel dağılım, 2003 yılının öncesine göre daha ayrıntılıdır.

Bu dönem imalat sektörü açısından incelenirse, 2003 yılında gıda ürünleri (249 milyon \$) ile motorlu kara taşıtlarının (145 milyon \$) öne çıkan alt sektörler olduğu görülür. 2004 yılında gıda ürünleri imalatı (78 milyon \$) ve motorlu kara taşıt imalatında (27 milyon \$) düşüşler olmuş, kimya üretiminde ise bir önceki yıla göre (9 milyon \$'dan 38 milyon \$'a yükseliş) yaklaşık % 322 artış yaşanmıştır. 2005 yılında ise yine motorlu taşıtlar (106 milyon \$) ve kimya ürünleri (174 milyon \$) hızlı artış göstermişken, en büyük oranı büyük bir artış gösteren tekstil ürünleri (9 milyon \$'dan 180 milyon \$'a yükseliş) almıştır. 2006 yılında ise yine gıda ürünleri (608 milyon \$) ön plana çıkarken onu kimya ürünleri(601 milyon \$) takip etmiştir. 2007 yılı ise hem kimyasal ürünler (1.110 milyon \$) açısından hem de elektrikli alet imalatı (116 milyon \$) açısından etkin bir yıl olmuştur.

Tarım sektörü açısından alt grupları değerlendirecek olursak gerek avcılık için gerek ormancılık için gerekse de balıkçılık için 2003 ile 2007 yılları arasında istikrarlı bir yapı sergilenmiştir. Bu dönemde dağılımlar 1 milyon \$ ile 5 milyon \$ seviyesinde seyretmiştir.

Madencilik ve taşocakçılığı alt sektörlerinde dağılımlar ise istikrarsız bir yapıya sahiptir. 2007 yılı sektörün daha önceki girişlerine oranla dağılımdan 336 milyon \$ 'lık en yüksek oranı aldığı dönem olmuştur.

2003 yılında hizmetler sektörünün hemen hemen tüm alt grupları daha önceki yıllara göre en düşük yıllını yaşamıştır. İnşaat (8 milyon \$), ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri (2 milyon \$), mali aracı kuruluş faaliyetleri (51 milyon \$) ile gayrimenkul kiralama (6 milyon \$) hizmetleri de yine önceki yıllara oranla en düşük DYY girişlerinin gözlendiği alt sektörler olmuştur. 2004 yılında bu gruplardan ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri (639 milyon \$) önceki dönemlere kıyasla en iyi yılını yaşamıştır. 2005 yılında yine ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri (3.285 milyon \$) en etkin sektör olmuşken, bunu mali aracı kuruluş faaliyetleri (4.018 milyon \$) takip etmiştir. 2006 yılı yine ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri (6.696 milyon \$) ile mali aracı kuruluş faaliyetlerinin (6.857 milyon \$) yılı olmuştur. Yine bu dönemde toptan ve perakende sektöründe (1.166 milyon \$) de yaklaşık % 447 artış olmuştur. 2007 yılında ise ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri

(1.166 milyon \$) düşüş yaşamışken bu yıl mali aracı kuruluş faaliyetleri (11.663 milyon \$) en yüksek orana sahip olan sektör olmuştur. Toptan ve perakende ticaret (169 milyon \$) ise beklenenin aksine düşük seyretmiştir (Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Kasım Bülteni, 2008).¹⁹

Bu değişimde yabancı sermayeli firmalara düzenlenen yatırım teşvik belge değerleri, gerçekleşen sınır ötesi birleşme ve satın almalar, yeni yatırımlar ya da kazançların yeniden yatırımlara dönüştürülmesi en çok etki eden faktörler olmuştur. Özellikle yatırım teşvik belge değerlerinin 2000 (7.307 milyon YTL), 2004 (5.324 milyon YTL) ve 2007 (7,354 milyon YTL) yılındaki artışları dikkat çekicidir. 2001 yılı krizi, sonrasında ki 2002 ve 2003 yıllarını da etkileyerek yatırımların düşüşlerinde etken olmuştur.

DYY'lerin 2004–2007 dönemindeki bölgesel dağılımına bakılırsa²⁰ yatırımların % 29,8'lik bölümünün Marmara Bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bölgede imalat sanayi birinci sırada yer almaktadır. Ticaret, inşaat vb. sektörler ise onu takip etmektedir. Burada Doğu Anadolu Bölgesi (% 3,7) toplam yatırımlar içinde en düşük paya sahip olan bölgedir.

DYY'lerin bölgesel dağılımında Marmara Bölgesini (6,6 milyar YTL) sırasıyla Akdeniz Bölgesi (3,6 milyar YTL), İç Anadolu Bölgesi (2,9 milyar YTL), Karadeniz Bölgesi (2,7 milyar YTL) ve Ege Bölgesi (1,9 milyar YTL) takip etmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi (1,2 milyar YTL) ve Doğu Anadolu Bölgesi (834 milyon YTL) ise toplam yatırımlar içinde en düşük paya sahip olan bölgelerdir. Akdeniz Bölgesinde genel olarak ticaret sektörü ön plana çıkmaktadır. İç Anadolu Bölgesinde ise imalat sektörünün önemli bir payı vardır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde daha çok ticaret sektörü, Doğu Anadolu Bölgesinde ise tarım sektörü yüzde olarak önemli paya sahiptir (Hazine Müsteşarlığı, 2008, 31–39)

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Kasım Bülteni, 2008, tablo ek 2'ye bakınız).

²⁰ Bu dönem öncesinde Hazine Müsteşarlığı'nın bölgesel dağılım verileri mevcut değildir.

Tablo 2.3.: Türkiye'deki DYY'lerin Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı

İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Göre Dağılımı														(Milyon \$)
	1980-1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Toplam
Fransa	1.045,	249,2	353,8	223,2	255,3	476,1	2.370,	103,9	135,5	146,7	33,7	137,7	134,1	5.758,8
Hollanda	322,4	280,3	272,9	179,4	194,0	559,3	338,6	206,4	352,1	234,6	1.381,	635,5	379,3	5.577,4
Almanya	696,4	196,4	202,5	145,4	223,5	392,1	226,5	281,5	329,8	407,3	636,8	319,3	272,0	4.589,4
A.B.D.	770,6	460,9	197,6	248,3	158,3	231,4	179,4	174,5	297,2	292,5	291,3	316,1	310,8	4.050,3
İngiltere	877,4	80,8	109,3	120,5	47,4	161,4	164,8	122,3	44,4	88,4	98,2	506,5	247,7	2.844,9
İsviçre	799,6	109,1	203,5	136,1	54,3	327,8	156,8	50,3	101,6	50,9	35,3	86,1	149,3	2.350,5
İtalya	214,1	180,7	119,7	419,3	164,0	98,6	43,2	124,5	128,7	95,2	17,9	33,6	243,5	1.913,3
Japonya	363,3	54,6	36,6	237,1	125,9	283,8	21,1	126,7	17,5	13,9	150,8	258,6	128,8	1.830,5
Belçika	87,5	8,3	20,0	21,1	13,4	36,2	70,2	7,6	17,8	23,4	161,8	8,0	10,1	486,6
Güney Kore	20,6	0,9	10,3	93,3	0,5	15,9	31,0	17,9	2,5	13,6	113,5	2,0	3,6	326,6
Suudi Arabistan	125,4	44,0	34,1	15,1	8,4	11,8	9,0	11,0	17,1	14,5	9,0	13,6	8,1	341,4
Panama	46,8	1,7	2,6	3,6	2,1	17,5	0,1	0,0	0,7	0,0	50,7	133,1	28,4	297,0
Kanada	31,9	51,3	22,6	58,3	37,4	41,3	1,4	0,4	12,9	1,9	2,6	0,7	4,0	272,6
Danimarka	83,0	4,7	3,7	5,2	8,6	3,6	0,4	13,7	4,2	11,3	10,1	69,9	4,9	227,1
Avusturya	24,5	8,4	8,8	5,6	3,6	32,9	11,2	8,4	6,1	16,4	27,9	2,3	19,9	178,7
İsveç	41,1	14,0	14,4	6,3	8,7	11,8	22,1	7,5	19,4	6,9	8,7	2,1	7,7	175,1
Bahreyn	16,3	6,9	49,7	25,9	12,0	6,4	18,4	4,5	25,2	0,0	0,0	0,1	1,4	166,7
Singapur	55,6	9,7	14,1	15,0	1,3	18,1	6,2	8,4	0,0	0,2	2,8	0,0	0,0	131,4
İran	59,2	3,2	9,0	5,8	4,0	5,6	5,4	9,6	5,0	1,6	2,0	4,6	4,1	122,0
I.F.C.	21,7	6,1	10,5	1,7	21,0	9,8	7,3	3,6	3,4	0,0	0,1	10,4	0,0	95,5
Suriye	31,4	3,6	1,0	2,7	1,7	1,5	10,5	4,6	0,7	1,9	0,5	0,7	2,0	65,5
B.A.E.	34,6	8,0	0,3	3,4	0,3	0,2	0,6	0,6	0,3	0,2	0,0	3,0	1,2	54,4
Diğer Ülkeler	652,5	184,6	123,3	91,3	131,9	195,0	141,3	390,5	125,4	279,3	442,6	181,6	282,4	3.348,0
Toplam	6.421,	1.967,	1.820,	2.063,	1.477,	2.938,	3.836,	1.678,	1.647,	1.700,	3.477,	2.725,	2.242,	35.203,7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 4875 Sayılı Kanun'dan Önceki Bülten ve İstatistikler

Tablo 2.3. Türkiye'deki DYY'lerin kaynak ülkelere göre dağılımını göstermektedir. Söz konusu dönemde, 1980–1990 yılları verileri, Türkiye'deki DYY'lerin kaynak ülkelere göre dağılımında birikmiş değerler olarak alınmıştır. Söz konusu zaman aralığında, Türkiye'ye yönelen DYY'ler içinde en büyük payı Fransa (5.758,8 milyon \$) almıştır. Fransa'nın 1996 yılına kadar dağılımı genel olarak 220 milyon \$ ile 480 milyon \$ arasında değişmiştir. 1996 yılında 2.370,4 milyon \$'lık oranıyla 1980–2002 dönemindeki en büyük paya sahip olmuştur. 1996'dan sonraki dönemde ise girişler ortalama olarak 115 milyon \$ etrafında seyretmiştir.

Söz konusu dönemde Fransa'yı takip eden ikinci ülke Hollanda'dır (5.577,4 milyon \$). Hollanda 2000 yılına kadar genel olarak dağılımdan 180 milyon \$ ile 560 milyon \$ arasında pay almıştır. 2000 yılında ise 1.381,3 milyon \$'lık girişle dağılımdan büyük paya sahip olmuştur.

Bu dönemde Hollanda'dan sonra Almanya (4.589,4 milyon \$) ve A.B.D. (4.050,3 milyon \$) gelmektedir. 2000 yılında, Almanya'nın giriş miktarında (636,8 milyon \$) önceki yıllara göre artış gözlenmiş olmasına rağmen, her iki ülkenin de dağılımlardan aldığı paylar hemen hemen birbirine yakın oranlardadır.

İngiltere için söz konusu dönemi ele alacak olursak, toplam olarak 2.844,9 milyon \$'lık DYY girişi ile beşinci sırada yer aldığı söylenebilir. 1994 (47,4 milyon \$) ve 1998 (44,4 milyon \$) yılları için dağılımdan aldığı paylar 1980–2002 dönemi içerisindeki en düşük düzeydedir.

1980–2002 dönemi için İngiltere'yi İsviçre (2.350,5 milyon \$) takip etmektedir. İsviçre için yatırım miktarları bir yıl yüksek oranda seyretmiş ve onu takip eden ikinci ve üçüncü yıllar için düşük miktarlarda kalmıştır. Bu dönemde İsviçre'yi, yatırım miktarları birbirine yakın olan İtalya (1.913,3 milyon \$) ve Japonya (1.830,5 milyon \$) izlemiştir. Her iki ülke için de dağılımlar dalgalanma eğilimindedir. Japonya'dan sonraki diğer ülkelerin yatırım dağılımından aldıkları pay 1 milyon \$'ın altında seyretmiştir.

Ancak söz konusu olan 1980–2002 dönemi genel olarak değerlendirilecek olursa 1994 ve 2002 yıllarında krizlerin etkisi ile düşüş eğilimi olduğu söylenebilir.

2003 yılında ise 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte ülkeler daha çok ülke toplulukları olarak ele alınmıştır. Söz konusu bu dönemde AB ülkelerinden gelen yatırımlar, özellikle Almanya (142 milyon \$) ve İngiltere (141 milyon \$), 563 milyon \$ seviyesinde seyretmiştir. Burada İtalya 1 milyon \$'lık fiili girişle pek etkin olamamıştır. Bu dönemde A.B.D.'den gelen yatırımlar 52 milyon \$ seviyesinde seyretmiştir.

2004 yılında ise yine AB ülkeleri (1.027 milyon \$) yatırım girişlerinden en büyük payı alan ülkelerdir. Bu dağılımı 568 milyon \$'lık pay ile İngiltere takip etmektedir. Almanya (73 milyon \$) ve Fransa (34 milyon \$), daha önceki dönemlere göre düşük seviyelerde seyretmiştir. Bu dönemde Kanada'dan 61 milyon \$'lık ve Asya ülkelerinden de 60 milyon \$'lık girişler olmuştur.

2005 yılında yine AB ülkeleri (5.006 milyon \$) en etkin girişleri yapan ülkeler arasındadır. Bu ülkelerden Hollanda 2.107 milyon \$'lık girişi ile birinci sıradadır. Yine bu dönemde Asya ülkeleri de 1.756 milyon \$'lık girişleri ile çok ciddi bir çıkış yapmıştır. Bu çıkışın sağlanmasında Körfez Ülkeleri²¹ (1.675 milyon \$) etkin olmuştur.

2006 yılında AB ülkeleri (14.489 milyon \$) yine önemli paya sahiptir. Bu girişlerde en etkili payı 5.069 milyon \$'lık girişi ile Hollanda sağlamıştır. Önceki yıllarda çok düşük seviyelerde seyreden girişlerinden dolayı sınıflandırmanın altında kalan Afrika ülkeleri, 21 milyon \$'lık bir yatırım gerçekleştirmiştir. A.B.D.'de yine istikrarsız bir artışla 848 milyon \$'lık girişte bulunmuştur. Kanada ise 121 milyon \$'lık yatırımı ile daha önceki yatırımlarına oranla ciddi bir artış göstermiştir. Yine bu dönemde Asya ülkeleri 1.827 milyon \$'lık sermaye girişi vardır. Bu girişte Körfez ülkeleri (1.783 milyon \$) etkindir.

2007 yılında AB ülkeleri (12.788 milyon \$) bir önceki döneme göre düşük seviyede seyretmiştir. 2006'da olduğu gibi yine Hollanda (5.624 milyon \$) etkin ülke konumunda olmuştur. Bu dönemde ciddi bir artışla A.B.D. (4.212 milyon \$) kendini göstermiştir. Yine bu ülkeleri biraz düşüşle de olsa Asya ülkeleri (1.385 milyon \$) takip etmiştir. Burada Körfez ülkelerinin (311 milyon \$) yanı sıra Yakın ve Orta Doğu ülkeleri (297 milyon \$) de önemlidir. Diğer Asya ülkeleri (777 milyon \$) de bu dönemde ön plana çıkmıştır. (Hazine Müsteşarlığı, 2008).²²

²¹ Körfez Ülkeleri: Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen, Umman.

²² Ayrıntılı bilgi için Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Mart Bülteni, 2008, tablo ek 3 e bakınız).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PANEL VERİ ANALİZİ, TÜRLERİ VE MODELLERİ

3.1. Panel Veri Analizi

Panel veri yöntemi; ülkeler, firmalar, hanehalkları vb. kesit (cross-section) gözlemlerinin belli bir zaman dönemi içinde bir araya getirilmesi biçiminde tanımlanmaktadır (Kök ve Şimşek, 2006, 2). Kısaca kesit veri analizi ile zaman serisi analizinin birleştirilmesi ile farklı zaman aralıklarında aynı gruba ilişkin veri setlerini ifade etmektedir. Aslında panel veri analizinin temelinde tekrarlı varyans analizi²³ yatmaktadır. Dengeli ve dengesiz panel veri analizi olmak üzere iki çeşit panel veri analizi bulunmaktadır:

a. Dengeli Panel Veri: Bu veri türünde, veri setinin her bir kesit için eşit uzunlukta zaman serisi içermesi söz konusudur.

b. Dengesiz Panel Veri: Bu veri setinde zaman serisi uzunluklarının kesitten kesite farklılık göstermesi durumu söz konusudur.

Sabit katsayı, eğim katsayısı ve hata terimi hakkında yapılan varsayımlara bağlı olarak panel veri regresyonu değişik şekillerde tahmin edilebilir (Kök ve Şimşek, 2006, 8):

- a) Sabit katsayısının ve eğim katsayısının zaman ve yatay kesitler arasında sabit olduğu ve hata teriminin zaman ve yatay kesitler boyunca olan farklılıkları yakalayabildiği varsayılabilir.
- b) Eğim katsayısının sabit (aynı) olduğu, buna karşılık sabit katsayısının yatay kesitlerde farklı olduğu varsayılabilir.
- c) Eğim katsayısının sabit (aynı) olduğu, buna karşılık sabit katsayısının yatay kesitlerde ve zamanda farklı olduğu varsayılabilir.
- d) Bütün (sabit ve eğim) katsayıların yatay kesitler boyunca değişebileceği,
- e) Bütün katsayıların (sabit ve eğim katsayıları) yatay kesitler ve zaman boyunca değişebileceği varsayılabilir.

²³ Varyans Analizi (ANOVA): Gözlenen varyansı çeşitli kısımlara ayırma yöntemiyle bazı değişkenlerin başka bir değişken üzerindeki etkisini incelemeye yarayan modelleme türüne verilen genel isim (<http://tr.wikipedia.org>).

Yukarıdaki bilgiler dâhilinde panel veri analizinin kesit veri analizi ile zaman serisi analizinin birleştirilmesi ile farklı zaman aralıklarında aynı gruba ilişkin veri setlerini ifade ettiği söylenebilir. Panel veri analizinin oluşturulabilmesi için panel veri tablosunun hazırlanması gerekmektedir. Kök ve Şimşek (2006)'e göre panel veri tablosunun hazırlanışı aşağıdaki şekildedir.

Tablo 3.1.: Panel Veri Tablosunun Hazırlanışı

\dot{I}	t	Y_{it}	$X1_{it}$...	XK_{it}
1	1	Y_{11}	$X1_{11}$...	XK_{11}
.
\dot{I}	t	Y_{1t}	$X1_{1t}$...	XK_{1t}
.
.
N	1	Y_{N1}	$X1_{N1}$...	XK_{N1}
.	.	Y_{Nt}	$X1_{Nt}$...	XK_{Nt}
N	t				

Panel veri analizinde veri seti N adet kesit gözlem biriminden ve t kadar zaman biriminden oluşmaktadır.

$$i = \text{Ülke} \quad i = 1, 2, \dots, N$$

$$t = \text{Dönem} \quad t = 1, 2, \dots, t$$

Her t dönemde n tane birim gözlenmektedir. Bundan dolayı toplam gözlem sayısı $= N.t$ 'dir. Panel veri analizinin temelini oluşturan klasik regresyon modeli;

$$y_{it} = \alpha_i + \beta x_{it} + e_{it}$$

şekindedir. Burada

y_{it} = bağımlı değişken

y_{it} $Nt \times 1$ boyutunda bir vektördür.

α_i = sabit (kesişim) katsayısı

β = eğim katsayısı

$k \times 1$ boyutunda bir vektördür. k = açıklayıcı değişken sayısıdır, sabit terim dahil değildir ve x_{it} içerisinde regres edilmiştir.

x_{it} = açıklayıcı değişken seti	x_{it} $Nt \times k$ boyutunda bir vektördür.
e_{it} = hata terimleri vektörü	e_{it} $Nt \times 1$ boyutundadır.
i = modeldeki grup sayısı	$i = 1, 2, \dots, N$ Yatay kesit verisi
t = her bir gruba ait zaman uzunluğu	$t = 1, 2, \dots, t$ Zaman serisi

Burada bütün

$$i \text{ ve } t \text{ için } E(e_{it}) = 0, E(e_{it}^2) = \sigma_e^2$$

$$i, j \text{ ve } t \neq s \text{ için } E(e_{it} e_{js}) = 0$$

$$i \text{ ve } t \text{ için } E(e_{it} | X)$$

şeklindedir.

Bundan yararlanarak basit bir doğrusal panel veri modelini en genel şekliyle ifade edersek:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_{1it} x_{1it} + \dots + \beta_{Kit} x_{Kit} + e_{it} \quad \text{olur.}$$

Bu model her bir birimin her bir zaman dönemine ait tepki katsayısının olduğunu ifade etmektedir (Matyas, Sevestre, 1996, 27). Burada parametre sayısı gözlem sayısından fazladır. Dolayısıyla model bu haliyle tahmin edilememektedir. Modelin tahmin edilebilmesi için bütün regresyon katsayılarının aynı olduğu varsayılmaktadır ve model şu şekilde ifade edilmektedir (Tüzüntürk, 2007, 3):

$$y_{it} = \alpha + \beta_1 x_{1it} + \dots + \beta_K x_{Kit} + e_{it}$$

Bu model birleştirilmiş regresyon modeli olarak adlandırılmaktadır. Burada:

- α parametresi tüm birimlerin ortak bir kesmesi durumundadır.
- β parametreleri ise her bir açıklayıcı değişkenin tüm birimler üzerindeki ortak marjinal etkilerini göstermektedir.

Özetle, bu modelde α ve β parametrelerinin kesitler arasında ve/veya zaman üzerinde farklılık göstermediği varsayılmaktadır.

3.2. Panel Veri Analizinin Avantajları

Panel veri analizinin, diğer veri analizlerine göre kıyaslaması yapıldığında hem kesit verilerine göre hem de zaman serisi verilerine göre daha fazla avantajları olduğu görülmektedir. Bu avantajları sıralamak gerekirse:

1. Panel veri analizinde, veri setleri zaman boyunca bireyler, firmalar, ülkeler gibi heterojen kesitleri içermektedir. Panel veri tahmin teknikleri, açık bir şekilde bu tür heterojenlikler (gruplara ve döneme özgü spesifik etkiler ve konjonktürel değişimler) için kesite özgü bazı değişkenlere izin vererek farklı modeller kurulmasını sağlar.

Böylece kesite özgü değişkenlerle oluşturulan farklı modeller, heterojenlik etkilerini daha iyi kontrol ederek tahminlerin daha da güvenilir olmasını sağlamaktadır (Kök ve Şimşek, 2006, 3).

2. Kısa zaman serisi ve/veya yetersiz kesit gözleminin var olduğu durumlarda daha karmaşık davranış modellerinin kurulmasına ve test edilmesine olanak sağlayarak ekonometrik analiz yapılmasına imkân sağlamaktadır (Kök ve Şimşek, 2006, 3).

3. Panel veri analizi, yatay kesit ve zaman serisi verilerinin beraber kullanılmasından dolayı araştırmacıya fazla veri kullanma olanağı sunmaktadır. Sadece yatay kesit verisi kullanıldığında N sayıda ($n = 1, 2, \dots, N$) gözlem varken ya da yine sadece zaman serisi kullanıldığında t sayıda ($t = 1, 2, \dots, t$) gözlem varken panel veri analizinde iki veri setinin birleştirilmesinden dolayı $N \times T$ sayıda gözlem bulunmaktadır.

4. Fazla veri ile tahminlerdeki serbestlik derecesini artırarak, ekonometrik tahminlerin daha etkin ve daha güvenilir olmasını sağlamaktadır.

5. Panel veri analizi, daha çok değişkenlik arz ettiği için açıklayıcı değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağıntı (multicollinearity) sorununu yok etmektedir.

6. Panel veri modellerinin bir diğer özelliği, nicel ve nitel faktörlerin aynı model üzerinde, birlikte belirlenmesini sağlamaktır. Örneğin sabit etkili panel veri modellerinde birimler ve/ veya zaman dönemleri arasındaki nitel faktörlerin etki farklılıkları, model spesifikasyonunda tanımlanan kukla değişkenler (birim kuklaları ve/ veya zaman kuklaları) ile ölçülebilirken, nicel faktörlerin etki farklılıkları açıklayıcı değişkenlerin tepki katsayıları ile ölçülebilmektedir (Tüzüntürk, 2007, 2).

3.3. Panel Veri Analizinin Dezavantajları

Panel veri analizinin sakıncalı yanları ise şunlardır:

1. Panel veri analizi, yatay kesit verilerine ve zaman serilerine göre araştırmacıya daha karmaşık modeller ve ölçümlerle çalışma zorluğu yaratmaktadır.

2. Örneklem seçimi (seçkinlik yanlılığı), örneklerin seçiminin rastsal olmadığı durumda ortaya çıkan eğilimlerdir ve bu durumda analizi taraflı kılmaktadır.

3. Heterojenlik eğilimi, örneklem gözlemlerinin dağılımına göre katsayılarda meydana gelen farklılıktır. Bu durum dikkate alınmadığında ekonometrik olarak ciddi hatalara ve tahminlerde sapmalara neden olabilmektedir.

4. Panel veri analizlerinde veri toplama zorluğu olmaktadır. Uzun zaman serisi ve geniş bir kesit boyutuna sahip panel verilerin toplanması, diğer veri setlerine göre oldukça güçtür (Atalay, 2007, 46).

3.4. Panel Veri Analizinde Hata Eğilimleri

Panel veri analizinde iki önemli nokta bulunmaktadır. Panel veri analizinin avantajlarından yararlanabilmek için bu iki hususa dikkat etmek gerekmektedir. Bunlar heterojenlik ve seçkinlik(örnek seçim) eğilimleridir.

3.4.1. Heterojenlik Eğilimi

Heterojenlik eğilimi verilerle ilişkili bir kavramdır. Örneklem gözlemlerinin özelliklerine göre ortaya çıkan örneklem dağılımına bağlı olarak, modelin bazı katsayılarının veya parametrelerinin (kesme ve/veya eğim) her bir birimi için veya her bir zaman dönemi için veya hem her bir birim, hem de her bir zaman dönemi için farklılık göstermesi olarak tanımlanabilir.

Heterojenlik eğilimi, panel veri modellerinde dikkate alınmadığında ekonometrik olarak ciddi sıkıntılara yol açabilmektedir. Bunlar spesifikasyon hatası ve sapmalı parametre tahminleridir (Tüzüntürk, 2007, 4).

a. Spesifikasyon Hatası: Panel veri modellerinin en önemli özelliği gözlenemeyen veya ölçülemeyen açıklayıcı değişkenlerin gerek kesite (birimlere) özgü gerek de zamana özgü özelliklerinin tahmin edilebilmesidir. Bu şekilde gözlenemeyen veya ölçülemeyen açıklayıcı değişkenlerin etkileri gözlenemeyen heterojenlik (gözlenemeyen etki) olarak adlandırılmaktadır (Wooldridge, 2002, 251). Bu etkiler sabit eğim değişken kesme modelleri ve değişken katsayı modelleri ile tahmin edilebilmektedir. Sabit eğim değişken kesme modelleri, ifade edilemeyen açıklayıcı değişkenlerin etkilerinin kesme terimi içinde tahmin edileceği varsayılmaktadır (Hsiao, 2003, 27). Bu değişkenlerin etkileri Hsiao (2003) tarafından üç farklı değişken ile tanımlanabilmektedir (Tüzüntürk, 2007, 42):

1. Örneklemdeki bütün yatay kesit verilerinde zaman boyunca farklılık göstermeyen fakat yatay kesit verileri arasında farklılık gösteren, açıklayıcı değişken özelliği olan değişkendir. Bu değişken nitel bir ifadeyi gösteren

değişken olabilir (Örneğin: cinsiyet veya personel özelliklerini gösteren bir değişken).

2. Örneklemdaki bütün yatay kesit verilerinde aynı zaman döneminde farklılık göstermeyip farklı zaman dönemlerinde farklılık gösteren, açıklayıcı değişken özelliği olan değişkendir (Örneğin: fiyat ve faiz oranlarını gösteren bir değişken).
3. Örneklemdaki bütün yatay kesit verilerinde hem aynı zaman döneminde hem de farklı zaman dönemlerinde farklılık gösteren, açıklayıcı değişken özelliği olan değişkendir (Örneğin: herhangi bir işletmesin kâr ve satışlarını gösteren bir değişken).

Değişken katsayı modelleri ise β katsayılarının kesit verilerinde ve/veya zaman serilerinde farklı olmasını gerektirecek olan gözlenmesi veya ölçülmesi mümkün olmayan dolayısıyla da modele dâhil edilemeyen faktörler olabilmektedir (Örneğin: demografik faktörler).

Bu modeller ile spesifikasyon hatası ortadan kaldırılmakta ve tahminlerin etkinliği arttırılmaktadır (Tüzüntürk, 2007, 52).

b.Sapmalı Parametre Tahminleri: Örnekleme dağılımına uygun olan panel veri modellerinde birleştirilmiş regresyon modelinin kullanılması ile yani sabit katsayı α 'nın ve eğim katsayıları β 'ların kesit verileri arasında ve/veya zaman serisi üzerinde farklılık göstermediğini varsayan bir modelin kullanılması ile sapmalı parametre tahminleri elde edilmektedir.

3.4.2. Seçkinlik (Örnek Seçim)Yanlılığı

Seçkinlik eğilimi, örneklemin ana küleden rastgele değil, özellikle seçildiği durumlarda ortaya çıkan eğilimdir ve ana külenin tamamının dikkate alınmadığı durumlarda ortaya çıkan bir sorundur. Uygulama olarak örnek seçim yanlılığının iki nedeni bulunmaktadır (Heckman, 1979, 153). Bunlar,

- Gözlenen verilerden veya örnek birimlerinden: (dünya petrol ihracatında OPEC ülkelerin petrol ihracatındaki oranını gözlemleyen bir araştırmacının OPEC üyesi ülkeler dışındaki diğer ülkelerle daha az ilgilenmesi)

- Araştırmacının kendisinden (eksik bilgi içeren gözlemlerin dikkate alınmayarak ana kütlelerin küçültülmesi, örneğin bir iş tatmin analizi çalışmasında maaş aralığının boş bırakılması) kaynaklanan nedenler olabilmektedir (Aydın, 2007, 19).

3.5. Panel Veri Modelleri

Panel veri analizi ile oluşturulacak modeller sabit etkiler ve rastsal etkiler modeli ile olabilir.

3.5.1. Sabit Etkiler Modeli

Her bir yatay kesit verisinin “bireyselliklerini” dikkate almanın bir yolu, her bir birim için (hem kesit verileri için hem de zaman serisi için) sabit katsayıların farklı olmasına rağmen eğim katsayılarının aynı olmasına izin vermektir. Bu model literatürde Sabit Etkiler Modeli olarak bilinmektedir (Kök ve Şimşek, 2006, 10). Panel veri modelinin genel formülasyonundaki varsayım, birimler arasındaki farklılıkların sabit terimdeki farklılıklardan biliniyor olmasıdır (Greene, 1997, 612). Bu amaçla model kukla değişken²⁴ yardımıyla tahmin edilmektedir (Pazarlıoğlu, Gürler, 2007, 7). Örnek olarak panel veri modelini aşağıdaki şekilde verirsek:

$$y_{it} = \beta_{1it} + \beta_{2it} x_{2it} + \beta_{3it} x_{3it} + e_{it}$$

$$i = 1, 2, \dots, n \quad \text{ve} \quad t = 1, 2, \dots, t$$

$$\beta_{1it} = \beta_1 \quad \beta_{2it} = \beta_2 \quad \beta_{3it} = \beta_3$$

olduğu varsayılmaktadır. Burada sadece sabit parametre değişmektedir, sabit terimdeki bu farklılık zamana göre değil kesite göredir. Hem kesit hem de zaman boyutu dikkate alındığında model şu şekli almaktadır:

$$y_i = x_1 \beta_{1j} + X_N \beta_S + e$$

Bu modelde farklı birimler için farklı sabitler bulunmaktadır (Keskiner, Baldemir, 2004, 47).

Sabit etkiler modelinin kullanılmasının nedeni, modelin tanımlanmasında zaman içinde değişmeyen açıklayıcı değişkenleri (ve muhtemelen zaman içinde değişen ama yatay kesitler için aynı değeri alan değişkenleri) modele dâhil etmekte etkili olamaması ve kukla değişkenlerin modele dâhil edilmesinin bu eksikliği gidermesidir. Eğer kukla değişkenler,

²⁴ Kukla Değişken: Nicel değişkenlerin yanına nitel değişkenlerin ilave edilebilmesi için nitel değişkenlerin sayısallaştırılmasında kullanılan ve genellikle 0–1 değerlerini alan değişkene denir (Uygur, 2001 107).

model konusunda bilgi vermiyorsa, bu bilgi eksikliği için hata terimi kullanılabilir. Bunun için rastsal etkiler modeli (hata bileşen modeli) önerilmektedir.

Bunun yanı sıra sabit etkiler modelinin kullanılmasına rağmen, çok sayıda yatay kesit verisinin var olmasından dolayı (kukla değişken kullanımına bağlı olarak) serbestlik derecesi kaybına da neden olmaktadır. Bu da tahminlerimizi etkin ve güvenilir olması konusunda zayıflatabilmektedir. Yine bundan dolayı da hata bileşen modeli tercih edilebilmektedir (Kök ve Şimşek, 2006, 18).

3.5.2. Rastsal Etkiler Modeli (Hata Bileşen Modeli)

Birimler rastsal olarak alınmış ise ya da birim anakütlesinden temsilci olarak seçilmişler ise kullanım kolaylığı açısından rastsal etkiler modeli ile ele alınmaktadır. Burada birimler tesadüfî olarak seçildiklerinden dolayı, birimler arasındaki farklılıklar rastsal olmaktadır. Rastsal etkiler modeli sabit etkiler modelinde ortaya çıkan serbestlik derecesi sorununu ortadan kaldırmaktadır. Rastsal etkiler örnekleme sürecinin bir sonucudur. Örneğin aşağıdaki modelde (Kök ve Şimşek, 2006, 18–19):

$$Y_{it} = \beta_{1i} + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + u_{it}$$

β_{1i} 'yi sabit değil de, rastsal değişken olarak ele alırsak:

$$\beta_{1i} = \beta_1 + \varepsilon_i \quad i: 1, 2, \dots, N \quad \text{şeklinde modellenebilmektedir.}$$

(burada ε_i ortalaması- μ sıfır, varyansı- σ_ε^2 sabit olan rastsal bir değişkendir).

Bunu denklemde yerine koyarsak yeni denklem

$$Y_{it} = \beta_1 + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + \varepsilon_{it} + u_{it}$$

$$Y_{it} = \beta_1 + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + \varepsilon_{it} + w_{it} \quad \text{şeklinde olmaktadır.}$$

Burada $w_{it} = \varepsilon_{it} + u_{it}$ 'dir.

ε_{it} = yatay kesite özgü hata bileşeni,

u_{it} = zaman serisi ile yatay kesitin birleşmesi sonucu oluşan spesifik hata terimi,

w_{it} = iki bileşenden oluşan hata bileşenidir.

3.5.3. Etki Modelinin Seçimi

Panel veri analizinde sabit etkiler modeli mi yoksa rastsal etkiler modeli mi seçileceği genellikle sorun oluşturmaktadır. Hangi modelin seçileceği daha çok araştırmacının tercihine bağlı olmasına rağmen, bu süreçte veri toplama ve derleme önem kazanmaktadır. Gerek sabit etkiler modeli, gerekse rastsal etkiler modeli bazı olumsuzluklar içermektedir. Sabit etkiler modelinin en büyük sorunu serbestlik derecesinden kaynaklı iken, rastsal etkiler modelinin en büyük sorunu spesifik etkiler ile açıklayıcı değişkenler arasında herhangi bir korelasyon olmadığı varsayımının yapılmasından kaynaklıdır. Bu sorunların çözümlenebilmesi için yatay kesite özgü hata bileşeni ε_{it} ile X açıklayıcı değişkenleri arasındaki olası korelasyon hakkında yapılan varsayımlara bakılmaktadır (Kök ve Şimşek, 2006, 23), (Yalçın, 2005, 47).

Eğer etkiler açıklayıcı değişkenler ile ilişkisiz ise yani, ε_{it} ile X arasında korelasyon yoksa (N yatay kesit verileri geniş bir ana küleden geliyorsa) rastsal etkiler modeli tahminleri tutarlı ve etkin olmakta, buna karşılık sabit etkiler modeli tahminleri tutarlı fakat etkin olmamaktadır. Dolayısıyla rastsal etkiler modeli tercih edilmektedir.

Ama ε_{it} ile X arasında korelasyon varsa (ilgi belirli bir N yatay kesit verisi üzerinde ise) bu defa da sabit etkiler modeli tahminleri tutarlı ve etkin, ancak rastsal etkiler modeli tahminleri ise tutarsız olacağından sabit etkiler modeli uygun olacaktır (Keskiner ve Baldemir, 2004, 48).

Bu belirlemelerin yanı sıra hangi modelin seçileceği konusunda Hausman (1978) test istatistiğinden de yararlanılabilmektedir. Bu test istatistiği ile yatay kesite özgü etkiler ε_{it} ile X açıklayıcı değişkenleri arasındaki korelasyon test edilmektedir. Test istatistiği asimtotik χ^2 dağılımına sahiptir. Test istatistiğine göre gruba ait spesifik etkinin rastsal olduğu varsayılmaktadır.

Modelin hipotezlerini belirtirsek:

$H_0: E(\varepsilon_{it} | X_{it}) = 0$ kesit verisi ve zaman serisi etkileri rastsaldir, korelasyon yoktur.

$H_1: E(\varepsilon_{it} | X_{it}) \neq 0$ kesit verisi ve zaman serisi etkileri sabittir, korelasyon vardır.

Burada sıfır hipotezinin kabul edilmesi demek rastsal etkiler modelinin sabit etkiler modeline karşın kabul edilmesi demektir (Kök ve Şimşek, 2006, 25).

Panel veri modelleri, hata teriminin yapısına dair yapılan varsayımlara göre farklı adlar almaktadır. Bunlar tek taraflı ya da çift taraflı modeller olabilmektedir.

3.6. Panel Veri Modellerinde Regresyon Modelleri

Panel veri modelleri oluşturulurken panel veri regresyon modellerinden yararlanılır. Panel veri regresyon modelleri, nicel değişkenlerin modelde tanımlanmasında aynı zamanda nitel değişkenlerin de model ile ilişkilendirilmesinde kullanılan elverişli bir araçtır.

3.6.1. Klasik En Küçük Kareler Modeli

Gauss-Markov teoremini²⁵ de içeren en küçük kareler modeli, klasik doğrusal regresyon modelinin varsayımları veriyken, en küçük kareler tahminleri en uygun özellikleri taşıyan modeldir (Gujarati, 2005, 72).

Genel ifade olarak EKK modeli aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta x_{it} + e_{it}$$

En küçük kareler yönteminin varsayımlarını belirtecek olursak:

1. Katsayılar doğrusaldır.
2. $E(e_{it}) = 0$
3. $Var(e_{it}) = \sigma^2$
4. $Cov(e_{it}, e_{js}) = 0$ ($i \neq j$) ve ($t \neq s$)

Buradaki asıl varsayım gruplara ait olan sabit (kesişim) katsayıların değişmezliğinin esas olmasıdır (Yalçın, 2005, 44).

3.6.2. Tek Faktörlü Modeller

Panel veri modelleri, modeldeki hata teriminin yapısına göre adlandırılmaktadır. Hata terimi regresyondaki bağımsız değişkenler tarafından açıklanamayan zamana göre değişmeyen ancak kesitlere özgü nitelikleri belirten ve bireysel etki (kukla değişken) diye adlandırılan bir değişkenin hata teriminde bulunduğunu varsayan modellere denilmektedir (Baltagi, 2005, 11-28).

²⁵ Gauss-Markov Teoremi: En küçük kareler tahmin edicileri, sapmasız, doğrusal tahmin ediciler arasında en küçük varyanslı yani DESTE olanlardır (Gujarati, 2005, 72)

3.6.2.1. Tek Faktörlü Sabit Etkiler Modeli

Tek faktörlü sabit etkiler modeli, kukla değişkenli en küçük kareler modeli olarak da adlandırılmaktadır. Modelin amacı veri setindeki her bir gruba etki eden özel etkiyi ifade eden bilinmeyen sabit terimi(α_i) tahmin edebilmektir. Tahmin edilecek model kapalı olarak ifade edilmektedir.

$$y_{it} = \alpha_i + \beta x_{it} + e_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \text{ (birimler, firmalar, bölgeler, ülkeler)}$$
$$t = 1, 2, \dots, t \text{ (zaman)}$$

Modeli matris formatında ifade edecek olursak:

$$\begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ y_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & 1 & \dots & 0 \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ 0 & 0 & \dots & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \alpha_1 \\ \alpha_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ \alpha_n \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ x_n \end{bmatrix} \beta + \begin{bmatrix} e_1 \\ e_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ e_n \end{bmatrix}$$

şeklinde gösterilmektedir. İstatistiğin hipotezleri:

$$H_0 : \alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_n$$

(EKK modeli etkindir-doğrusal, en iyi, sapmasız tahmincidir)

$$H_1 : \alpha_1 \neq \alpha_2 \neq \dots \neq \alpha_n$$

(EKK modeli etkin değildir-doğrusal, en iyi, sapmasız tahminci değildir)

şeklindedir.

Burada kukla değişkene ait katsayıların hipotez testi F test istatistiği ile hesaplanmaktadır. $F_{\text{hes}} > F_{\text{tablo}}$ değeri olduğunda H_0 hipotezi reddedilmekte ve kukla değişkene ait katsayıların farklı olduğu sonucuna varılmaktadır. Burada EKK yöntemi yerine tek faktörlü sabit etkiler modeli kullanılmaktadır. Modelde sabit katsayıların farklı olması varsayımı vardır ve Hausman istatistiğinin yüksek değerleri tercih edilmektedir (Yalçın, 2005, 44–45).

3.6.2.2. Tek Faktörlü Rastsal Etkiler Modeli

Bu modelin tek faktörlü sabit etkiler modelinden farkı α_i sabit katsayılarının aslında sabit olmadığını aksine bağımsız rastsal değişkenler olduğunu varsaymasıdır (katsayılar örneklemden rastsal olarak çekilmişlerdir). Model aşağıdaki şekilde ifade edilebilmektedir ve iki kısımdan oluşmaktadır.

$$y_{it} = \beta x_{it} + v_{it}$$

v_{it} : zaman içerisinde i . gruba ait değişmeyen bireysel etki terimi

Yöntemin varsayımlarını sıralayacak olursak:

1. $E(e_{it}) = E(\alpha_i) = 0$
2. $E(e_{it}^2) = \sigma_e^2$
3. $E(\alpha_i^2) = \sigma_\alpha^2$
4. $E(e_{it}\alpha_j) = 0$ tüm i, t, j 'ler için
5. $E(e_{it}e_{js}) = 0$ ($i \neq j$) ve ($t \neq s$)
6. $E(\alpha_i\alpha_j) = 0$ ($i \neq j$)
7. $E(v_{it}) = 0$
8. $Var(v_{it}) = \sigma^2$
9. $Cov(v_{it} | X_{it}) = 0$
10. $E(v_{it}^2) = \sigma_e^2 + \sigma_\alpha^2$
11. $E(v_{it}v_{is}) = \sigma_\alpha^2$

Tahminlerde hangi modelin kullanılacağına karar verebilmek için modeldeki gruplar arasında değişken varyansın olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Testin hipotezleri:

$$H_0 : \sigma_1^2 = \sigma_2^2 = \dots = \sigma_n^2 \quad (\text{Gruplar arasında sabit varyans bulunmaktadır})$$

$$H_1 : \sigma_1^2 \neq \sigma_2^2 \neq \dots \neq \sigma_n^2 \quad (\text{Gruplar arasında sabit varyans bulunmamaktadır})$$

şeklindedir.

Test yöntemi olarak, Lagrange Çarpan Test (Lagrange Multiplier Tests) ve Olasılık Oranı Test (Likelihood Ratio Test) istatistikleri kullanılmaktadır. Lagrange çarpan test istatistiğine göre H_0 hipotezi reddedilir ise gruplar arasında değişken varyans olduğundan dolayı tek faktörlü rastsal etkiler modeli en küçük kareler modeline tercih edilmektedir. Burada genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi en iyi, doğrusal, sapmasız tahmin edici olmaktadır (Gür, 1998, 117). Burada Hausman istatistiğinin düşük değerleri tercih edilmektedir (Yalçın, 2005, 47–48).

3.6.3. İki Faktörlü Modeller

İki faktörlü modellerde ise hata terimindeki bireysel etkinin yanı sıra dönem etkisi de dikkate alınmaktadır. Burada dönem etkisi kesitten kesite sabit kalan fakat zaman içinde değişen bir etkidir (Baltagi, 2005, 33-45).

3.6.3.1. İki Faktörlü Sabit Etkiler Modeli

Tek faktörlü modeller gerçek durumu ifade edebilme konusunda zaman zaman yetersiz kalabilmektedirler. Böyle durumlarda çift faktörlü modeller devreye girmektedir. Bu modelde her bir grup için bireysel etki (α_i) yer almaktayken her bir dönem içinde zaman etkisi (γ_t - zaman içinde değişen bir bileşen) ve sabit katsayı (α_0) yer almaktadır (hem kesitlerdeki değişimler hem de zaman dönemindeki değişimler dikkate alınmaktadır.). Model aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Yalçın, 2005, 47-48).

$$y_{it} = \alpha_0 + \alpha_i + \gamma_t + \beta x_{it} + e_{it}$$

3.6.3.2. İki Faktörlü Rastsal Etkiler Modeli

Tek faktörlü rastsal etkiler modeli ile aynı yapıdadır. Burada modele, rastsal olarak belirlenen gruba ait bireysel etkinin yanısıra zamana ait bireysel etki de etki etmektedir. Model:

$$y_{it} = \beta x_{it} + w_{it} \quad (w_{it} = \gamma_t + \alpha_i + e_{it})$$

şeklinde gösterilmektedir (Yalçın, 2005, 48).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE SONUÇ

4.1. Bulgular

Üçüncü bölümde belirtmiş olduğumuz modellere göre çalışmanın bulguları aşağıda özetlenmiştir:

Tablo 4.1.: Panel Birim Kök Testi

Metod	İstatistik	Olasılık*	Kesit Verileri	Gözlem değeri
H₀: Birim Kök (ortak birim kök) Var				
Levin, Lin & Chu t	-2,70651	0,0034	7	62
H₀: Birim Kök (bireysel birim kök) Var				
Im, Pesaran and Shin W-Stat	-0,95240	0,1704	7	62
ADF – Fisher Chi – Square	17,7454	0,2186	7	62
PP – Fisher Chi-Square	15,2168	0,3635	7	63

* Fisher testleri için olasılıklar asimtotik bir ki-kare dağılımı kullanılarak hesaplanmıştır. Diğer bütün testler için asimtotik normal varsayılmıştır.

Modelde bağımlı değişken DYY girişleridir. Burada veriler YTL ve milyon YTL cinsinden ifade edilmiş ve Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve TÜİK'den elde edilmiştir. Tahmin yöntemi olarak panel birim kök testi uygulanmıştır. Örneklem aralığı 1998–2007 dönemi yıllık verileri olarak alınmıştır. Dışsal değişken olarak bireysel etkiler dikkate alınmış ve ortak birim kök var varsayımı için Levin, Lin & Chu testi, bireysel birim kök var testi içinse Im,

Pesaran and Shin W-Stat, ADF – Fisher Chi – Square, PP – Fisher Chi- Square testleri yapılmıştır. Buradaki kesit verilerini ülkeler oluşturmaktadır. Bu ülkelerin sayısı yedi olup, Fransa, Hollanda, Almanya, ABD, İngiltere, İtalya ve Kanada olarak sıralanmıştır. Seri için gözlem değeri 62'dir. Ortak birim kök için p değeri 0,05'den küçük olduğu için sıfır hipotezi red edilmiştir. Yani ortak birim kök yoktur, model durağandır. Zaman içerisinde ortalaması ve varyansı değişmemektedir. Bireysel birim kök için $p < 0,05$ olasılığına göre Levin, Lin & Chu testi dışında tüm test olasılıklarında hipotez kabul edilmiştir. Yani bireysel birim kök vardır ve seri durağan değildir. Serinin ortalaması, varyansı ve çeşitli dönemlerdeki gecikmeli ortak varyansı zamana göre değişmektedir. Seri ani iniş çıkışlar gösterdiği için, uzun dönemde ortalamasını koruyamamaktadır.

Tablo 4.2.: Pedroni Eş-bütünleşim Testi

H_1 : En az bir eş-bütünleşme vardır (ortak AR Katsayıları - gruplar dışı).

	İstatistik	Olasılık	Ağırlıklı	
			İstatistik	Olasılık
Panel v İst.	-1,089509	0,2204	-0,900980	0,2659
Panel rho İst.	0,779026	0,2945	0,761867	0,2984
Panel PP İst.	-4,958649	0,0000	-5,566445	0,0000
Panel ADF İst.	0,102301	0,3969	-0,119267	0,3961

H_1 : En az bir eş-bütünleşme vardır (bireysel AR Katsayıları - gruplar arası)

	İstatistik	Olasılık
Grup rho İst.	1,821704	0,0759
Grup PP İst.	-8,466645	0,0000
Grup ADF İst.	0,041230	0,3986

Phillips – Peron Sonuçları (non-parametrik)

Cross ID	AR (1)	Varyans	HAC	Grup Genişlik	Gözlem
ABD	-0,426	0,170736	0,027357	8,00	9
ALMANYA	-0,275	0,161337	0,104197	2,00	9
FRANSA	-0,356	1,026760	0,346890	8,00	9
HOLLANDA	-0,632	0,333823	0,310374	1,00	9
İNGİLTERE	0,489	0,304221	0,390492	1,00	9
İTALYA	-0,196	2,112912	1,375081	3,00	9
KANADA	-0,485	0,423656	0,423656	0,00	9

Augmented Dickey-Fuller Sonuçları (parametrik)

Cross ID	AR (1)	Varyans	Lag	Max lag	Gözlem
ABD	-0,786	0,153951	1	--	8
ALMANYA	-0,864	0,126904	1	--	8
FRANSA	-0,847	1,016271	1	--	8
HOLLANDA	-0,646	0,277625	1	--	8
İNGİLTERE	-0,568	0,289022	1	--	8
İTALYA	-0,350	2,284139	1	--	8
KANADA	-0,281	0,453545	1	--	8

Burada bağımlı değişken ülkelerden Türkiye'ye yönelen DYY girişleridir. Tahmin yöntemi olarak Pedroni eş-bütünleşim testi uygulanmıştır. Örneklem aralığı 1998–2007 dönemi yıllık verileri olarak alınmıştır. Ülkelerden oluşan kesit verisi gözlem değeri 7'dir. Toplam gözlem değerimiz 70'dir. Burada ilk olarak H_0 hipotezi eş-bütünleşme yoktur varsayımı yapılmıştır. H_1 hipotezi ise en az bir eş-bütünleşme vardır (ortak AR katsayıları – gruplar dışı) varsayımı yapılmıştır. Burada p olasılık değerine göre yalnız panel PP istatistiği için H_0 red edilmiş olup en az bir eş-bütünleşme vardır alternatif hipotezi kabul edilmiştir. Diğer panel istatistikleri için ise H_0 kabul edilmiştir. Bu değişkenler arasında eş-bütünleşim olmadığı varsayımı kabul edilmiştir. Burada panel PP testi, tek tek durağan olmayan seçimlerin bir araya geldiğinde durağanlaştığını göstermektedir. Reel gayri safi yurtiçi hasıla, seçim yılları ve faiz oranlarının uzun dönemde dengeli bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir.

İkinci olarak (bireysel AR Katsayıları - gruplar arası), yine H_0 hipotezi eş-bütünleşme yoktur varsayımı yapılmıştır. H_1 hipotezi ise en az bir eş-bütünleşme vardır varsayımı yapılmıştır. Burada p olasılık değeri 0,05 'den küçük olan grup PP istatistiği için sonuç anlamlı olarak saptanmıştır. En az bir eş-bütünleşme görülmüştür. Yani uzun dönemde bir denge ilişkisi olduğu varsayılmıştır. Burada kesit verileri için özel sonuçlar da elde edilmiştir. Philips-Peron (non parametrik) testi için ve Dickey-Fuller (parametrik) testi için kesit verilerinin bir dönemlik gecikme ve varyans gibi değerleri de saptanmıştır

Tablo 4.3.: Hausman Testi

Kesit Verisi Rastсал Etkileri

		Ki-Kare İst.	Ki-Kare S.D.	Olasılık
Rastсал Kesit Verisi		0,000000	3	1,0000

Değişken	Sabit	Rastсал	Değişim (Diff.)	Olasılık
LOG (RGSН)	8,889874	8,889874	0,379769	1,0000
SECM	0,312205	0,312205	0,016496	1,0000
LOG (YFAIZ)	0,377065	0,377065	0,003240	1,0000

Bu modelde bağımlı değişken olarak ülkelerden Türkiye'ye gelen DYY miktarları alınmıştır. Tahmin yöntemi olarak kesit verisi rastсал etkileri için Hausman test istatistiği kullanılmıştır. Örneklem aralığı 1998–2007 dönemi yıllık verileridir. Dönem (t yıl) gözlem değeri 10'dur. Kesit veri gözlem değeri ise 7'dir. Toplam gözlem değeri 70'dir. Burada reel gayri safi yurtiçi hasıla, seçim yılları ve faiz oranları modelin bağımsız değişkenleridir. Burada Hausman test istatistiği H_0 : rastсал etki modeli, H_1 : sabit etki modeli hipotezlerine karşı test edilmiştir. Tüm p değerlerinin 1,000'e eşit olduğu saptanmıştır. Bu da $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde Hausman test istatistiğinin anlamsız olduğunu, bundan dolayı da sıfır hipotezinin kabul edilerek rastсал etkiler modelinin tercih edileceğini göstermektedir.

Tablo 4.4.: Ülkelerin Rastsal Etki Modeli

Ülke	Etki
ABD	0,530468
ALMANYA	0,716876
FRANSA	0,102308
HOLLANDA	1,339816
İNGİLTERE	0,234738
İTALYA	-0,271914
KANADA	-2,652293

Tablo 4.4. ülkelerin rastsal etkilerini göstermektedir. Ülkelerden İtalya ve Kanada için rastsal etkilerin anlamsız çıktığı saptanmıştır. Bu ülkelerden yönelen DYY miktarlarının farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Ele alınan 1998–2007 dönemi içerisinde ABD’den yönelen DYY miktarlarının rastsallığında etki eden en önemli iki yıl 2004 (51,192 milyon YTL) ve 2007 (5.476,212 milyon YTL) dönemidir. Almanya için bu girdi miktarının daha istikrarlı değişmiş olmasına rağmen 2007 (1.307,208 milyon YTL) yılındaki ani yükseliş burada etkilidir. Fransa için rastsallığı etkileyen ve en fazla yatırımın olduğu yıl 2005 (2.825,487 milyon YTL) olmuştur. Hollanda için rastsallığı etkileyen iki yıl 2006 (7.253,739 milyon YTL) ve 2007 (7.397,963 milyon YTL) olmuştur. Hollanda bu iki dönemdeki yatırımlarıyla hem kendi içinde, hem de ele alınan diğer ülkeler içerisinde 1998–2007 dönemindeki en yüksek yatırımları yapan ülkedir. İngiltere için 1998 (11,596 milyon YTL), 1999 (37,128 milyon YTL) ve 2000 (61,246 milyon YTL) yıllarından sonraki girişler daha etkili olmuştur.

Tablo 4.5.: Ülkelerin Sabit Etki Modeli

Ülke	Etki
ABD	0,569017
ALMANYA	0,768972
FRANSA	0,109743
HOLLANDA	1,437182
İNGİLTERE	0,251797
İTALYA	-0,291674
KANADA	-2,845037

Tablo 4.5. ülkelerin sabit etkilerini göstermektedir. Ülkelerden İtalya ve Kanada için sonuçlar rastsal etkilerdeki sonuçlarla ortak çıkmıştır. Sabit etkiler zaman ve birimler arasındaki farklılıklardan dolayı anlamsız çıkmıştır. DYY girişlerinin, bağımsız değişkenlerin etkisindeki artma-azalma durumu saptanmaya çalışılmıştır.

Tablo 4.6.: Kesit Verisi Rastasal Etkiler Testi İçin Panel En Küçük Kareler Modeli

	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	-96,91271	23,75418	-4,079817	0,0001
LOG(RGSH)	8,889874	2,043883	4,349502	0,0001
SECM	0,312205	0,425971	0,732926	0,4665
LOG(YFAİZ)	0,377065	0,188778	1,997406	0,0503

Kesit Verisi Sabiti (Kukla değişkenler)			
R ²	0,670326	Ort. Bağımlı Değişken	4,954986
Düzeltilmiş R ²	0,620875	S. D. Bağımlı Değişken	1,926837
S.H. Regresyon	1,186415	Akaike Bilgi Kriteri	3,311312
Toplam kareler	84,45477	Schwarz Kriteri	3,632526
Log Likelihood	-105,8959	Hannan – Quinn Kriteri	3,438902
F İstatistiği	13,55532	Durbin – Watson İst.	1,779812
F İst. Olasılığı	0,000000		

Burada bağımlı değişken olarak ülkelerden Türkiye'ye gelen DYY miktarları kullanılmıştır. Tahmin yöntemi olarak kesit verisi rastasal etkiler testi adı altında panel en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Örneklem aralığı 1998–2007 dönemi yıllık verileridir. Dönem (t yıl) gözlem değeri 10'dur. Ülkelerin oluşturduğu kesit veri gözlem değerleri ise 7'dir. Toplam gözlem değeri 70'dir. Burada C sabit terim katsayısı ve reel gayri safi yurtiçi hasıla, seçim yılları ve faiz oranları modelin bağımsız değişkenleridir. Burada ki varsayım sabit katsayıların değişmediğidir. Seçim yılları ve faiz oranları için sonuçlar anlamsız çıkmışken, rGSYİH için anlamlı çıkmıştır. Sabit katsayılar değişmemektedir. Genel olarak model F istatistiği olasılığına göre anlamlı çıkmıştır. Durbin – Watson test istatistiğine göre otokorelasyon yoktur. Gözlem birimleri birbirinden bağımsızdır.

Tablo 4.7.: Kesit Verisi Sabit Etkiler Testi İçin Panel En Küçük Kareler Modeli

	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	-109,5383	18,00716	-6,083042	0,0000
LOG(RGSH)	9,920773	1,541288	6,436676	0,0000
SECM	0,521923	0,263217	1,982858	0,0520
LOG(YFAİZ)	0,611243	0,183936	3,323122	0,0015
Ağırlıklı İstatistikler				
R ²	0,677843	Ort. Bağımlı Değişken	5,764660	
Düzeltilmiş R ²	0,629519	S. D. Bağımlı Değişken	2,940630	
S.H. Regresyon	1,161848	Toplam Kareler	80,99350	
Hannan – Quinn Kriteri	1,710851	F İstatistiği	7,73E-12	
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler				
R ²	0,653795	Ort. Bağımlı Değişken	4,954986	
Toplam Kareler	87,03942	Hannan – Quinn Kriteri	1,754038	

Burada bağımlı değişken olarak ülkelerden Türkiye'ye yönelen DYY miktarları kullanılmıştır. Tahmin yöntemi olarak kesit verisi sabit etkiler modeli için panel en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Örneklem aralığı 1998–2007 dönemi yıllık verileridir. Dönem (t yıl) gözlem değeri 10'dur. Kesit veri gözlem değeri 7'dir. Toplam gözlem değeri 70'dir. Burada C sabit terim katsayısı ve reel gayri safi yurtiçi hasıla, seçim yılları ve faiz oranları modelin bağımsız değişkenlerdir. Burada sonuç sadece seçim yılları için anlamsız çıkmışken, diğer değişkenler için anlamlıdır. Modelimiz genel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu da bağımsız değişkenlerimizin DYY giriş miktarlarını etkilediğini göstermektedir.

Tablo 4.8.: Birleştirilmiş Model – Panel En Küçük Kareler Yöntemi

	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	-96,91271	30,97151	-3,129092	0,0026
LOG(RGSH)	8,889874	2,650948	3,353470	0,0013
SECM	0,312205	0,452722	0,689618	0,4929
LOG(YFAİZ)	0,377065	0,316363	1,191878	0,2376

Kesit Verisi Sabiti (Kukla değişkenler)			
R ²	0,231747	Ort. Bağımlı Değişken	4,954986
Düzeltilmiş R ²	0,196827	S. D. Bağımlı Değişken	1,926837
S.H. Regresyon	1,726830	Akaike Bilgi Kriteri	3,985897
Toplam kareler	196,8082	Schwarz Kriteri	4,114383
Log Likelihood	-135,5064	Hannan – Quinn Kriteri	4,036933
F İstatistiği	6,636411	Durbin – Watson İst.	0,763757
F ist. olasılığı	0,000550		

Burada bağımlı değişken olarak ülkelerden Türkiye'ye yönelen DYY miktarları kullanılmıştır. Tahmin yöntemi olarak birleştirilmiş model panel en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Örneklem aralığı 1998–2007 dönemi yıllık verileridir. Dönem (t yıl) gözlem değeri 10'dur. Kesit veri gözlem değeri 7'dir. Toplam gözlem değeri 70'dir. Burada C sabit terim katsayısı ve reel gayri safi yurtiçi hasıla, seçim yılları ve faiz oranları modelin bağımsız değişkenlerdir. Burada sonuç seçim yılları için ve faiz oranları için anlamsız çıkmışken, rGSYİH için sonuç anlamlıdır. Model F istatistik olasılığına göre genel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu da bağımsız değişkenlerimizden olan reel gayri safi yurtiçi hasılanın DYY giriş miktarlarını etkilediğini göstermektedir. Burada da Durbin-Watson istatistiğine göre (0,763757) aynı yönlü pozitif otokorelasyon saptanmıştır. Bu da gözlem değerlerinin aralarında ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.9.: Panel EGLS (Kesit Veri Rastsal Etkisi)

	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	-96,91271	22,77330	-4,255541	0,0001
LOG(RGSH)	8,889874	1,948766	4,561796	0,0000
SECM	0,312205	0,406148	0,768699	0,4448
LOG(YFAİZ)	0,377065	0,179992	2,094897	0,0400
			S. D.	Rho
Kesit Verisi Rastsal			1,315979	0,5516
Idiosyncratic Random			1,186415	0,4484
Ağırlıklı istatistikler				
R ²	0,389892	Ort. Bağımlı Değişken	1,358505	
Düzeltilmiş R ²	0,362159	S. D. Bağımlı Değişken	1,485527	
S.H. Regresyon	1,186415	Toplam Kareler	92,90025	
F İstatistiği	14,05917	Durbin – Watson İst.	1,618011	
F İst. Olasılığı	0,000000			
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler				
R ²	0,231747	Ort. Bağımlı Değişken	4,954986	
Toplam Kareler	196,8082	Durbin – Watson İst.	0,763757	

Bu modelde bağımlı değişken olarak ülkelerden Türkiye'ye gelen DYY miktarları alınmıştır. Tahmin yöntemi olarak panel egls (kesit verisi rastsal etkileri) testi kullanılmıştır. Örneklem aralığı 1998–2007 dönemi yıllık verileridir. Dönem (t yıl) gözlem değeri 10'dur. Kesit veri gözlem değeri ise 7'dir. Toplam gözlem değeri 70'dir. Burada C sabit terim katsayısı ve reel gayri safi yurtiçi hasıla, seçim yılları ve faiz oranları modelin bağımsız değişkenleridir. p değerlerinden bir tek seçim yılları (p = 0,4448) için p > 0,05 olduğu için

lkelerden yönelen DYY girişleri bu bağımsız değişkenden etkilenmezken, diğer değişkenlerden etkilenmektedir. Genel olarak modelin değerleri için sonuç anlamlıdır. lkeye yönelen DYY girişleri reel gayri safi yurtiçi hasıladan ve faiz oranlarından etkilenmektedir. Yine burada F istatistiğinin olasılığına baktığımızda modelimizin genel olarak anlamlı çıktığı saptanmıştır.

Tablo 4.10.: Panel EGLS (Kesit Verisi Ağırlıklı)

	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	-109,1549	25,12923	-4,343743	0,0000
LOG(RGSH)	9,920773	2,150889	4,612406	0,0000
SECM	0,521923	0,367324	1,420881	0,1601
LOG(YFAİZ)	0,611243	0,256686	2,381290	0,0201

Ağırlıklı istatistikler			
R ²	0,309874	Ort. Bağımlı Değişken	5,764660
Düzeltilmiş R ²	0,278505	S. D. Bağımlı Değişken	2,940630
S.H. Regresyon	1,621375	Akaike Bilgi Kriteri	2,992965
Toplam Kareler	173,5046	Schwarz Kriteri	3,121451
Log Likelihood	-100,7538	Hannan – Quinn Kriteri	3,044001
F İstatistiği	9,878234	Durbin – Watson İst.	0,798641
F İst. Olasılığı	0,000018		

Ağırlıklandırılmamış İstatistikler			
R ²	0,165981	Ort. Bağımlı Değişken	4,954986
Toplam Kareler	209,6806	Durbin – Watson İst.	0,728110

Bu modelde bağımlı değişken yine DYY girişleridir. Burada tahmin yöntemi olarak panel egls (kesit veri ağırlıkları) kullanılmıştır. Örneklem aralığı 1998–2007 dönemi yıllık verileridir. Dönem (t yıl) gözlem değeri 10'dur. Kesit verisi olarak alınan gözlem değeri ülke sayısı yani 7'dir. Toplam gözlem değeri 70'dir. Burada C sabit terim katsayısı ve reel gayri safi yurtiçi hasıla, seçim yılları ve faiz oranı bağımsız değişken katsayılarıdır. p değerleri bir tek seçim yılları (p = 0,1601) için p < 0,05 değerinden büyük saptanmış olup diğer değişkenler için p değeri küçüktür. Dolayısıyla model genel olarak F istatistiğinin olasılığını da dikkate alırsak anlamlı saptanmıştır. Reel gayri safi yurtiçi hasıla, seçim yılları ve faiz oranları ülkelerden gelen DYY girişlerini anlamlı olarak etkilemektedir. Burada rGSYİH için

beklenen işaret DYY'leri pozitif etkilediği yönündedir. Burada kullanılan faiz oranları yıllık net bileşik faiz-gecelik borçlanma faizi-oranlarıdır. Çalışmada söz konusu olan firmalar, çok uluslu şirketlerdir ve finansal yapıları da dışa bağımlı bir özellik göstermektedir. Yani firmaların mali piyasalardan borçlanırken iç ya da dış fonları kullanabilme olasılıkları vardır (Özağ, 2003, 92–99). Bu durumda faiz oranlarını karşılaştırarak, ülke içindeki firmalara göre bir avantaj sahibi olabilir ve yatırımlarını arttırabilir. Dolayısıyla faizin katkısının pozitif ya da negatif yönde olması mümkündür.

Seçim yıllarının yönünü ise o döneme ait politik faktörler etkilemektedir. Burada tek partili bir iktidarın olması ya da koalisyon hükümetlerinin izlediği politikalar etkilidir ve istikrar sağlanmasında önem kazanır.

4.2. Sonuç

Türkiye'ye yönelen DYY girişlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla 1998–2007 dönemini ele alan bu çalışmada ülkeye yönelen yedi ülke (Fransa, Hollanda, Almanya, ABD, İngiltere, İtalya, Kanada) yatırımları için DYY girişleri bağımlı diğer değişkenler (rGSYİH, faiz oranları ve seçim yılları) ise bağımsız değişken olarak alınmıştır. Analizler E-views 6.0 ekonometrik paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde DYY'lerin tanım ve kapsamı belirlenmiştir. Literatürde DYY'lerin farklı pek çok tanımı vardır. Uluslararası kabul gören ölçütlere göre OECD tarafından geliştirilmiş tanımda, “doğrudan yatırımcı tarafından, başka bir ülkede yerleşik olan bir teşebbüste kalıcı bir bağ (uzun dönem bağlılığı) oluşturmak amacıyla yapılan bir uluslararası yatırım kategorisidir” şeklinde ifade edilmektedir. DYY'lerin yapılmasında yatırımcı ülkeler daha çok ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kendi koşullarına benzer olan ülkeleri tercih etmektedirler. Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu ekonomik değişkenlerin (kâr, GSYİH ve/veya GSMH, ödemeler dengesi, ücret düzeyi, verimlilik ve döviz kurları) etkileri üzerine yoğunlaşırken, bazı araştırmacılar politik faktörleri de dikkate almıştır. OECD sınıflamasında ise politik, ekonomik ve yatırım ortamına ilişkin olan belirleyiciler dikkate alınmaktadır.

İkinci bölümde dünya ve Türkiye için DYY'lerin tarihsel gelişiminden bahsedilmiştir. Bu bölümde yabancı yatırımlar açısından sektörel ve bölgesel gelişim üzerinde durulmuştur. Dünya ülkelerinin DYY'ler ile tanışması II. Dünya Savaşı'na tekabül etmektedir. Ancak 1958'de Avrupa Birliği'nin kurulmasıyla birlikte DYY'lerde hızlı bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde az gelişmiş ülkelere yönelik DYY'ler daha çok petrol ve doğalgaz zengini olan ülkelere gerçekleşmiştir. Fakat daha sonra, Dünya petrol krizinin çıkmasıyla mevcut yatırımların büyük bir kısmı Amerikan kaynaklı yatırımlar olmuştur. 1980'lerde özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının da etkisiyle DYY'ler artış göstermiştir. 1990'larda ise ülkeler artık DYY'ler için uluslararası nitelik taşıyan çeşitli düzenlemeler yoluna giderek yabancı sermayeden fazla pay almayı hedeflemişlerdir. Bu dönemde yatırımlar birkaç bölgede ve imalat sanayi ve hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır. 2000'li yıllarda rekor seviyeye ulaşan DYY'ler Asya ve Rusya krizi gibi küresel krizlerin patlak vermesiyle son 10 yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. Tekrar eski seviyesine ulaşması ancak 2006 yılında olmuştur. Bu dönemde gelişmekte olan ülkelerin de kaynak ülke konumunda olması, yatırıma dönüştürülen kazançların artması, satın alma ve birleşmelerin artan etkisi gelişmeyi belirleyen faktörlerdir. Dünya için önemli olan yatırımcı ülkeler ABD, Fransa ve İngiltere'dir.

Türkiye için tarihsel gelişim incelendiğinde DYY'lerin başlangıcının Osmanlı dönemindeki 1838 Ticaret Anlaşması'na kadar uzandığı görülür. Cumhuriyet dönemiyle birlikte yatırımlara bazı sınırlamalar getirilmiştir. 1930'lardaki buhranlar ve savaş koşulları nedeniyle DYY'ler durma noktasına gelmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yatırımlar hareketlilik kazanmış olmasına rağmen, Türkiye bu durumdan etkilenmemiştir. 1970'lerin sonuna kadar tarım sektörüne dayalı olan birkaç sektörde yatırım gerçekleşmiştir. 1980'lerde yapısal düzenlemelerin uygulamaya konulmasıyla DYY'lerde artış görülmüştür. Bu dönemin en önemli sektörü imalat sanayidir. 1990'lı yıllar ekonomik durgunluk içerisinde geçmiştir. 1998'deki krizler, 17 Ağustos depremi yatırımları asgari seviyeye indirmiş, yatırımları da imalat ve tarım sektörüne yöneltmiştir. 2000'li yıllarda Türkiye için DYY girişlerinin önemi artmıştır. 2002 yılındaki krizin olumsuz etkilerine rağmen, sektör çeşitliliğinin artması, banka birleşmelerinin önem kazanması ve bilgi-iletişim teknolojileri ile finansal hizmetler sektörünün ön plana çıkması gibi faktörler nedeniyle yatırımlar artmıştır. Türkiye için Fransa, Hollanda ve Almanya'dan gelen yatırımlar DYY girişi en fazla olan ülkelerdir.

Üçüncü bölümde panel veri analizinin türleri, modelleri, avantaj-dezavantajlarından bahsedilmiştir. Kısaca panel veri analizi kesit veri analizi ile zaman serisi analizinin birleştirilmesi ile farklı zaman aralıklarında, aynı gruba ilişkin veri setlerini ifade etmektedir. Aslında panel veri analizinin temelinde tekrarlı varyans analizi yatmaktadır. Dengeli ve dengesiz panel veri analizi olmak üzere iki çeşit panel veri analizi bulunmaktadır. Analizin hata heterojenlik ve seçkinlik eğilimleri vardır. Heterojenlik eğilimi verilerle ilgilidir ve dikkate alınmadığında spesifikasyon hatası ve sapmalı parametre tahminleri gibi ciddi sorunlara yol açmaktadır. Seçkinlik yanlılığı ise örneklemin seçildiği durumlarda yani araştırmacıdan kaynaklanan nedenlerden ya da gözlem verilerinden veya örnek birimlerinden dolayı ortaya çıkan bir yanlılık eğilimidir. Panel veri modelleri sabit etkiler ve rastsal etkiler modeli şeklinde olabilir. Sabit etkiler modelinde bireysellikler dikkate alınmaktadır ve kukla değişkenler kullanılmaktadır. Rastsal etkiler modelinde ise korelasyona bakılarak birimler rastsal seçilmektedir. Panel veri regresyon modellerinde, en küçük kareler modeli, tek ve çift faktörlü modeller, yine tek ve çift faktörlü modellerin sabit ve rastsal etkili olması mümkündür. Tek faktörlü modeller; hata terimi regresyondaki bağımsız değişkenler tarafından açıklanamayan, zamana göre değişmeyen ancak kesitlere özgü nitelikleri belirten ve bireysel etki (kukla değişken) diye adlandırılan bir değişkenin hata teriminde bulunduğunu varsayan modellere denilmektedir (Baltagi, 2005, 11–28). İki faktörlü modellerde ise hata terimindeki bireysel etkinin yanı sıra dönem etkisi de dikkate alınmaktadır. Burada dönem etkisi kesitten kesite sabit kalan fakat zaman içinde değişen bir etkidir (Baltagi, 2005, 33–45).

Son bölümde Türkiye'ye yönelen DYY girişleri için yedi ülkeye (Fransa, Hollanda, Almanya, ABD, İngiltere, İtalya, Kanada) ait verilerin değişim yönünün belirlenmesi ve hangi değişkenlerin DYY üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olduğu araştırılmıştır. Bu ülkelerin seçilmesindeki temel neden, ülkeye getirdikleri DYY miktarlarının yüksek olmasıdır. DYY bağımlı değişken, rGSYİH, faiz oranları ve seçim yılları ise bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Çalışmada kullanılan verilerin çoğunluğu Hazine Müsteşarlığı, TCMB, YASED, UNCTAD, TÜİK ve DPT kaynaklarından elde edilmiştir. Çalışmadaki analizler E-views 6.0 ekonometrik paket programı kullanılarak yapılmıştır. Bu yedi ülke için de 1998–2007 dönemini kapsayan bir veri seti oluşturulmuş olup bağımsız değişkenlerden arasında yer alan seçim yılları için ise 0–1 değerleri kullanılmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörlerin belirlenmesini amaçlayan bu çalışmanın sonuçlarına göre, kesit verisi rastsal etkiler testi için panel en küçük kareler modeline göre rGSYİH'nin DYY'leri anlamlı etkilediği sonucuna varılmışken, diğer değişkenlerin etki etmediği saptanmıştır. Kesit verisi sabit etkiler testi için panel en küçük kareler modeline göre rGSYİH ile faiz oranlarının DYY'leri anlamlı etkilediği sonucuna varılmışken, seçim yıllarının etki etmediği saptanmıştır. Panel egls (kesit verisi rastsal etkisi) testine göre ise ülkeye yönelen DYY girişleri rGSYİH'den ve faiz oranlarından anlamlı olarak etkilenmektedir. Panel egls (kesit verisi ağırlıklı) testi için seçim yıllarında fark olmasına rağmen modeldeki diğer bağımsız değişkenlerin ülkeye yönelen DYY'leri anlamlı etkilediği saptanmıştır. Pedroni eş-bütünleşim testinde ise genel olarak uzun dönemde bağımsız değişkenler ile DYY arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Türkiye için DYY'yi etkileyen faktörlerin belirleyicileri hakkında daha önceki dönemlere ait ampirik çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan genel olarak rGSYİH için yapılan çalışmaların hemen hemen hepsinde sonuçlar pozitif bulunmuş olup, DYY'leri olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Faiz oranları için beklenti aralarındaki ilişkinin negatif olduğu yönünde olmuştur. Çalışmalarda da genel olarak sonuçlar negatif beklenti yönünde olmasına rağmen yabancı yatırımcının finansman yapısına bağlı olarak farklılık gösterdiği zamanlar da olmuştur. Bu değişkenlerle ilgili yapılan ampirik çalışmaları bizim bulgularımızla karşılaştıracak olursak, Özağ, Atan ve Kaya (1994) yaptığı çalışmasında GSYİH'nin DYY'leri pozitif etkilediği sonucuna varmıştır. Halıcıoğlu (2001)'da Türkiye için 1975–1999 dönemini kapsayan çalışmasında GSYİH'nin DYY'leri olumlu etkilediği sonucuna varmıştır. Bu sonuçlar bizim elde ettiğimiz bulgular ile uyusmaktadır. Erdal ve Tatoğlu (2002) çalışmalarında zaman serisi analizini kullanmışlardır ve DYY'ler için pazar büyüklüğü ve altyapı yatırımlarının pozitif etkiye sahip olduğunu vurgulamışlardır. Yılmaz ve

Barbaros (2004) bu konuda yaptıkları çalışmada iki tür analiz kullanmış, birinci analizde firmalar, ikinci analizde ise ülkeler düzeyinde çalışmışlardır. Çalışmada kişi başına rGSYİH'nin Türkiye için DYY'leri olumlu etkilediği sonucuna varmışlardır. Buna karşılık gerek yerli gerekse de yabancı borçların olumsuz etki yaptığı sonucuna ulaşmışlardır. Atik (2004) yaptığı çalışmasında panel veri yöntemi kullanarak Türkiye için GSYİH'nin ve altyapı hizmetlerinin anlamlı çıktığı sonucuna varmıştır. Berköz ve Türk (2005) çalışmalarında Türkiye'ye yönelen DYY'lerde altyapı hizmetlerinin ve bölgesel piyasa büyüklüklerinin etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Açıkalın, Gül ve Yaşar (2006) çalışmalarında durağanlık eş-bütünleşim testleri ile nedensellik testlerini kullanmışlardır ve uzun dönemde GSMH'nin DYY ile ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır. Bu çalışmada yapılan PP istatistiği için de sonuçlar anlamlı olarak saptanmıştır. Eş-bütünleşim vardır. Yani uzun dönemde bir denge ilişkisi olduğu varsayılmıştır. Yapraklı (2006) zaman serisi analizi yaptığı çalışmasında GSYİH'nin DYY'leri pozitif etkilediği sonucuna varmıştır. Demirel (2006) yaptığı çalışmasında üç aşamalı en küçük kareler yöntemini kullanmış ve çalışma sonunda GSYİH ile DYY'ler arasında güçlü bir pozitif etki olduğu sonucunu bulmuştur. Batmaz ve Tunca (2007) ise eş-bütünleşim analizini kullanmışlardır. Çalışma sonunda GSYİH ile DYY arasında güçlü bir pozitif bir ilişki bulmuşlarken faiz oranları arasında negatif bir etki bulmuşlardır. Bizim elde ettiğimiz bulgulara göre ise rGSYİH, DYY'leri anlamlı bir şekilde pozitif etkiliyorken, faiz oranları da negatifin aksine pozitif yönde etkilemektedir. Karagöz (2007) çalışmasında GSYİH, altyapı hizmetleri ve politik istikrarı ele almıştır. Genel olarak sonuçlar anlamlı çıkmıştır. Öztürk ve Kalyoncu (2007) çalışmalarında GSMH'nin DYY'yi çekmede etkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Genel bir değerlendirme sonucunda ülkeye yönelen DYY'leri etkileyen faktörlerin belirleyicisi olarak ele aldığımız bağımsız değişkenlerimizden rGSYİH'nin DYY girişlerinde anlamlı olarak etkili olduklarını söyleyebiliriz.

EKLER

EK 1: Veriler

yil	ulke	udyy	rgsyh	secim	yfaiz
1998	FRANSA	35,365	70.200	0	112
1999	FRANSA	61,622	67.840	1	108
2000	FRANSA	21,029	72.440	0	102
2001	FRANSA	168,695	68.310	0	770
2002	FRANSA	201,894	72.520	1	63
2003	FRANSA	179,160	76.340	0	43
2004	FRANSA	48,348	83.490	0	19
2005	FRANSA	2.825,487	90.500	0	14
2006	FRANSA	628,209	96.740	0	19
2007	FRANSA	412,734	101.000	1	17
1998	HOLLANDA	91,885	70.200	0	112
1999	HOLLANDA	98,519	67.840	1	108
2000	HOLLANDA	861,956	72.440	0	102
2001	HOLLANDA	778,450	68.310	0	770
2002	HOLLANDA	571,180	72.520	1	63
2003	HOLLANDA	74,650	76.340	0	43
2004	HOLLANDA	807,696	83.490	0	19
2005	HOLLANDA	513,603	90.500	0	14
2006	HOLLANDA	7.253,739	96.740	0	19
2007	HOLLANDA	7.397,964	101.000	1	17
1998	ALMANYA	86,078	70.200	0	112
1999	ALMANYA	171,070	67.840	1	108
2000	ALMANYA	397,388	72.440	0	102
2001	ALMANYA	391,155	68.310	0	770
2002	ALMANYA	409,617	72.520	1	63
2003	ALMANYA	212,006	76.340	0	43
2004	ALMANYA	103,806	83.490	0	19
2005	ALMANYA	524,331	90.500	0	14
2006	ALMANYA	510,867	96.740	0	19
2007	ALMANYA	1.307,208	101.000	1	17
1998	ABD	77,570	70.200	0	112
1999	ABD	122,854	67.840	1	108
2000	ABD	181,771	72.440	0	102
2001	ABD	387,174	68.310	0	770
2002	ABD	467,990	72.520	1	63
2003	ABD	77,636	76.340	0	43
2004	ABD	51,192	83.490	0	19
2005	ABD	118,008	90.500	0	14
2006	ABD	1.213,488	96.740	0	19
2007	ABD	5.476,212	101.000	1	17

1998	İNGİLTERE	11,596	70.200	0	112
1999	İNGİLTERE	37,128	67.840	1	108
2000	İNGİLTERE	61,246	72.440	0	102
2001	İNGİLTERE	620,500	68.310	0	770
2002	İNGİLTERE	372,976	72.520	1	63
2003	İNGİLTERE	210,513	76.340	0	43
2004	İNGİLTERE	179,172	83.490	0	19
2005	İNGİLTERE	221,265	90.500	0	14
2006	İNGİLTERE	898,668	96.740	0	19
2007	İNGİLTERE	895,776	101.000	1	17
1998	İTALYA	33,588	70.200	0	112
1999	İTALYA	39,992	67.840	1	108
2000	İTALYA	11,144	72.440	0	102
2001	İTALYA	41,196	68.310	0	770
2002	İTALYA	366,726	72.520	1	63
2003	İTALYA	1.493,000	76.340	0	43
2004	İTALYA	21,330	83.490	0	19
2005	İTALYA	927,972	90.500	0	14
2006	İTALYA	270,459	96.740	0	19
2007	İTALYA	98,952	101.000	1	17
1998	KANADA	3,356	70.200	0	112
1999	KANADA	0,802	67.840	1	108
2000	KANADA	1,629	72.440	0	102
2001	KANADA	0,821	68.310	0	770
2002	KANADA	6,024	72.520	1	63
2003	KANADA	8,958	76.340	0	43
2004	KANADA	86,742	83.490	0	19
2005	KANADA	34,866	90.500	0	14
2006	KANADA	173,141	96.740	0	19
2007	KANADA	14,322	101.000	1	17

EK 2: Doğrudan Uluslararası Yatırım Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı**Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Kasım Bülteni, 2008**

Doğrudan Uluslararası Yatırım Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı					Milyon \$
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	1	4	5	5	5
Balıkçılık	--	2	2	1	3
Madencilik ve Taşocakçılığı	14	73	40	122	336
İmalat Sanayisi	448	190	785	1.866	4.210
Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı	249	78	68	608	766
Tekstil Ürünleri İmalatı	8	9	180	26	232
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	9	38	174	601	1.109
B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı	17	6	13	54	48
Elektrikli Optik Aletler İmalatı	4	2	13	53	117
Motorlu Kara Taşıtı, Römork ve Yarı-Römork İmalatı	145	27	106	63	70
Diğer İmalat	14	30	231	461	1.868
Elektrik, Gaz ve Su	86	66	4	112	567
İnşaat	8	3	80	222	285
Toptan ve Perakende Ticaret,	92	72	68	1.166	169
Oteller ve Lokantalar	4	1	42	23	33
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	2	639	3.285	6.696	1.116
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	51	69	4.018	6.957	11.662
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	6	3	29	99	571
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	23	35	74	265	177
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	10	33	103	105	13
Toplam	745	1.190	8.535	17.639	19.147
Geçici Veriler, Kaynak: T.C. Merkez Bankası					

EK 3: Doğrudan Uluslararası Yatırım Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı**Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Mart Bülteni, 2008**

Doğrudan Uluslararası Yatırım Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı					Milyon \$
AB Ülkeleri	563	1.027	5.006	14.489	12.773
Almanya	142	73	391	357	1.007
Fransa	120	34	2.107	439	347
Hollanda	50	568	383	5.069	5.673
İngiltere	141	126	166	628	700
İtalya	1	14	692	189	79
Diğer AB Ülkeleri	109	212	1.267	7.807	4.967
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	62	6	1.646	85	372
Afrika Ülkeleri	--	--	3	21	5
A.B.D.	52	36	88	848	4.208
Kanada	6	61	26	121	11
Orta -Güney Amerika ve Karayipler	0	--	8	33	492
Asya	60	60	1.756	1.927	1.373
Körfez Ülkeleri	--	43	1.675	1.783	299
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	1	11	3	127	298
Diğer Asya Ülkeleri	59	6	78	17	776
Diğer Ülkeler	2	--	2	115	36
Toplam	745	1.190	8.535	17.639	19.270
Geçici Veriler, Kaynak: T.C. Merkez Bankası					

KAYNAKÇA

AÇIKALIN, Sezgin; GÜL, Ekrem; YAŞAR, Ercan

Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin
Ekonometrik Analizi, 2006 – Erişim: 17/ 10/ 2008

<http://sbe.dumlupinar.edu.tr/16/271-282.pdf>

AFŞAR, Muharrem

Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü, 2004 – Erişim: 17/ 10/ 2008

<http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-%20M9.pdf>

AGARWAL, J.P.

Determinants of Foreign Direct Investment: A Survey, Weltwirtschaftliches Archiv,
116 (4), 739–773, 1980. - Erişim: 15/ 11/ 2008

AGIOMIRGIANAKIS, George; ASTERIOU, Dimitrios; PAPATHOMA, K.

The Determinants Of Foreign Direct Investment: A Panel Study For The OECD
Countries, 2002 – Erişim: 03/ 10/ 2008

http://www.city.ac.uk/economics/dps/discussion_papers/0306.pdf

AKÇAOĞLU, Emin

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Hakkında Bir Not, 2002 – Erişim: 17/ 10/
2008

<http://www.akcaoglu.net/2002/08/19/1/>

AKTAŞ, Ramazan

Yabancı Sermaye Niçin Önemli?, 2007 – Erişim: 12/ 03/ 2008

<http://raktas.etu.edu.tr/doc/yabancisermaye.pdf>

ALFARO, Laura

Foreign Direct Investment and Growth: Does the Sector Matter?, 2003 - Erişim: 11 /
04 / 08 <http://www.people.hbs.edu/lalfaro/fdisectorial.pdf>

ALFARO, Laura; CHANDA, Areendam; KALEMLİ ÖZCAN, Şebnem; SAYEK, Selin

FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets, 2002 - Erişim: 11/
04/ 08

<http://www.iadb.org/res/publications/pubfiles/pubS-FDI-2.pdf>

ALKİN, Erdoğan

Büyüme-İstikrar-Yabancı Sermaye İlişkisi, 2001 – Erişim: 26/ 02/ 2008

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/buyumeistikrar_yabser.doc

ALPAR, Cem

Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma, Ankara. İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No: 124, 2. Baskı, Ankara, 1978 - Erişim: 12 / 04 / 08

ARTAN, Seyfettin; BERBER, Metin

Kamu Kesimi Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Çoklu Ko-Entegrasyon Analizi, 2004 – Erişim:22/ 12/ 2007

<http://www.seyfettinartan.gen.tr/artan6.pdf>

AR_GE Toplam Harcamaları- Erişim:31/ 12/ 2008

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1

ASIEDU, E.

“On The Deteminants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?”, *World Development*, 30 (1), 107-119, 2002 - Erişim: 15/ 11/ 2008

ASLAN, Alper

OECD Ülkelerinde Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Yaklaşımı, 2008 – Erişim: 14/ 10/ 2008

http://mpa.ub.uni-muenchen.de/10590/1/MPRA_paper_10590.pdf

ATALAY, S. Serpil

Yeni Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Reel Yakınsama, 2007 - Erişim: 24/ 05/ 2008

<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/serpilatalay.pdf>

ATİK, Hayriye

The Determinants Of The European Union Foreign Direct Investments In Turkey, 2004 – Erişim: 19/ 10/ 2008

http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/60/4/Atik_Hayriye.pdf

AYDIN, Orçun

Seçilmiş Ülkelerden Türkiye’ye Turizm Talebi: Panel Veri Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, 2007, 19

AYDOĞUŞ, İsmail; KUTLU, Erol; YILDIRIM, Selim

Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar, 2005 – Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://student.aku.edu.tr/~iibf/pdf/7-2-01.pdf>

AYVAZ, Yüksel; BALDEMİR, Ercan; ÜRÜT, Serap

Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik ve Kalkınmaya Etkilerinin Ekonometrik İncelemesi, 2006 – Erişim: 10/ 09/ 2007

<http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/c13s12006/yyaebisu.pdf>

Yönetim ve Ekonomi Yıl:2006 Cilt:13 Sayı:1

BAL, Harun

Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Uluslararası Kuruluşların Faaliyetleri ve Türkiye Ekonomisinde Yabancı Sermaye Yatırımları, 2000– Erişim: 07/ 01/ 2008

<http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2000.6.6.113.pdf>

BALKANLI, Osman

Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine, 2002 – Erişim: 19/ 10/ 2008

[http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/PDF/iibf/htmpdf/2002-21\(1\)/M-2.pdf](http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/PDF/iibf/htmpdf/2002-21(1)/M-2.pdf)

BALTAGİ, B. H.

Econometric Analysis of Panel Data. Third Edition England, 13–45, 2005

BANGA, Rashmi

Impact of Government Policies and Investment Agreements on FDI Inflows to Developing Countries: An Empirical Evidence, 2003 - Erişim: 11/ 04/ 2008

http://www.gdnet.org/pdf2/gdn_library/awards_medals/2003/r_m/market_state/banga_paper.pdf

BAŞ, Melih

Doğrudan Yabancı(laştrma) Portföy Sıcaklığı ve Dayanılmaz Ağırlığı, 2006 – Erişim: 01/ 11/ 2008

http://www.bireygelisim.com/~stratejikfinans/dogrudan_17_07_2006.htm

BATMAZ, Nihat; TUNCA, Halil

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgesel Belirleyicileri Üzerine Bir Eş Bütünleşme Analizi (1992 – 2003), 2007 – Erişim: 17/ 10/ 2008

<http://sosyalb.gop.edu.tr/3.sayi/halil.pdf>

BAYRAKTAR, Fulya

Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar – Erişim:11/ 04/ 2008

http://www.tkb.com.tr/esa/GA/2003-GA/GA-03-01-01_Dogrudan_Yabanci_Sermaye_Yatirimlari.pdf

BERKÖZ, Lale; TÜRK, Şevkiye Şence

Yabancı Yatırımların Yer Seçimini Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği, 2005 –
Erişim: 11/ 04/ 2008

http://www.itudergi.itu.edu.tr/tammetin/itu-a_2007_6_2_L_Berkoz.pdf

BLOMSTRÖM, Magnus; KOKKO, Ari

The Economics of Foreign Direct Investment Incentives, 2003 - Erişim: 11 / 04/ 08

<http://www2.hhs.se/eijswp/168.pdf>

BOZKURT, Hilal; DURSUN, Gülten

Bilgi ve İletişim Teknolojileri İle Yabancı Doğrudan Yatırım Akımları Arasındaki
Etkileşim: Türkiye İçin Kointegrasyon Analizi, 1980–2004, 2006 –Erişim: 07/ 01/
2008

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=255

CANDEMİR, Aykan

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme ve İstihdam
Üzerindeki Etkileri, 2007– Erişim: 10/ 04/ 2008

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1721&id=87

CİHAN, Ömer

Gelişmekte Olan Ükelere Ve Türkiye’ye Yönelik Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri,
2005 – Erişim: 19/ 10/ 2008

<http://hazder2.googlepages.com/OmerCihanTezSermayeHareketleri.pdf>

COŞKUN, Recai

Determinants Of Direct Foreign Investment In Turkey, 2001 – Erişim:26/ 10/ 2008

<http://web.sakarya.edu.tr/~coskun/DOKUMANLAR/determinants%20of%20foreign%20direct%20investment%20in%20Turkey-reccos.pdf>

ÇALIŞIR, Mustafa

“Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülke Riski Açısından Analizi ve
Türkiye”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, 12–13, 2001 - Erişim: 15/ 11/ 2008

ÇALIŞKAN, Özgür

Dünya Yatırım Raporu–2002 Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine
Değerlendirmeler, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 2002
Erişim: 21/ 10/ 2008

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/dunya.doc>

ÇALIŞKAN, Özgür

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Bir Değerlendirme, 2003 – Erişim: 20/ 02/ 2008

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/dyy.doc>

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yıllar İtibariyle Günlük ve Aylık Asgari Ücretler– Erişim: 03/ 01/ 09

http://www.cs.gb.gov.tr/images/articles/editor/yillar_itibariyle_gunluk_ve_asgari_ucretler.xls?category_id=50

http://www.cs.gb.gov.tr/images/articles/editor/Yillar_itibariyle_asgari_ucret.XLS?category_id=50

ÇETİNKAYA, Murat

Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi, 2004 – Erişim: 13/ 11/ 2007

http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5Cmurat%20%C3%87et%C4%B0nkaya%5C%C3%87et%C4%B0nkaya,%20murat%20en%20son.pdf

ÇETİNTAŞ, Hakan

Global Bir Ekonomide Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Rekabet, 1999 - Erişim: 27/ 02/ 2008

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/global.doc>

DEĞER, M. Kemal; EMSEN, Ö. Selçuk

Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Panel Veri Analizleri (1990–2002), 2006 – Erişim: 01/ 02/ 2008

<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1333.pdf>

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, 2006, 121

DEICHMANN, Joel; KARIDIS, Socrates; SAYEK, Selim

Foreign Direct Investment in Turkey: Regional Determinants, 2003–Erişim: 24/10/2008

<http://www.bilkent.edu.tr/~sayek/FDITR.pdf>

DELİCE, Güven

Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) İstatistiklerinde Kullanılan Verilerin Kalitesi ve Güvenilirliği, 2005 – Erişim: 03/ 12/ 2007

<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1227.pdf>

DELİCE, Güven

Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) İstatistikleri: Türkiye ve Euro Bölgesi Açısından Bir Karşılaştırma, 2006 – Erişim: 27/ 02/ 2008

http://www.die.gov.tr/ias_06/oturuml-6/g%C3%BCvendediced%C3%BCzlt.doc

DEMİREL, Onur

Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyümeye Etkileri ve Türkiye Uygulaması, 2006 – Erişim: 17/ 10/ 2008

<http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00534.pdf>

DESAI, Mihir A. ; FOLEY, C.Fritz; HINES JR, James R

Foreign Direct Investment and Domestic Economic Activity, 2007 - Erişim: 11 / 04/ 08 http://www.econ.berkeley.edu/~obstfeld/281_sp07/foley.pdf

Doğrudan Yabancı Yatırım Dağılımları – Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://www.tcberlinbe.de/tr/ekonomi/ekonomi22.pdf>

Doğrudan Yabancı Yatırımlar – Erişim: 01/ 01/ 2008

www.genelkulturansiklopedisi.com

Doğrudan Yabancı Yatırımlar – Erişim: 07/ 05/ 2008

http://www.tuerkischebotschaftwien.de/v1/0_PUBLIC/TRK/24_B_.asp

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu – Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/dyyk.htm>

Devlet Planlama Teşkilatı

Türkiye’de Yabancı Sermaye, 1983, 12

Devlet Planlama Teşkilatı

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları - Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000

DUMLUDAĞ, Devrim

Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketlerinde Yatırım Promosyon Ajanslarının Rolü: Türkiye Örneği, 2006 – Erişim: 22/ 02/ 2008

<http://iibf.marmara.edu.tr/iktisat/doc/fakultedergisi2006.pdf>

DUNNING, J.H.

“Re-appraising the Electric Paradigm in an Age of Alliance Capitalism”, Journal of International Business Studies, 26 (3), 461–492, 1995 - Erişim: 15/ 11/ 2008

EFFENDİ, Nury; SOEMANTRİ, Femmy M.

Foreign Direct Investment And Regional Economic Growth In Indonesia: A Panel Data Study, 2003 - Erişim: 12 / 04 / 2008

<http://www.equitablepolicy.org/wpaper/200305.pdf>

EMİR, Mustafa; KURTARAN, Ahmet

Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarında Politik Risk Unsuru – Erişim: 10/ 04/ 2008
http://www.mufad.org/index.php?option=com_content&task=view&id=295&Itemid=1

ENGİNKAYA, Ebru

Japonya'nın Yabancı Pazarlara Giriş Stratejileri, 2001 – Erişim: 19/ 10/ 2008
<http://eab.ege.edu.tr/pdf/5/C5-S1-2-M11.pdf>

ERDAL, Fuat; TATOĞLU, Ekrem

Locational Determinants Of Foreign Direct Investment In An Emerging Market Economy: Evidence From Turkey, 2002 – Erişim: 24/ 10/ 2008
<http://www.econturk.org/Turkisheconomy/fuatekrem.pdf>

ERDAL, Fuat; TATOĞLU, Ekrem

Locational Determinants Of Foreign Direct Investment In Turkey: A Time Series Analysis, 1999 – Erişim: 26/ 10/ 2008
<http://www.opf.slu.cz/vvr/akce/turecko/pdf/Erdal.pdf>

ERDEN, D

A Survey of FDI Firms in Turkey, Boğaziçi Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1996 -
Erişim: 15/ 11/ 2008

ERDİKLER, Şaban

Türkiye'nin Yabancı Sermaye Stratejisi Çerçeve Raporu, 2005 - Erişim: 21/ 10/ 2008
http://www.yased.org.tr/webportal/English/faaliyetler/konferanslar/Documents/saban_erdikler_strateji2.ppt

ERDİLEK, Asım

Is Turkey's Inward Foreign Direct Investment Surge Ending? – Erişim:24/ 10/ 2008
<http://www.todayszaman.com/tz-web/yazarDetay.do?haberno=145569>

FALK, Martin; HAKE Mariya

A Panel Data Analysis on FDI and Export – Erişim: 15/ 12/ 2007
http://www.fiw.at/fileadmin/Documents/Veranstaltungen/Forschungskonferenz/export_s_and_FDI_2007a.pdf

FDI (Foreign Direct Investment) - Erişim: 12 / 04 / 20 08

<http://www.economywatch.com/foreign-direct-investment/>

FDI Confidence Index - Erişim: 11 / 04 / 2008

http://www.atkearney.com/shared_res/pdf/FDICI_2005.pdf

FIRAT, Aytekin; MORTAŞ, Mustafa

Çokuluslu İşletmelerin Yabancı Ülkeye Giriş Yollarından Biri Ortak Yatırım (Joint Venture) – Erişim: 24/ 10/ 2008

<http://www.mevzuatdergisi.com/2005/05a/03.htm>

Foreign Direct Investment: A Lead Driver for Sustainable Development? -Erişim: 11/ 04/ 2008

<http://www.stakeholderforum.org/policy/economic/fdi.pdf>

GACHINO, Geoffrey

Foreign Direct Investment and Firm Level Productivity A Panel Data Analysis – Erişim: 09/ 09/ 2007

<http://www.merit.unu.edu/publications/wppdf/2007/wp2007-016.pdf>

GÖÇMEN, Cenk

Türkiye’de Yabancı Sermaye ve Yabancı Sermayeyi Artırmak İçin İzlenmesi Gereken Politikalar – Erişim: 28/ 02/ 2008

www.igeme.com.tr

GÖVDERE, Bekir

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği – Erişim:21/ 10/ 2008

http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/yab_ser.doc

GÖVER, Z. Tuğrul

Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi – Erişim:09/ 04/ 2008

http://www.hazine.gov.tr/arastirma/tugrul_tez_120705.pdf

GREENE, William. H.

Econometric Analysis, Prentice-Hall International, Inc.,
Third Edition, New York. 1997. - Erişim: 15/ 11/ 2008

GUELLEC, Dominique; Bruno van Pottelsberghe de la Potterie

R&D and Productivity Growth: Panel Data Analysis Of 16 OECD Countries – Erişim:22/ 12/ 2007

<http://www.oecd.org/dataoecd/26/32/1958639.pdf>

GUJARATI, Damodar

Basic Econometrics. McGraw Hill, Fourth Edition, ABD, 2005, 72 – Erişim: 20/ 12/ 2008

GÜNGÖR, Bener

Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yerel ve Yabancı Bankaların Karlılık Seviyelerini Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi – Erişim: 14/ 03/ 2008

<http://www.isletme-finans.com/dergi-arsiv/2007/258/bener258.pdf>

GÜNGÖR, Hasan

Yabancı Sermaye Tercih Mi, Mecburiyet Mi? – Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://www.denetde.org.tr/Yabanc%FDSermaye.htm>

GÜR, Timur Han

External Debt and Empirical Models for

Country Risk Assessment. SPK Yayınları, Mart 1998, 117- Erişim: 20/ 10/ 2008

GÜRAK, Hasan

Küreselleşme Nereye Götürüyor? Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Verimlilik ve Gelir Dağılımı – Erişim: 19/ 10/ 2007

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=409

HALICIOĞLU, Ferda

An Econometric Analysis of Foreign Direct Investment Flows into Turkey from Major Global Regions: 1975-1999, 2001 – Erişim:08/ 12/ 2008

<http://129.3.20.41/eps/it/papers/0503/0503004.pdf>

HAUSMAN, Jerry A.

“Specification Tests in Econometrics,” *Econometrica*, 1978, 46/6:1251-1271.- Erişim: 15-11-2008

HAUSMANN, Ricardo; FERNANDEZ- ARÍAS, Eduardo

Foreign Direct Investment: Good Cholesterol?, 2000

<http://www1.worldbank.org/economicpolicy/globalization/documents/fdi.pdf>

Hazine Müsteşarlığı Hazine İstatistik Yıllığı, 2007, tablo 5.5. – Erişim: 30/ 12/ 08

<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Annual/V-%20Yabanci%20Sermaye/YSGM.xls>

Hazine Müsteşarlığı Hazine İstatistik Yıllığı, 2007, tablo5.2-5.4 – Erişim: 30/ 12/ 08

egosterge[1].zip\EkonomikGostergeler\V-Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi - ZIP arşiv, paketsiz boyut 6.963.200 bayt

HECKMAN, James J.

Sample Selection Bias As A Specification Error *Econometrica* (Pre-1986).153-Erişim:
10/12/ 2008

<http://links.jstor.org/sici?sici=0012->

[9682%28197901%2947%3A1%3C153%3ASSBAAS%3E2.0.CO%3B2-J](http://links.jstor.org/sici?sici=0012-9682%28197901%2947%3A1%3C153%3ASSBAAS%3E2.0.CO%3B2-J)

HOSSEINI, H.

“An Economic Theory of FDI: A Behavioral Economics and Historical Approach”,
The Journal of Socio-Economics, (34), pp.528-541. 2005- Erişim: 15-11-2008

HSIAO, C.

Analysis of Panel Data, 2nd edition, Cambridge University Press, Ch. 4,1-4.6. 2003-
Erişim: 15-11-2008

<http://www.Oecd.Org>

HUNTER JR, . Richard J.

An Introduction and Primer on Foreign Direct Investment - Erişim: 12 / 04 / 08

http://www.unitar.org/hiroshima/programmes/ief05/speakers_presentations/Hunter%20Primer....pdf

IBEF

Foreign Direct Investment- - Erişim: 11/ 04/ 08

http://www.ibef.org/artdispview.aspx?in=23&art_id=17875&cat_id=412&page=3

IMF Balance of Payments Manual, Fifth Edition, IMF, 1993. – Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopman.pdf>

İNCESULU, İpek

Küreselleşme, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve KOBİ'ler – Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://www.sektoryayincilik.com/yedekparca/detay.asp?y=170>

İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ükelere Dağılımı – Erişim: 03/ 09/ 2008

www.hazine.gov.tr

KALYONCU, Hüseyin

*Uluslararası Sermaye Serbestliği: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay-Kesit ve Panel Veri
Analizi Uygulaması* – Erişim: 14/ 03/ 2008

<http://www.isletme-finans.com/dergi-arsiv/2006/246/huseyin246.pdf>

KARAEĞE, Murat

Development And Determinants Of Foreign Direct Investment In Turkey: A Comparative Analysis With The EU Countries, 2006 – Erişim: 26/ 10/ 2008

<http://digital.sabanciuniv.edu/tezler/etezfulltext/karaegem.pdf><http://digital.sabanciuniv.edu/tezler/etezfulltext/karaegem.pdf>

KARAGÖZ, Kadir

Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisi: Türkiye Örneği,–Erişim: 28/ 11/ 2007

<http://eisemp8.inonu.edu.tr/bildiri-pdf/Karagoz.pdf>

KARAGÖZ, Kadir

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970 – 2005 – Erişim: 13/ 10/ 2007

<http://joy.yasar.edu.tr/makale/8.sayi/mak-yasar.pdf>

Bu çalışma, 16. İstatistik Araştırma Sempozyumu’nda (9–10 Mayıs 2007b, Ankara) sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve değiştirilmiş versiyonudur.

KARAGÖZ, Murat; KARAGÖZ, Kadir

Türk Ekonomisinde İhracat ve Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi: Bir Zaman Serisi Analizi, 2006– Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://www.iibf.ibu.edu.tr/dergibahar2006/makale5.pdf>

KARAGÖZ, Murat; ŞEN, Ali

Türkiye’deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme ve İhracata Etkisi – Erişim: 11/ 04/ 2008

<http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/42.pdf>

KARAKÖY, Çağatay

Orta Asya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Politikaları, Stratejileri ve Teşvikler Üzerine Değerlendirme, 2006 – Erişim:17/ 10/ 2008

<http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2006.15.2.330.pdf>

KARLUK, Rıdvan

Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı – Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermyat.doc>

KAYMAK, Hasan

Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli Mi?
2005 – Erişim: 04/ 09/ 2007

http://193.255.144.134/calismalar/maliye_dergisi/maliyederigisi.asp?link=2

KENCEBAY, Betül

Temel Veriler İle Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar – Erişim: 10/ 04/ 2008

[http://busam.beykent.edu.tr/\(S\(ap2lyq4520wd23551erx2f55\)\)/haberoku.aspx?haberid=91](http://busam.beykent.edu.tr/(S(ap2lyq4520wd23551erx2f55))/haberoku.aspx?haberid=91)

KESKİNER, Ayşe; BALDEMİR, Ercan

Devalüasyon, Para, Reel Gelir Değişkenlerinin Dış Ticaret Üzerine Etkisinin Panel Veri Yöntemiyle Türkiye İçin İncelenmesi, 2004 – Erişim: 04/ 09/ 2007

<http://www.sbe.deu.edu.tr/adergi/dergi/2004sayi4/baldemir-keskiner.pdf>

KÖK, Recep; ŞİMŞEK, Nevzat

Panel Veri Analizi – Erişim: 29/ 09/ 2007

<http://www.deu.edu.tr/userweb/recep.kok/dosyalar/panel2.pdf>

KULA, Ferit

Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler, 2003
Erişim:06/ 02/ 2008

<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/193.pdf>

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003, 141

KÜTÜKOĞLU, Mübahat

“Tanzimat Döneminde Yabancıların İktisadi Faaliyetleri”, 150. Yıl Tazminat, TTK Yayınları, Ankara 1992, s:124 -Erişim: 03-01-09

LOEWENDAHL, Henry; ERTUGAL LOVEWENDAHL, Ebru

Turkey’s Performance In Attracting Foreign Direct Investment Implications Of EU Enlargement, 2001– Erişim:26/ 10/ 08

<http://www.econturk.org/Turkisheconomy/wp008.pdf>

Marcelo Braga Nonnemberg; Mario Jorge Cardoso de Mendonça

The Determinants of Foreign Direct Investment in Developing Countries – Erişim:24/ 10/ 2008

MATYAS, L., SEVESTRE, P.

The Econometrics Of Panel Data, Kluwer Academic Publisher, Dordrecht. 1996.
Erişim: 03-01-09

MOOSA, I.A.

Foreign Direct Investment: Theory, Evidence and Practice, Palgrave,
London, 2002 - Erişim: 12 / 04 / 08

OCO Global Ltd

Global Foreign Direct Investment Grows To Almost \$1 Trillion in 2007, 20% Increase
in FDI Capital Expenditure in US - Erişim: 11 / 04 / 08

http://www.ocoglobal.com/files/news/oco_us_press_release_040308.pdf

OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Third Edition, OECD, 1996. –

Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://www.oecd.org/dataoecd/10/16/2090148.pdf>

OECD FDI Flows 1999–2004

Foreign Direct Investment - Erişim: 11 / 04 / 08

http://www.forfas.ie/publications/forfas060220/webopt/forfas060220_section4_trade_and_investment.pdf

OECD: Türkiye Yabancı Sermayede Rekor Kırdı

www.investinturkey.gov.tr/cms - Erişim: 21/ 10/ 2007

www.cnnturk.com.tr – Erişim: 16/ 10/ 2007

OKSAY, Suna

Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının
İncelenerek, Değerlendirilmesi, 1998 – Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/cokulussayi8.doc>

ONGAN, T. Hakan

Gelir Eşitsizliği, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ters U Eğrisi – Erişim:
10/ 04/ 2008

<http://paribus.tr.googlepages.com/ongan3.doc>

ORMANOĞLU, Burhan

Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası
Tahkim, 2004– Erişim: 19/ 10/ 2008

<http://www.bumko.gov.tr/TR//Tempdosyalar/BOrmanoglu.pdf>

Ortalama Dolar Kuru, Ekonomik Göstergeler -Erişim: 03/ 01/ 09

<http://www.bumko.gov.tr>

OTT, Mack

Foreign Investment in the United States - Erişim: 11 / 04 / 08

<http://www.econlib.org/library/Enc/ForeignInvestmentintheUnitedStates.html>

ÖZAĞ, Filiz

2001 Krizinin Yabancı Sermaye Ortaklı Firmalara Etkisi, 2003 – Erişim: 10/ 01/ 2009

İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Cilt: 18, Sayı:211, 2003

ÖZAĞ, Filiz; ATAN, Murat; KAYA, Semiha

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Toplam Yatırımlar Üzerindeki Etkisi, 1994 – Erişim: 21/ 07/ 2007

<http://muratatan.info/academic/article/11.pdf>

ÖZER, Mustafa; BİÇERLİ, Kemal

Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi – Erişim:04/ 06/ 2008

http://www.anadolu.edu.tr/arastirma/hakemli_dergiler/sosyal_bilimler/pdf/2003-1/sos_bil.3.pdf

ÖZHAN, Taha

Doğrudan Yabancı Yatırımlar – Erişim: 10/ 04/ 2008

http://www.setav.org/index.php?option=com_content&task=view&id=414&Itemid=29

ÖZTÜRK, İlhan; KALYONCU, Hüseyin

Foreign Direct Investment and Growth: An Empirical Investigation Based on Cross-Country Comparison, 2007 – Erişim: 26/ 10/ 2008

http://mpra.ub.uni-muenchen.de/9636/1/MPRA_paper_9636.pdf

ÖZTÜRK, Lütfü

Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış, 2004 – Erişim: 23/ 02/ 2008

<http://www.akdeniz.edu.tr/iibf/dergi/Sayi07/11Ozturk.pdf>

Panel Data – Erişim: 14/ 03/ 2008

http://en.wikipedia.org/wiki/Panel_data

PAZARLIOĞLU, M. Vedat; GÜRLER KİREN, Özlem

Telekomünikasyon Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Yaklaşımı Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2007 Cilt: 44 Sayı:508

http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/makaleler/508/Sayi_508_Makale_04.pdf

RAZİN, Assaf

FDI Flows and Domestic Investment: Overview - Erişim: 11 / 04 / 08

<http://www.tau.ac.il/~razin/ces-ifotext.pdf>

Reel Efektif Döviz Kuru - Erişim: 02/ 01/ 09

<http://evds.tcmb.gov.tr/>

Reel GSYİH Ulusal Hesaplar -Erişim: 03/ 01/ 09 tablo21.1

www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf

SAATÇİOĞLU, Cem

Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye, 2002 – Erişim: 26/ 02/ 2008

<http://www.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/61%20MAL%DD%20%C7%D6Z%DCM/18-61%20CEM%20SAAT%C7%DDO%D0LU.doc>

Seçim Yılları – Erişim: 02/ 01/ 09

http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=14

SEYİDOĞLU, Halil

Uluslararası Finans, 3.Baskı, Güzem Yayınları No:16, İstanbul, 2001, s397. - Erişim: 15-11-2008

SOYDAL, Haldun

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama – Erişim:06/ 05/ 2008

<http://nsdl.org/resource/2200/20070413022305937T>

SUNGUR, Aşlıgül; HELLSTRÖM; Camilla

Foreign Direct Investment in Turkey Determinant Factors and Advantages for Swedish Firms – Erişim: 26/ 10 /2008

<http://www.essays.se/essay/1c2c6aa95d/>

ŞAHİN, Mehmet

Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, Ankara 1978, s:64. - Erişim: 15-11-2008

ŞAHİNÖZ, Ahmet

Türkiye Ekonomisinin Sektörel Analizi, Turhan Kitabevi, İstanbul, 1998, s:336. - Erişim: 15-11-2008

ŞİMŞEK, Mevlüdiye; BEHDİOĞLU, Sema

Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma, 2006 – Erişim: 17/ 10/ 08

- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Kasım Bülteni, Kasım 2008.– Erişim: 11/ 12/ 2008
<http://www.hazine.gov.tr>
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Doğrudan Yabancı Yatırım Verileri Bülteni, Ocak 2006 – Erişim: 18/ 02/ 2008
http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/2006%20Yabanc%C4%B1%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20B%C3%BClteni.pdf
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu, Haziran 2007- Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü – Erişim: 21/ 02/ 2008
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Raporu, Mart 2005 – Erişim: 06/ 05/ 2008
http://www.alomaliye.com/download/yabanci_sermaye_raporu_mart_05.pdf
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2007 Yılı Raporu, Haziran 2008- Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü – Erişim: 16/ 06/ 2008
- TCMB, Yıllık Rapor 2002, Ankara, TCMB, 2003 – Erişim: 16/ 06/ 2008
<http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/02turkce/Icinekiler-2002.pdf>
- TCMB, Yıllık Rapor 2004, Ankara, TCMB, 2005 – Erişim: 16/ 06/ 2008
<http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/04turkce/yraporxyeni.html>
- TANDIRCIOĞLU, Haluk; ÖZEN, Ahmet
Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları – Erişim: 12/03/ 2008
<http://www.sbe.deu.edu.tr/Yayinlar/dergi/dergi/2003sayi4/tandircioglu-ozen.pdf>
- TİRYAKİOĞLU, Bilgin
Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Uluslararası Düzenlemeler – Erişim: 09/ 04/ 2008
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/dogrudanyabyatirimci.doc>
- TÖRE, Nahit
Dünyada Yabancı Sermaye Akımları – Erişim: 09/ 04/ 2008
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/dunyayabsermaye.doc>
- Trends and Recent Developments in Foreign Direct Investment – Erişim: 21/ 02/ 2008
<http://www.oecd.org/dataoecd/62/43/38818788.pdf>
- Trends and Recent Developments in Foreign Direct Investment 2007 –
Erişim: 12 / 04 / 08
<http://www.invest.gov.tr/documents/publications/38818788.pdf>

Türkiye Yatırım Liglerinde Yükselmeye Devam Ediyor – 10/ 04/ 2008

<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/263CB43D-F5D6-4F16-9CFE-EFD725226DC2/9435/TRyatirimLig.pdf>

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar – Erişim:21/ 10/ 2007

<http://www.investinturkey.gov.tr/cms/index.php?c=32>

Türkiye’nin Yabancı Sermaye Stratejisi Çerçeve Raporu – Erişim: 29/ 09/ 2007

<http://www.yased.org.tr/genel/docs/2005/%C5%9Faban%20erdikler%20strateji-2.ppt#265> ,1,

TÜRKYILMAZ, Murat

Türkiye’de Yabancı Sermaye – Erişim:19/ 10/ 2008

http://www.turkhukusitesi.com/makale_142.htm

Türkiye Bankalar Birliği Bankalarımız Kitabı, 2007- Erişim 30/ 12/ 2008

<http://www.tbb.org.tr/turkce/kitap2007/2007.asp>

TÜZÜNTÜRK, Selim

Panel Veri Modellerinin Tahmininde Parametre Heterojenliğinin Önemi: Geleneksel Phillips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama – Erişim: 21/ 10/ 2008

<http://www20.uludag.edu.tr/~selimtuzunturk/Parametre%20Heterojenligi0001.pdf>

Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006 – Erişim: 30/ 06/ 2008

http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/istatistikler/tudyi/dr/Documents/Hazine-20070613_UDYatirim_Rapor.pdf

Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu, Mart 2008 – Erişim:03/ 10/ 08

<http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/UDYRaporu-mar08-2007degerlendirme-rev.pdf>

Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu, Temmuz 2007

Dünya’da ve Türkiye’de Uluslararası Doğrudan Yatırımlarda Son Dönem Gelişmeler ve 2006 Yılı Değerlendirmesi – Erişim: 21/ 02/ 2008

<http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/istatistikler/tudyi/Documents/UDYRaporu-temmuz07.pdf>

UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 1998 – Erişim: 24/ 09/ 08

UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2005 – Erişim:11/ 12/ 08

http://www.trinvest.com/turkey_report_detail.php?id=97

UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2006 – Erişim: 21/ 02/ 2008

<http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/UNCTAD06-tr.pdf>

UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2007 – Erişim: 12/ 03/ 2008

<http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/UNCTAD2007.pdf>

UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2008 – Erişim: 24/ 09/ 2008

www.yased.org.tr

US National Security and Foreign Direct Investment - Erişim: 11 / 04 / 08

http://www.iie.com/publications/chapters_preview/3918/esiie3918.pdf

UYGUR, Ercan

Ekonometri: Yöntem ve Uygulama, İmaj Yayıncılık, 2001, 107 - Erişim: 03/ 01/ 2009

VACEK, Pavel

Panel Data Evidence on Productivity Spillovers from FDI: Firm-Level Measures of Backward and Forward Linkages – Erişim: 21/ 10/ 2008

http://www.apeaweb.org/confer/hk07/papers/vacek_p.pdf

VERGİL, Hasan; ÇEŞTEPE, Hamza

Döviz Kuru Değişkenliği ve Yabancı Doğrudan Yatırım Akımları: Türkiye Örneği – Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/tokerdereli/47.pdf>

VURAL, Gamze

Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bu Yatırımların Değerlendirilmesinde Model Seçimi Erişim: 03/ 10/ 2007

<https://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2007.16.1.427.pdf>

WOOLDRIDGE, M.J.

“Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data,” Cambridge: The MIT Press, p.284. 2002. - Erişim: 15/ 11/ 2008

World Investment Reports - Erişim: 15/ 11/ 2008

http://www.unctad.org/en/docs/wir1998overview_en.pdf

Yabancı 84 Milyar Dolar Getirdi 10 Milyar Dolar Götürdü – Erişim: 10/ 04/ 2008

<http://www.borsagundem.com/haber-detay.php?id=147>

YALÇIN, Ebru

İktisadi Büyüme ve Dış Krediler: Ampirik Bir Çalışma, TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Eylül 2005 - Erişim: 20/ 10/ 2008

<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ebruyalcin.pdf>

YAPRAKLI, Sevda

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine
Ekonometrik Bir Analiz, 2006 – Erişim: 17/ 10/ 2008

http://www.iibf.deu.edu.tr/dergi/1202821163_1.pdf

Yearly Survey on Foreign Direct Investment - Erişim: 11/ 04/ 08

http://www.statec.public.lu/en/respondents/invest_direct/PDF_guide_IDE.pdf

Yeni Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Hakkında – Erişim: 10/ 04/ 2008

http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/dyy_aciklama.htm

YILDIZ, Necati

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi, Mart, 2004 – Erişim: 11/ 04 /2008

http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/00c563bfd2c48c1_ek.pdf

YILMAZ, Bahri; BARBAROS, Ahsen

Development and Determinants of Foreign Direct Investment in Turkey: A
Comparison with Ireland and Spain, 2004 erişim: 26/ 10/ 2008

<http://www.iaw.uni-bremen.de/~jtholen/tagungen/papers/Yilmaz.pdf>

YILMAZ, Kamil

Türkiye için Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi’ne Doğru, 2007 – Erişim: 17/ 10/
2008

<http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/DYYStrateji-TR.pdf>

YILMAZ, Latif

Dünya Ekonomisinin Görünümü – Erişim: 01/ 04/ 2008

<http://www.debud.org/Html/dergi/26/lyilmaz.pdf>

YILMAZ, Onur

Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Kısa Tarihçesi – Erişim: 11/ 04/ 2008

http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=92

YÜKSELER, Zafer

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş/ Yatırım Ortamı İlişkileri – Erişim: 09/
04/ 2008

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/Rekabetgucu-YabanciSermaye.pdf>

ZENGİN, Ahmet

Türkiye Ekonomisi Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Bir Değerlendirme, 2003 – Erişim: 11/ 07/ 2007

<http://www.iif.com.tr/index.php/iif/article/view/iif.2003.203.7380>

İktisat İşletme ve Finans-İnceleme – Araştırma 5-18.yıl Şubat 2003, 52

ZENGİN, Hilmi; KURT, Serdar

OECD Ülkelerinde Kamu-Özel Sektör Tüketim ve Dış Ticaret Malları Fiyatlarının Enflasyon Üzerindeki Belirleyiciliği: Panel Veri Analizi – Erişim:04/ 06/ 2008

9. Kalkınma Planı 2007 – 2013 – Erişim: 03/ 09/ 2007

www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1968/plan9.pdf